

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΠΟΥΔΕΣ
(ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΚΑΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ)**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«Παγκοσμιοποίηση: Μορφές-Αίτια. Η επίδραση της στις πολιτιστικές
ταυτότητες- Πολιτισμός & Βιώσιμη Ανάπτυξη»**

ΣΟΦΙΑ ΠΑΠΑΠΟΣΤΟΛΟΥ

A.M.:20024

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΜΠΙΤΖΕΝΗΣ ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, 2020

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα όποια δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου».

Σοφία Παπαποστόλου

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Με την ολοκλήρωση της μεταπτυχιακής διπλωματικής μου εργασίας, θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες σε όλους όσους συνέβαλλαν στην εκπόνησή της. Αρχικά, ευχαριστώ θερμά τον επιβλέποντα μου, κ. Αριστείδη Μπιτζένη, καθηγητή Διεθνούς Επιχειρηματικότητας Ξένων Άμεσων Επενδύσεων και Πολυεθνικών στο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε εξ' αρχής και για την επιστημονική του καθοδήγηση, καθώς και τον συνεξεταστή μου κ. Σπύρο Μακρή, Αναπληρωτή Καθηγητή Πολιτικής Θεωρίας στο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, για την πολύτιμη βοήθεια του. Τέλος, θα ήθελα να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου στην οικογένειά μου και τις επιστήθιες φίλες μου για όλη τη στήριξη, τη συμπαράσταση και την κατανόησή τους, καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου.

Αφιερώνεται στους γονείς μου, Παπαγκίκα Στυλιανή και Παπαποστόλου Απόστολος.

Περιεχόμενα

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	3
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	6
ABSTRACT.....	8
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ	
1. Το αντικείμενο της διπλωματικής εργασίας.....	9
2. Τα ερωτήματα της έρευνας.....	10
3. Συμπεράσματα της διπλωματικής εργασίας και η συνεισφορά της στην επιστήμη.....	11
4. Δομή της διπλωματικής εργασίας.....	12
5. Μεθοδολογία της έρευνας.....	13
6. Συντομογραφίες και συμβολισμοί.....	18
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ	
1.1 Δημιουργία της Παγκοσμιοποίησης.....	20
1.2 Ορισμοί της Παγκοσμιοποίησης.....	22
1.3 Εκδυτικοποίηση.....	23
1.4 Περιφερειοποίηση.....	25
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΜΟΡΦΕΣ ΚΑΙ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ	
2.1 Μορφές: Οικονομική, πολιτική, πολιτισμική.....	28
2.2 Αίτια ενίσχυσης της παγκοσμιοποίησης.....	242
2.3 Παγκοσμιοποίηση συνέπειες και ανισότητες.....	253
2.3.1 Επίδραση της Παγκοσμιοποίησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση.....	287

2.3.2 Επίδραση της παγκοσμιοποίησης στο πολιτιστικό περιβάλλον.....	38
---	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΙΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΕΣ

3.1 Ορισμός της ταυτότητας	40
3.2 Ταυτότητα και ετερότητα	40
3.3 Έθνος- Κράτος	42
3.4 Επίδραση της Παγκοσμιοποίησης στις 3 μορφές του πολιτισμού (γλώσσα, θρησκεία, κουλτούρα).....	43

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΑΠΟ ΤΟ ΠΕΡΙΘΩΡΙΟ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΤΖΕΝΤΑΣ ΣΤΟ ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

4.1 Ο πολιτισμός ως αντικείμενο τομεακής πολιτικής στην Ευρώπη.....	47
4.2 Αποκέντρωση και προτεραιότητες της πολιτιστικής πολιτικής στα κράτη της ΕΕ.....	49
4.3 In from the margins: Συμβολή στη συζήτηση για τον πολιτισμό και την ανάπτυξη στην Ευρώπη.....	59

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: ΜΟΝΤΕΛΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

5.1 Τέταρτος πυλώνας της βιωσιμότητας και πολιτιστική ανάπτυξη	62
5.2 Ολοκληρωμένη πολιτισμική ανάπτυξη και τοπική διακυβέρνηση	65
5.3 Διεθνείς προσπάθειες υλοποίησης του πολιτισμικού μοντέλου και ολιστικές προσεγγίσεις.....	66
5.3.1 Προγράμματα και μελέτη περίπτωσης πολιτισμικής ανάπτυξης.....	68
5.3.2 Τα εργαλεία για τη διαμόρφωση του μοντέλου πολιτισμικής ανάπτυξης	70
5.4 Μέτρηση της πολιτισμικής ανάπτυξης- προσεγγίσεις	71
5.5 Διεθνείς προσπάθειες δημιουργίας δεικτών που συνδέουν τον πολιτισμό με τη βιωσιμότητα	75
5. 6 Προσπάθειες για την διεθνή αναγνώριση της πολιτισμικής ανάπτυξης.....	77
5.7 Το νέο μοντέλο της πολιτισμικής βιώσιμης ανάπτυξης.....	79

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ: Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΕ

6.1 Η πολιτισμική ανάπτυξη στην ευρωπαϊκή πολιτική	82
6.2 Η πολιτισμική ανάπτυξη στις ευρωπαϊκές χώρες	84
6.3 Σύγκριση εφαρμογής: Ευρώπη – Καναδάς “Integrated Community Sustainability Plans”	86
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	93
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	99
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ	
ΠΙΝΑΚΑΣ 1: Μορφές παγκοσμιοποίησης.....	28
ΠΙΝΑΚΑΣ 2: Προτεραιότητες της πολιτιστικής πολιτικής στις ΕΕ27.....	50
ΠΙΝΑΚΑΣ 3: Κατανομή αρμοδιοτήτων για την Πολιτιστική Πολιτική στην Ευρωπαϊκή Δημόσια Διοίκηση.....	52
ΠΙΝΑΚΑΣ 4: MDGs, Οι οκτώ βασικοί Αναπτυξιακοί Στόχοι της Χιλιετίας (2001-2015):.....	72
ΠΙΝΑΚΑΣ 5: UNESCO, Ακολουθία Δεικτών για τον Πολιτισμό ... Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.	74
ΠΙΝΑΚΑΣ 6: Στόχοι των προγραμμάτων «πολιτισμικής ανάπτυξης» στην Ευρώπη και τον Καναδά	90
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ	
ΓΡΑΦΗΜΑ 1: Το παλιό «τρίγωνο» και το νέο «τετράγωνο» της βιώσιμης ανάπτυξης.....	64
ΓΡΑΦΗΜΑ 2: Οι στόχοι της πολιτισμικής διακυβέρνησης	66
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1.....	87
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2.....	92
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3.....	93
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4.....	95
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 5.....	96

Περίληψη

Θέμα της παρούσας Διπλωματικής εργασίας είναι οι μορφές, τα αίτια της παγκοσμιοποίησης και η επίδραση της στις πολιτιστικές ταυτότητες καθώς επίσης και η σύνδεση του πολιτισμού με τη βιώσιμη ανάπτυξη. Στόχος της εργασίας είναι η πολύπλευρη μελέτη-προσέγγιση του εξεταζόμενου θέματος, με βιβλιογραφικές επισκοπήσεις.

Αρχικά, διεξάγεται μελέτη για την ιστορική αναδρομή της παγκοσμιοποίησης και προσδιορίζονται χρονολογικά τα κομβικά σημεία που συνέβαλαν στο ξεκίνημα και την πορεία της παγκοσμιοποίησης σε διεθνές επίπεδο. Εν συνεχεία, θα δοθούν ορισμοί της παγκοσμιοποίησης, καθώς προσεγγίζεται η εξέλιξη της ιδεολογίας και αναλύονται κάποιες από τις βασικές μορφές της, τα αίτια και οι συνέπειες ανάπτυξης της. Παράλληλα, θα παρουσιαστούν οι θέσεις σύγχρονων μελετητών για τη θετική και αρνητική επιρροή της. Ακολούθως, αξίζει να επισημανθούν, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που διαφοροποιούν τα έθνη μεταξύ τους και παράλληλα τα κάνουν μοναδικά καθώς και οι έννοιες της ταυτότητας και διαφορετικότητας θα αναλυθούν εκτενώς στα πλαίσια επίδρασης της παγκοσμιοποίησης.

Επιπροσθέτως, θα εξεταστεί ο βαθμός στον οποίο επηρεάζονται οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ειδικότερα, στον πολιτιστικό τομέα εγκοιλώνονται όλα τα στοιχεία εκείνα όπως η γλώσσα, η θρησκεία, τα ήθη, τα έθιμα, οι παραδόσεις, καθώς και οι πολιτιστικές δραστηριότητες που συνιστούν ένα πολιτισμό. Επομένως, θα αναλυθεί το κατά πόσο είναι εφικτό να διατηρηθούν, να αλλοιωθούν ή να ενισχυθούν όλα τα παραπάνω υπό τις νέες και συνεχώς μεταβαλλόμενες συνθήκες.

Ο σύγχρονος κόσμος πρέπει να προσαρμοστεί στο νέο πλαίσιο που καθορίζει η παγκοσμιοποίηση. Οι μεταβολές δημιουργούν νέες συνθήκες μέσα από τις οποίες ενισχύεται ο ρόλος του πολιτισμού στην πολιτική ατζέντα των χωρών μέσω των αναπτυξιακών προγραμμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο εσωτερικό των κρατών. Ο πολιτισμός θεωρείται ο τέταρτος πυλώνας της βιωσιμότητας. Με αποτέλεσμα, η πολιτισμική ανάπτυξη να αποτελεί μια από τις προτεραιότητες της πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθώς ενεργεί συμπληρωματικά στην οικονομία κάθε

ευρωπαϊκής χώρας. Ο πολιτισμός ως αξιοποιήσιμη πλουτοπαραγωγική πηγή διαθέτει μοντέλα και εργαλεία για να εκπονηθεί με τον καλύτερο δυνατό τρόπο ένα σχέδιο ανάπτυξης. Ως επί το πλείστον, “οικονομικοποιείται” και διαμορφώνεται σε αντικείμενο από κάτω προς τα πάνω στρατηγικών τοπικής ανάπτυξης.

Τέλος, το εγχείρημα της σύγκρισης ανάμεσα στην Ευρώπη και τον Καναδά τοποθετείται για να καταδείξει το αν προωθείται συντονισμένα η ένταξη του πολιτισμού στον τοπικό αναπτυξιακό σχεδιασμό της βιώσιμης ανάπτυξης. Ως εκ τούτου, η δημιουργία των νέων αναγκών και προτεραιοτήτων οδηγεί σε μεταβολές στην οργάνωση και τον χαρακτήρα της πολιτικής τα οποία έχουν ισχυρό αντίκτυπο στον πολιτισμό.

Λέξεις κλειδιά: Παγκοσμιοποίηση, Πολιτιστικές Ταυτότητες, Πολιτισμός, Βιώσιμη Ανάπτυξη.

ABSTRACT

The subject of the present dissertation is the forms, the results of the globalization and its influence on the cultural identities as well as the connection of civilization with sustainable development. The aim of the work is the multifaceted study-approach of the examined topic, with bibliographic reviews. At first, a study is conducted on the historical background of globalization and the points that contributed to the beginning and the course of globalization at an international level are identified chronologically. Next, definitions of globalization will be given, as the evolution of ideology is approached and some of its basic forms, causes and consequences of its development are analyzed. At the same time, the positions of contemporary researchers on its positive and negative influence will be presented. Next, it is worth noting that the particular characteristics that differentiate nations from each other and at the same time they make them unique as well as the concepts of identity and diversity will be analyzed extensively in the context of the impact of globalization. Moreover, it will be examined the degree that the countries of the European Union are affected. Particularly, in the cultural sector where all those elements such as language, religion, customs, traditions are embedded as well as the cultural activities that constitute a culture. However, it will be analyzed whether it is possible to maintain, alter or enhance all the above under new and ever-changing conditions. Modern world must adjust to the new context defined by the globalization. The changes create new conditions through which the role of culture in the countries' political agenda is strengthened through the European's Union development programs within the states. Culture is considered the fourth pillar of sustainability. As a result, civilization development is one of the priorities of European Union politics as it acts as a complement to the economy of each European country. Culture as a usable source of wealth has models and tools to develop a plan in the best possible way of development. For the most part, it is "economized" and shaped into an object of bottom-up local development strategies. Finally, the comparison between Europe and Canada is intended to demonstrate whether the integration of civilization into local development planning for sustainable development is promoted. Therefore, the creation of new needs and priorities leads to changes in the organization and character of the politics which have a strong impact on civilization.

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

1. Το αντικείμενο της διπλωματικής εργασίας

Η παγκοσμιοποίηση είναι ένα πολυσύνθετο φαινόμενο, το οποίο έχει ως αποτέλεσμα μια ενιαία οικονομική, πολιτική και πολιτιστική επικράτεια, επηρεάζοντας άλλοτε θετικά και άλλοτε αρνητικά τις χώρες και τις ζωές των λαών. Οι επιδράσεις της παγκοσμιοποίησης γίνονται εμφανής, όταν αντιλαμβανόμαστε τις ραγδαίες μεταβολές που διαδραματίζονται σε εσωτερικό και διεθνές επίπεδο.

Η ανάγκη για την διευκόλυνση του τρόπου ζωής και της επικοινωνίας γενικότερα, έθεσε νέους στόχους τόσο με την αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών, όσο και με την ανταλλαγή πολιτιστικών στοιχείων. Οι θετικές εξελίξεις όμως, αν δεν εφαρμοστούν με τον απαραίτητο έλεγχο μπορούν εύκολα να μετατραπούν σε αρνητικές. Αναμφίβολα, πρωταρχικός στόχος της οικονομικής παγκοσμιοποίησης ήταν η κατάργηση των εμποδίων ανάμεσα στις εθνικές οικονομίες των κρατών. Εντούτοις, οι ρυθμιστικές αρχές δεν κατάφεραν να δομήσουν ένα επαρκές οργανωτικό πλαίσιο έτσι ώστε να ελέγχεται η παγκόσμια οικονομία με τον βέλτιστο δυνατό τρόπο. Συνεπώς, ένα από τα καίρια προβλήματα που τίθεται γύρω από τη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης αφορά την αύξηση των ανισοτήτων τόσο μεταξύ των κρατών όσο και στο εσωτερικό αυτών, καθώς υφίσταται ανισομερής συμμετοχή των κοινωνικών ομάδων στην παγκοσμιοποίηση.

Έντονος προβληματισμός ανακύπτει λόγω της επίδρασης της παγκοσμιοποίησης και στις πολιτιστικές ταυτότητες των κρατών. Συγκεκριμένα, αξίζει να επισημανθεί, πως η κατάργηση των εθνικών συνόρων και η ύπαρξη ενός κόσμου με ενιαία οικονομία, θα επηρεάσουν σημαντικά τις περιφερειακές και εθνικές κουλτούρες στον πολιτισμό της κάθε χώρας. Έτσι λοιπόν, ανακύπτουν δύο καίρια ερωτήματα: «Αλλοτριώνονται τα κύρια και ιδιαίτερα στοιχεία κάθε έθνους μέσω της παγκοσμιοποίησης;», ή «Μπορεί η παγκοσμιοποίηση να συνυπάρξει με την έννοια της πολιτιστικής ταυτότητας των εθνών, εξαλείφοντας παράλληλα κάθε εθνικιστικό στοιχείο;». Δεν αρμόζει άλλωστε να λησμονηθεί, πως οι πολιτιστικές ταυτότητες μαρτυρούν την ιστορική πορεία των εθνών και την εξέλιξη τους. Θα ακολουθήσει διεξοδική μελέτη για την επίδραση της παγκοσμιοποίησης στην εθνική κουλτούρα

και στις πιο σημαντικές πτυχές του πολιτισμού, από τις οποίες ξεχωρίζει κάθε έθνος χωρίς όμως να απομονώνεται. Στόχος είναι η διατήρηση της ιδιαιτερότητας σε ένα ευρύτερο πλαίσιο οικονομικών, κοινωνικών, πολιτικών μεταβολών.

Το νέο διεθνές περιβάλλον με την επίδραση της παγκοσμιοποίησης, ειδικά από τον 19^ο - 20^ο αιώνα και έπειτα με την άνθιση των πόλεων, τη δημιουργία της βιομηχανίας και την εξάπλωση της μαζικής παραγωγής δημιούργησε νέα βάση στον πολιτιστικό τομέα. Ο πολιτιστικός τομέας άρχισε να αντιμετωπίζεται ως μέσο συμβολής και ενίσχυσης της οικονομίας με αποτέλεσμα την σταδιακή ενσωμάτωση του στον πολιτικό σχεδιασμό. Αρχικά, ο στόχος της πολιτικής ατζέντας βασιζόταν στο τρίγωνο οικονομία, κοινωνία, περιβάλλον, όμως μετά την αναγνώριση του πολιτισμού ως τέταρτου πυλώνα της βιώσιμης ανάπτυξης το σχήμα άλλαξε σε οικονομία, κοινωνία, περιβάλλον, πολιτισμός και δημιούργησε νέες προοπτικές για τον πολιτισμό. Ως εκ τούτου, διεξήχθησαν αρκετές διεθνείς προσπάθειες πολιτισμικού σχεδιασμού με εργαλεία και στρατηγικές για την ορθή εκπόνηση ενός πολιτισμικού σχεδίου. Παράλληλα, η συμβολή του πολιτισμού στην οικονομία κατέστη σαφής μέσα από τα πιλοτικά προγράμματα και τις μελέτες περίπτωσης που προώθησαν, τον τουρισμό και ενίσχυσαν την προβολή της εικόνας κάθε χώρας στο εξωτερικό. Εντούτοις, αξίζει να επισημανθεί ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν βασίζεται σε μια ενιαία πολιτική, κάθε χώρα λοιπόν, με βάση τις ανάγκες και τις προτεραιότητες της προωθεί με τον δικό της πολιτικό σχεδιασμό το κάθε πολιτιστικό πρόγραμμα. Για την βαθύτερη κατανόηση αυτού, διεξάγεται σύγκριση ανάμεσα στην Ευρώπη και τον Καναδά δηλαδή ένα κράτος με ομοσπονδιακή κυβέρνηση-ενιαία πολιτική, έτσι παρατηρείται διαφορετική αντιμετώπιση στον τρόπο εκπόνησης του πολιτιστικού σχεδιασμού, και τις προτεραιότητες που θέτει η καθεμία.

2. Τα ερωτήματα της έρευνας.

Στα πλαίσια της παρούσας μελέτης καλούμαστε να απαντήσουμε σε μία σειρά από κρίσιμα ερωτήματα αναφορικά με την δομή του σύγχρονου κόσμου, το πώς έχει διαμορφωθεί αυτός κατόπιν του υφιστάμενου φαινομένου της παγκοσμιοποίησης, το οποίο επιδρά άλλοτε θετικά και άλλοτε αρνητικά στις χώρες και στις ζωές των λαών.

Μεταξύ των κυριότερων προβληματισμών που τίθενται γύρω από τη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης και την προώθηση της παγκόσμιας οικονομίας, είναι αυτοί

που σχετίζονται με τον πολιτικό τομέα και κατ' επέκταση τον αντίκτυπο του στον πολιτισμικό τομέα κάθε χώρας. Ειδικότερα, το πώς επηρεάζεται ο πολιτισμός στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης και το κατά πόσο οι πολιτικές δράσεις που εφαρμόζονται μπορούν να ενισχύσουν την ανάπτυξη και την προώθηση του πολιτισμού. Το καίριο ερώτημα εναποτίθενται στην τεκμηρίωση του πολιτισμού ως τέταρτος πυλώνας βιώσιμης ανάπτυξης δηλαδή με ποιους τρόπους και με ποια μεθοδολογικά εργαλεία θα αποτελέσει πλουτοπαραγωγική πηγή ενισχύοντας την οικονομία κάθε χώρας.

3. Συμπεράσματα της Διπλωματικής εργασίας και η Συνεισφορά της στην Επιστήμη

Η κύρια επιδίωξη της διπλωματικής εργασίας ήταν από την αρχή να διερευνηθεί το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης και της επίδρασης του στον πολιτισμό. Κάθε μορφή πολιτισμού επηρεάζεται από την παγκοσμιοποίηση και αυτό γίνεται αντιληπτό τόσο με την μαζική παραγωγή η οποία έχει ενισχυθεί από το άνοιγμα των συνόρων όσο και από την εκδυτικοποίηση που προωθείται ως επί το πλείστον στις ευρωπαϊκές χώρες αλλά και στις υπόλοιπες.

Ο πολιτισμός λοιπόν είναι ένα αναπόσπαστο κομμάτι που εκφράζει την ιστορική πορεία και νοοτροπία κάθε χώρας ο οποίος μεταφράζεται με πολλούς τρόπους, που αν εφαρμοστούν με τις κατάλληλες πολιτικές μπορούν να ενισχύσουν την οικονομία κάθε χώρας στο εσωτερικό και να προωθήσουν την εικόνα της στο διεθνές περιβάλλον.

Η συνεισφορά της στην επιστήμη έγκειται στο γεγονός ότι ο πολιτισμός από το περιθώριο της πολιτικής ατζέντας εγκολπώνεται στο επίκεντρο της πολιτισμικής διακυβέρνησης, ως τέταρτος πυλώνας βιώσιμης ανάπτυξης. Ως επί το πλείστον, η πολιτισμική ανάπτυξη αποτελεί μια από τις προτεραιότητες της πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθώς ενεργεί συμπληρωματικά στην οικονομία κάθε ευρωπαϊκής χώρας.

4. Η δομή της διπλωματικής εργασίας

Στο εισαγωγικό κεφάλαιο της διπλωματικής εργασίας γίνεται μία σύντομη περιγραφή του φαινομένου που θα μας απασχολήσει και παρέχονται πληροφορίες σχετικά με την συγγραφή της.

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μία ανασκόπηση της απαρχής και διαχρονικής εξέλιξης του φαινομένου της παγκοσμιοποίησης και επιχειρείται να δοθεί ο ορισμός του, καθώς επίσης γίνεται αναφορά στη σύνδεση του με τις έννοιες της εκδυτικοποίησης και της περιφερειοποίησης.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύονται τα αίτια και οι μορφές της παγκοσμιοποίησης, (πολιτισμική, οικονομική, πολιτική) καθώς επίσης και οι υποστηρικτικοί μηχανισμοί αλλά και οι συνέπειες της παγκοσμιοποίησης στο πλαίσιο αυτών.

Στο τρίτο κεφάλαιο πραγματοποιείται διεξοδική ανάλυση για τις πολιτιστικές ταυτότητες των εθνών, καθώς επίσης προσεγγίζεται η επίδραση της παγκοσμιοποίησης στις μορφές του πολιτισμού.

Στο τέταρτο κεφάλαιο καταγράφεται η ιστορική διαμόρφωση της σύγχρονης τομεακής πολιτιστικής πολιτικής στον ευρωπαϊκό χώρο και παραθέτονται οι προσπάθειες ενσωμάτωσης του στην πολιτική ατζέντα ως μετρήσιμης πηγής της οικονομικής ανάπτυξης.

Στο πέμπτο κεφάλαιο αναλύονται τα μοντέλα της βιώσιμης ανάπτυξης, που καθιστούν τον πολιτισμό ως τέταρτο πυλώνα της βιώσιμης ανάπτυξης. Επιπροσθέτως, περιγράφονται οι στόχοι της πολιτισμικής διακυβέρνησης, μέσα από προγράμματα και μελετών περίπτωσης για την βαθύτερη κατανόηση της δέσμευσης των κρατών να ενσωματώσουν το πολιτισμό στις αναπτυξιακές πολιτικές τους με τα κατάλληλα εργαλεία βασιζόμενα στις δικές τους προτεραιότητες.

Η διπλωματική εργασία ολοκληρώνεται στο έκτο κεφάλαιο με την ανάλυση της θέσης του πολιτισμού στις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης με έμφαση στον ασυντόνιστο χαρακτήρα της, αλλά και τις προσπάθειες της μέσω και άλλων δρώντων του διεθνούς σκηνικού, ώστε ο πολιτισμός να προωθηθεί, με στόχο την ενίσχυση της οικονομίας κάθε χώρας. Εν κατακλείδι, επιχειρείται μια σύγκριση ανάμεσα στην

Ευρώπη και στον Καναδά σχετικά με την εκπόνηση ενός πολιτισμικού αναπτυξιακού προγράμματος και τους διαφορετικούς στόχους και προτεραιότητες που θέτουν με βάση τον δικό τους άξονα πολιτικής.

5. Μεθοδολογία της έρευνας

Βλ. παράρτημα 1

Το φαινόμενο που διερευνάται είναι ευρύτερο και συνθετότερο, οι λεπτομέρειες περισσότερες και το θεωρητικό πλαίσιο έχει πυκνή διάσταση. Για αυτό το λόγο, η έρευνα στηρίχθηκε σε δευτερογενή ανάλυση, βασιζόμενη στην βιβλιογραφική ανασκόπηση δηλαδή στην άντληση στοιχείων και πληροφοριών, μέσω δευτερογενών πηγών όπως είναι τα δημοσιευμένα άρθρα και βιβλία. Η διεξοδική μελέτη που επιτεύχθηκε οδήγησε στον εντοπισμό, την ανάλυση, την κριτική και την παράθεση θέσεων με στόχο τη βαθύτερη κατανόηση του φαινομένου της παγκοσμιοποίησης και της επίδρασης του στον πολιτισμό. Το βασικό εγχείρημα ωστόσο αφορά τη συγκριτική μελέτη που παρουσιάστηκε διεξοδικά με απώτερο σκοπό την ανάδειξη του πολιτισμού ως μετρήσιμου οικονομικού παράγοντα σε εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο.

6. Συντομογραφίες και συμβολισμοί

ΑΕΠ: Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν	Ε.Ε: Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕCoC: Ευρωπαϊκής Πρωτεύουσας Πολιτισμού	ΔΝΤ: Διεθνές Νομισματικό Ταμείο
DESD: Decade of Education for Sustainable Development	ΗΠΑ: Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ICSP: Integrated Community Sustainability Plan	MME: Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης
MDG: Millenium Developmnet Goals	ΞΑΕ: Ξένων Άμεσων Επενδύσεων
ΟΗΕ: Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών	ΟΕΕ: Ολοκληρωμένη Εδαφική Επένδυση
ΠΑΒ: Πολιτιστική και Δημιουργική Βιομηχανία	ΤΑΠΤοΚ: Τοπική Ανάπτυξη με Πρωτοβουλία Τοπικών Κοινοτήτων
UCLG: United Cities and Local Governments	UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ

1.1 Δημιουργία της Παγκοσμιοποίησης

Η παγκοσμιοποίηση ως φαινόμενο για κάποιους μελετητές εμφανίζεται από την Αναγέννηση. Για εκείνους, ο 16^{ος} αιώνας θεωρείται ορόσημο στην παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, καθώς σημαντικά γεγονότα συνέβαλαν στην άνθισή του. Όπως η άνθιση του εμπορίου, η έντονη επιθυμία των κρατών για αποικιακή επέκταση, η ανακάλυψη της Αμερικής και η ανταλλαγή προϊόντων με ευρωπαϊκά βιομηχανικά, υποδηλώνουν την πρώτη μορφή παγκοσμιοποίησης, η οποία στηρίζεται στην ευρωπαϊκή κυριαρχία. Επιπροσθέτως, στο δεύτερο μισό του 16^{ου} και 17^{ου} αιώνα, οι Ενωμένες Επαρχίες, αποτέλεσαν τον πυρήνα της παγκόσμιας οικονομίας.¹ Παράλληλα, πριν τη Γαλλική Επανάσταση (1789) η Αγγλία και η Γαλλία είχαν το 1/4 του παγκόσμιου εμπορίου υπό τον έλεγχό τους.

Βλ. παράρτημα 2

Συνεπώς, η παγκοσμιοποίηση αναμφίβολα έχει θέσει τα θεμέλια της από την Αναγέννηση, εκείνο που μεταβάλλεται είναι ο χρόνος, ο χώρος και οι καταστάσεις που την περιβάλλουν. Η παγκοσμιοποίηση επιδρά στις συνθήκες ανάλογα με το εύρος των επιλογών και την ισχύ των ατόμων που τη διαχειρίζονται. Οι συνθήκες ανάπτυξης, οι κρίσεις, τα μέτρα λήψης αποφάσεων είναι μέρη του ευρωπαϊκού συστήματος, όλες οι μεταβολές επιδρούν στην παγκοσμιοποίηση και επηρεάζονται από αυτή. Σύμφωνα με τα παραπάνω, ²η παγκοσμιοποίηση εντείνει τις σχέσεις μεταξύ των κρατών και ευνοεί τις ανισότητες. Στόχος είναι ωστόσο να αντιμετωπιστεί το φαινόμενο αυτό πολύπλευρα εξηγώντας τις παραμέτρους που

---

¹ Guillochon, B. (2007). Παγκοσμιοποίηση. Ένας πλανήτης με αποκλίνοντα σχέδια. Εκδόσεις ΚΑΣΤΑΛΙΑ

² Σολδάτος, Θ. (2008). Παγκοσμιοποίηση, Εκπαίδευση και Εργασία. ΕΑΠ.

υποβοηθούν αυτή την κατάσταση ή άλλες οπτικές που ενισχύουν το ρόλο της παγκοσμιοποίησης ως έναν μηχανισμό που υπό συγκεκριμένες πρακτικές και διαδικασίες ελέγχου μπορεί να αμβλύνει αυτές τις ανισότητες και να λειτουργήσει θετικά στις πολιτιστικές ταυτότητες.

1.2 Ορισμοί της Παγκοσμιοποίησης

Η πολυπλοκότητα του φαινομένου της παγκοσμιοποίησης γίνεται αντιληπτή μέσω των ποικίλων ελληνικών και διεθνών βιβλιογραφιών που εξετάζουν το φαινόμενο αυτό δίνοντας διάφορους ορισμούς. Συγκεκριμένα, όπως υποστηρίζει ο Μπιτζένης³, η παγκοσμιοποίηση δεν είναι ένα νέο φαινόμενο, αλλά είναι ένα νέο επεισόδιο, μια νέα φάση του ίδιου του φαινομένου της παγκοσμιοποίησης το οποίο προϋπήρχε, κάτι που είναι πλέον περισσότερο κυρίαρχο, βαθύτερο και διαφορετικό από τα προηγούμενα επεισόδια. Στην τρέχουσα φάση της παγκοσμιοποίησης ο κόσμος και οι χώρες ανοίγουν τα σύνορα τους με σκοπό να λαμβάνουν περισσότερες ροές εμπορίου και ξένης άμεσης επένδυσης (ΞΑΕ). Αυτό όμως, έχει ως αποτέλεσμα, τον αυξημένο ανταγωνισμό στις παγκόσμιες αγορές, ο οποίος έχει επέλθει μέσω της συνδυασμένης επίδρασης δύο βασικών παραγόντων, τις πολιτικές αποφάσεις μείωσης των εθνικών εμποδίων στις διεθνείς οικονομικές συναλλαγές και την επίδραση της νέας τεχνολογίας με την εκτεταμένη διανομή πληροφοριών. Αυτά τα χαρακτηριστικά, τα οποία έλειπαν από τις προηγούμενες φάσεις, καθιστούν την παγκοσμιοποίηση μια αδιάκοπη και αμετάκλητη διαδικασία. Από κοινωνιολογικής σκοπιάς (Hutton και Giddens)⁴, η παγκοσμιοποίηση ορίζεται ως η παγκόσμια αλληλεξάρτηση των κοινωνικών σχέσεων. Ακόμα, επιδρά τόσο στο επίπεδο της καθημερινής ζωής, όσο και στα γεγονότα που λαμβάνουν χώρα σε παγκόσμια κλίμακα. Η Μάγδα Ψαρρού⁵, συμπληρώνει πως η παγκοσμιοποίηση αντιλαμβάνεται μέσω της κοινωνικής σκοπιάς ως ένας παράγοντας που διαμορφώνει και μεταβάλλει συνεχώς τη κοινωνική συμπεριφορά τόσο σε εθνικό όσο και διεθνές επίπεδο. Παράλληλα, ο Held⁶, την προσεγγίζει από τη σκοπιά της διασύνδεσης των κοινωνιών και θεωρεί πως

---

³ Μπιτζένης, Α (2009). Παγκοσμιοποίηση. Πολυεθνικές Επενδύσεις & Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση στο Νέο Παγκόσμιο Οικονομικό Σύστημα. Εκδόσεις Σταμούλη

⁴ Hutton W. & Giddens, A.(2000). On the Edge. Living with Global Capitalism, Vintage, Random House.

⁵ Ψαρρού, Μ.Κ. (2008), Παγκόσμιος καπιταλισμός και θεωρίες παγκόσμιου συστήματος. Εκδόσεις Gutenberg.

⁶ Held, D. (1991), political Theory Today, Stanford University Press.

πρόκειται για την εντατικοποίηση του συνόλου των κοινωνικών σχέσεων, που αλληλεπιδρούν και αλληλοεπηρεάζονται. Τέλος, από μια πιο ουδέτερη οπτική, και κατά τον ορισμό της Λεοντίδου⁷, η παγκοσμιοποίηση είναι μια έννοια που μπορεί να λάβει έναν σημαντικό αριθμό ερμηνειών, ανάλογα με την ιδεολογική ή επιστημολογική οπτική γωνία του παρατηρητή. Ως εκ τούτου, με αυτόν τον τρόπο επιτυγχάνεται τόσο η συρρίκνωση του κόσμου όσο και η μεγέθυνση του, ενώ ταυτόχρονα ομογενοποιούνται οι πολιτισμοί και αυτό συμβαίνει λόγω της χρήσης τυποποιημένων αγαθών και της υιοθέτησης παρεμφερών συμπεριφορών.

1.3 Εκδυτικοποίηση

Καθώς ο όρος «παγκοσμιοποίηση» δύναται να ερμηνευθεί ως μια έντονη επιρροή του δυτικού πολιτισμού, της κουλτούρας και του οικονομικού στυλ στον υπόλοιπο κόσμο, συχνά αντί του όρου αυτού χρησιμοποιείται ο όρος «εκδυτικοποίηση». Η επικρατέστερη αντίληψη σύμφωνα με την οποία ο δυτικός τρόπος ζωής και οικονομικής δραστηριότητας καταδεικνύεται ως ο πιο ανεπτυγμένος και κατάλληλος για όλον τον κόσμο, συνδυαστικά με την τάση των λιγότερο ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων χωρών να έχουν ως πρότυπο το δυτικό μοντέλο, προκάλεσε μια εμμονή των δυτικών χωρών στον πολιτισμό τους και τον υπόλοιπο κόσμο στην παγκοσμιοποίηση⁸. Η ταχύτατα εξελισσόμενη πορεία της τεχνολογίας αλλά και η προώθηση παγκόσμιων δικτύων επικοινωνίας, πληροφόρησης και ενημέρωσης (π.χ. διαδίκτυο), επιτρέπουν την άμεση πρόσβαση στη γνώση και την πληροφορία, η οποία συνήθως αναπτύσσεται και αξιοποιείται στις δυτικές χώρες. Με αποτέλεσμα, την εκμηδένιση των αποστάσεων καθώς και τη δυνατότητα άμεσης και συνεχούς επικοινωνίας και πληροφόρησης για τις εξελίξεις σε κάθε γωνιά του πλανήτη. Ωστόσο, δεν είναι γενικά αποδεκτό ότι ο δυτικός πολιτισμός συνιστά τον βέλτιστο τρόπο ζωής. Άλλωστε, εάν οι εν λόγω χώρες μπορούσαν να αποφύγουν την οικονομική εξάρτηση από τις δυτικές χώρες, θα αντιστέκονταν σθεναρά στην

---

⁷ Λεοντίδου, Λ.(2005). Αγεωγράφητος Χώρα. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

⁸ Μπιτζένης, Α. (2003). Η δυναμική των Βαλκανικών αγορών και η μετάβαση των χωρών της ανατολικής Ευρώπης στην οικονομία της αγοράς, τομ. Α', εκδ. Σταμούλη, Αθήνα. σελ. 206

παγκοσμιοποίηση ακόμη και από κάποιες ισλαμικές χώρες τα τελευταία χρόνια⁹. Οι διαφορές που παρουσιάζονται σχετίζονται σε μεγάλο βαθμό με πολιτικά θέματα αλλά και με τη κουλτούρα, τις ιδέες, τα ήθη, την επιστήμη, τα οποία αντιλαμβάνονται με διαφορετικό τρόπο από διαφορετικούς πολιτισμούς, και όχι τόσο σε οικονομικά ζητήματα τα οποία διαχειρίζονται με παρόμοιο τρόπο σε μεγάλο αριθμό χωρών. Οι αντιδράσεις προκύπτουν κατεξοχήν στην Ασία λόγω των μεγάλων διαφορών στον πολιτισμό, τη θρησκεία κλπ, η οποία είναι εξαιρετικά επιλεκτική στις πτυχές τις οποίες θα ακολουθήσει τον αμερικανικό πολιτισμό. Ασφαλώς, οι όροι «παγκοσμιοποίηση» και «αμερικανική ηγεμονία» δεν ταυτίζονται, ωστόσο είναι εμφανές πως οι ΗΠΑ προωθούν την παγκοσμιοποίηση με τον τρόπο που τους αρέσει περισσότερο. Ένα επιπλέον πλεονέκτημα για τις ΗΠΑ είναι η χρήση της αγγλικής γλώσσας στις περισσότερες διεθνείς συναλλαγές, όπως επίσης και η χρήση του δολαρίου, ως κύριου νομίσματος στις διεθνείς συναλλαγές εμπορίου, επενδύσεων, συναλλάγματος και πετρελαίου. Επιπροσθέτως, οι ΗΠΑ βασίζονται περισσότερο στον οικονομικό, στρατιωτικό και πολιτικό τομέα και λιγότερο στον πολιτιστικό¹⁰. Ωστόσο, σύμφωνα με τον Dr. Zuzul οι ΗΠΑ διαδραματίζουν καθοριστικό παράγοντα στη διεύρυνση των ζωνών της δημοκρατίας σε παγκόσμια κλίμακα γεγονός που επιδρά σημαντικά στις εκφάνσεις του πολιτισμού. Διότι οι ΗΠΑ αποτελούν ένα μοναδικό παράδειγμα πολιτικής οργάνωσης, καθώς συμβάλλουν στη διατήρηση της ειρήνης και την προάσπιση της ασφάλειας σε όλο το μεταψυχροπολεμικό κόσμο. Το ιδιαίτερο στη θέση του είναι ότι συνδέει τη δημοκρατική παράδοση με τις κοινές πολιτισμικές αξίες που διέπουν το σύνολο του δυτικού πολιτισμού. Σε αυτήν την ιστορική βάση και στο βαθμό που η δημοκρατία επεκτείνεται διαρκώς, ως ένα οικουμενικό περίβλημα πολιτισμικής αλλά και πολιτικής κουλτούρας, η παγκοσμιοποίηση δε θεωρείται απειλή του διαφορετικού και του μη προσαρμοσμένου στα αγγλοσαξονικά πρότυπα, αλλά ένα όχημα εκδημοκρατισμού του κόσμου μέσα από τη διατήρηση της πολιτισμικής ποικιλομορφίας.¹¹

---

⁹ Μπιτζένης, Α. (2003). Η δυναμική των Βαλκανικών αγορών και η μετάβαση των χωρών της ανατολικής Ευρώπης στην οικονομία της αγοράς, τομ. Α', εκδ. Σταμούλη, Αθήνα. σελ. 207

¹⁰ Μπιτζένης, Α. (2003). Η δυναμική των Βαλκανικών αγορών και η μετάβαση των χωρών της ανατολικής Ευρώπης στην οικονομία της αγοράς, τομ. Α', εκδ. Σταμούλη, Αθήνα. σελ. 207

¹¹ Μακρής, Σ. (2007) Πολιτικό Σύστημα & Διεθνείς Σχέσεις. Η ελληνική περίπτωση μέσα από τη συγκριτική προοπτική, Αθήνα, Παπαζήση. Σελ.349-350

1.4 Περιφερειοποίηση

Η περιφερειοποίηση (regionalism), ορίζεται ως μια διαδικασία κοινών προσπαθειών μιας ομάδας χωρών, οι οποίες χαρακτηρίζονται συνήθως από την ίδια γεωγραφική εγγύτητα, με στόχο την επιτυχή έκβαση κοινών οικονομικών, πολιτικών και στρατηγικών ενεργειών. Εντούτοις, στην έννοια της γεωγραφικής εγγύτητας δεν δύναται να δοθεί μια σαφής ερμηνεία καθώς μπορεί να καθοριστεί από κοινούς στόχους, εχθρούς, πολιτισμό, ιδεολογία, πολιτικά συστήματα, δεν νοείται λοιπόν μόνο ως γεωγραφική εγγύτητα και γεωγραφική γειτνίαση¹². Αντιθέτως, ο όρος περιφερειακή ολοκλήρωση συμπεριλαμβάνει ποικίλα θέματα, δηλαδή την συνεργασία κρατών που συνδέονται μέσω της γεωγραφικής γειτνίασης και του υψηλού βαθμού αλληλεξάρτησης, περιγράφοντας με αυτό τον τρόπο την ολοκλήρωση κρατών μιας διεθνούς περιοχής¹³.

Βλ. Παράρτημα 4

Η νέα περιφερειοποίηση αποτελεί το προϊόν ενός διαφορετικού κόσμου, δηλαδή εξετάζει διαφορετικές ανάγκες και κατέχει διαφορετικά χαρακτηριστικά. Ως εκ τούτου, οι μικρές χώρες, είναι εξαρτημένες από μια μεγάλη χώρα διότι επιδιώκουν να συμμετέχουν σε εμπορικές συμφωνίες με μεγαλύτερες χώρες, προκειμένου να καταστήσουν πιο ασφαλή την πρόσβασή τους στις μεγάλες αγορές¹⁴. Επιπροσθέτως, η παγκοσμιοποίηση δημιούργησε ριζικές αλλαγές με το άνοιγμα των συνόρων λόγω της επιτακτικής ανάγκης του ελεύθερου εμπορίου και των ΞΑΕ, με αποτέλεσμα οι χώρες να συμμετέχουν σε περισσότερες νέες περιφερειακές πρωτοβουλίες (regional initiatives). Από αυτές τις περιφερειακές συμφωνίες τα περισσότερα οφέλη που δημιουργούνται αφορούν τις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες¹⁵. Οι περιφερειακές αυτές συμφωνίες, οι οποίες συνήθως συνάπτονται μεταξύ γειτονικών χωρών, υποδεικνύουν την προσπάθεια μιας ομάδας χωρών να συντονίσουν τη δράση τους ως μέρος μιας

---

¹² Μπιτζένης, Α. (2003). Η δυναμική των Βαλκανικών αγορών και η μετάβαση των χωρών της ανατολικής Ευρώπης στην οικονομία της αγοράς, τομ. Α', εκδ. Σταμούλη, Αθήνα. σελ. 208

¹³ Μανώλη, Π. & Μαρής, Γ. (2015). Εισαγωγή στην Διεθνή Πολιτική Οικονομία, Ελληνικά Ακαδημαϊκά και ελληνικά συγγράμματα, Κάλλιπος, Αθήνα. Σελ.77

¹⁴ Μπιτζένης, Α. (2003). Η δυναμική των Βαλκανικών αγορών και η μετάβαση των χωρών της ανατολικής Ευρώπης στην οικονομία της αγοράς, τομ. Α', εκδ. Σταμούλη, Αθήνα. σελ. 208

¹⁵ Μπιτζένης, Α. (2003). Η δυναμική των Βαλκανικών αγορών και η μετάβαση των χωρών της ανατολικής Ευρώπης στην οικονομία της αγοράς, τομ. Α', εκδ. Σταμούλη, Αθήνα. σελ. 209

ευρύτερης διαδικασίας ολοκλήρωσης, για να επωφεληθούν εξίσου¹⁶. Μια μερίδα αναλυτών υποστηρίζει πως η Ένωση είναι ορθότερο να νοείται ως ένα «υπο-περιφερειακό» σύστημα¹⁷. Ο ευρωπαϊκός υποπεριφερισμός, αν και φέρει τα περισσότερα από τα χαρακτηριστικά της νέας περιφερειοποίησης, όπως π.χ. πολυδιάστατη δράση, «ανοικτός» χαρακτήρας, παραμένει απλώς ένα πολιτικό σχέδιο, το οποίο επηρεάζεται και διαμορφώνεται είτε άμεσα είτε έμμεσα από την ΕΕ¹⁸. Ως εκ τούτου, ως υπο-περιφερειακή συνεργασία νοείται η συνεργασία μεταξύ των κρατών που αποσκοπεί στην υποστήριξη των ειδικών συμφερόντων τους στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Αξίζει να επισημανθεί ότι, στις ισλαμικές χώρες η υπο-περιφερειακή συνεργασία περιγράφει κυρίως σχήματα πολιτικής συνεργασίας και ασφάλειας(SEATO, ASEAN)¹⁹.

---

¹⁶ Μανώλη, Π. & Μαρής, Γ. (2015). Εισαγωγή στην Διεθνή Πολιτική Οικονομία, Ελληνικά Ακαδημαϊκά και ελληνικά συγγράμματα, Κάλλιπος, Αθήνα. σελ.77

¹⁷ Wallace, W. (1997). Regionalism in Europe: model or exception? In Fawcett, L. & Hurrell, A. (Ed.). Regionalism in World Politics, Regional Organizational Order, Oxford University Press, New York, pp. 201-227.

¹⁸ Μανώλη, Π. & Μαρής, Γ. (2015). Εισαγωγή στην Διεθνή Πολιτική Οικονομία, Ελληνικά Ακαδημαϊκά και ελληνικά συγγράμματα, Κάλλιπος, Αθήνα.

¹⁹ Μανώλη, Π. & Μαρής, Γ. (2015). Εισαγωγή στην Διεθνή Πολιτική Οικονομία, Ελληνικά Ακαδημαϊκά και ελληνικά συγγράμματα, Κάλλιπος, Αθήνα σελ.82

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΜΟΡΦΕΣ ΚΑΙ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ

2.1 Μορφές: Οικονομική, πολιτική, πολιτισμική

Η παγκοσμιοποίηση αποτελεί ένα πολύπλοκο συνδυασμό φαινομένων και σχέσεων, που εμφανίζει διάφορες μορφές. Παρακάτω λοιπόν θα διεξαχθεί μια συνοπτική ανάλυση και των δεκατεσσάρων μορφών της παγκοσμιοποίησης με έμφαση στις τρεις από όλες τις μορφές της, καθώς έχουν άμεση επίδραση στην ανάλυση του θέματος. Επομένως στον παρακάτω πίνακα έχουμε τις εξής μορφές²⁰:

Βλ. παράρτημα 3

Οι μορφές αυτές της παγκοσμιοποίησης αν και είναι αλληλένδετες, θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς ότι η οικονομική παγκοσμιοποίηση διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο και στις υπόλοιπες συνιστώσες της. Εντούτοις, θα πρέπει να κάνουμε μία επισήμανση ότι οι υπόλοιπες πτυχές της παγκοσμιοποίησης διατηρούν αναλλοίωτο το περιεχόμενό τους και παραμένουν αυτόνομες. Πιο συγκεκριμένα, μεταξύ των μορφών παγκοσμιοποίησης υπάρχει μία σχέση αλληλεξάρτησης και αλληλεπίδρασης μεταξύ τους. Η αλληλεπίδραση αυτή εξηγείται από τη στιγμή που η οικονομική παγκοσμιοποίηση διάσταση της οποίας αποτελεί και η χρηματοπιστωτική, προωθείται από την τεχνολογική, ενισχύεται, όμως, και από την πολιτική παγκοσμιοποίηση. Ταυτόχρονα, τόσο η κοινωνική όσο και η πολιτιστική παγκοσμιοποίηση συνιστούν συνέπειες της οικονομικής παγκοσμιοποίησης.

Ειδικότερα οι τρεις κύριες μορφές της παγκοσμιοποίησης που θα αναλυθούν εκτενέστερα είναι οι εξής: η οικονομική, η πολιτική και η πολιτισμική παγκοσμιοποίηση.

Οικονομική παγκοσμιοποίηση

Σύμφωνα με τον Μπιτζένη²¹, η οικονομική παγκοσμιοποίηση υπογραμμίζει την ενίσχυση και επέκταση των πολυεθνικών εταιρειών με αυξανόμενες FDI (ΞΑΕ) και

²⁰ Μπιτζένης, Α., (2009). Παγκοσμιοποίηση. Πολυεθνικές Επενδύσεις & Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση στο Νέο Παγκόσμιο Οικονομικό Σύστημα. Εκδόσεις ΣΤΑΜΟΥΛΗ, σελ.335-337

²¹ Μπιτζένης, Α. (2003). Η δυναμική των Βαλκανικών αγορών και η μετάβαση των χωρών της ανατολικής Ευρώπης στην οικονομία της αγοράς, Εκδόσεις: Σταμούλη

ροές εμπορίου. Συγκεκριμένα, εκφράζει την τάση της διεθνούς παγκόσμιας οικονομίας για ενοποίηση – ολοκλήρωση (integration), όχι μόνο όσον αφορά το εμπόριο και τις επενδύσεις μεταξύ των χωρών, αλλά και την εναρμόνιση των χωρών με τις νομοθεσίες και τους κανονισμούς που διέπουν τις οικονομικές δραστηριότητες.

Η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας ορίζεται ως η συρρίκνωση οικονομικών αποστάσεων μεταξύ των εθνών. Παράλληλα, οι όροι της οικονομικής δράσης μεταβάλλονται συνεχώς και αναδεικνύονται νέα, παγκόσμια οικονομικά υποκείμενα. Το κράτος μέσω αυτών των εξελίξεων δεν δύναται να διευθετήσει ανεξάρτητα και κυρίαρχα τα οικονομικά του ζητήματα και αυξάνονται τόσο η οικονομική αλληλεξάρτηση όσο και η δυνατότητα των υπερεθνικών επιχειρήσεων να διαμορφώνουν και να ασκούν επιρροή στην παγκόσμια οικονομία. Σύμφωνα με τον Van de Wale²², ορίζεται ως μια εξελικτική διαδικασία της διεθνούς ολοκλήρωσης. Δηλαδή, η αύξηση των διάφορων μορφών αλληλεπιδράσεων μεταξύ των εθνικών οικονομιών. Παράλληλα, ο Πολυχρονάκης²³ υποστηρίζει πως η οικονομική παγκοσμιοποίηση με την ενίσχυση του εμπορίου ασκεί έντονη κανονιστική και ομογενοποιητική επιρροή σε παγκόσμιο επίπεδο με απώτερο σκοπό μια παγκόσμια αγορά.

Πολιτική παγκοσμιοποίηση

Σύμφωνα με τον Μπιτζένη²⁴, νοείται ως η επέκταση των πολιτικών συμφερόντων σε περιοχές και χώρες που δεν γειτνιάζουν με τα πολιτικά ισχυρά κράτη. Παράλληλα κατά τον Guillochon²⁵, η πολιτική παγκοσμιοποίηση εκδηλώνεται στο κράτος, στην πολιτική και στο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα μέσω της θεσμικής, λειτουργικής και πολιτισμικής κατάρρευσης των συνόρων. Ως αποτέλεσμα η πολιτική λειτουργία να αμφισβητείται, καθώς ο δημόσιος χώρος παραχωρεί τη θέση του στον ιδιωτικό και παράλληλα οι διεθνείς σχέσεις μετατρέπονται σε μια παγκόσμια αλληλεπίδραση ατόμων, ομάδων και κοινωνιών, που επιδιώκουν την ισχύ και την επιβολή τους στη

---

²² Van de Walle, N. (1998). Economic Globalization and Political Stability in Developing Countries, Rockefeller Brothers Fund, New York

²³ Πολυχρονάκης, Μ. (2005). Η έννοια της παγκοσμιοποίησης

²⁴ Μπιτζένης, Α. (2003). Η δυναμική των Βαλκανικών αγορών και η μετάβαση των χωρών της ανατολικής Ευρώπης στην οικονομία της αγοράς, Εκδόσεις: Σταμούλη

²⁵ Guillochon, B. (2007). Παγκοσμιοποίηση. Ένας πλανήτης με αποκλίνοντα σχέδια. Εκδόσεις ΚΑΣΤΑΛΙΑ

διεθνή κοινότητα, η οποία με τη σειρά της μετατρέπεται σταδιακά σε παγκόσμια και με αυτό τον τρόπο παύει να είναι πολιτειοκεντρική και βαθμιαία καθίσταται υπερεθνική. Εντούτοις, ο Πολυχρονάκης²⁶ ισχυρίζεται πως η παγκοσμιοποίηση ενισχύει το τοπικό στοιχείο μέσα από μια διαδικασία « από-εθνικοποίησης».

Πολιτισμική παγκοσμιοποίηση

Κατά τον Μπιτζένη²⁷, η πολιτισμική παγκοσμιοποίηση περιγράφεται ως η ανάπτυξη διαπολιτισμικών επαφών και δημιουργία μιας παγκόσμιας κουλτούρας. Συγκεκριμένα, η παγκοσμιοποίηση επηρεάζει έντονα όλα τα επιμέρους στοιχεία του πολιτισμού, όπως τη γλώσσα, τη θρησκεία, την κουλτούρα κ.α. Δηλαδή, το “παγκόσμιο” αποδυναμώνει το “τοπικό”, ενώ παράλληλα του προσδίδει μια παγκόσμια διάσταση. Ταυτόχρονα η “καθολικότητα”, συμπιέζει την “ιδιαιτερότητα” όπως και την “ατομικότητα”. Επιπροσθέτως, η ανάπτυξη των διαπολιτισμικών επαφών, η δημιουργία μιας παγκόσμιας κουλτούρας (εκδυτικοποίηση του πολιτισμού) καθώς και η παγκοσμιοποίηση της πληροφόρησης και της μετάδοσης της σε μακρινά δίκτυα, γίνονται ολοένα και πιο έντονα λόγω της εξέλιξης της τεχνολογίας²⁸. Στο σημείο αυτό, λοιπόν εκφράζονται δύο ανησυχίες: πρώτον, αν η πολιτισμική επιβολή, που με τη βοήθεια της επικοινωνίας προωθείται πολύπλευρα, μπορεί να επιφέρει την αλλοίωση της εθνικής κουλτούρας και δεύτερον, αν η ατομική ετερότητα θα εξακολουθήσει να αποτελεί στοιχείο πολιτισμού. Παράλληλα, ζητήματα όπως η έντονη μετανάστευση και η συνύπαρξη λαών με διαφορετικά πολιτιστικά γνωρίσματα θέτουν τις προϋποθέσεις για την σύσταση μιας πολυπολιτισμικής κοινωνίας ανθρώπων, απαλλαγμένης από εθνικές ή άλλης μορφής αντιπαλότητες. Στην πραγματικότητα όμως διαμορφώνονται όλες εκείνες οι προϋποθέσεις που οδηγούν στην πρόκληση έκρυθμων καταστάσεων, καθώς τα πολιτισμικά τους χαρακτηριστικά δεν είναι συμβατά. Από την άλλη πλευρά, η παγκοσμιοποίηση βασίζεται στην έννοια της ελευθερίας και των δικαιωμάτων του ατόμου, έτσι δεν επιτρέπει τη βίαιη επιβολή κανενός είδους πολιτισμού. Απειλεί μόνο

---

²⁶ Πολυχρονάκης, Μ. (2005). Η έννοια της παγκοσμιοποίησης

²⁷ Μπιτζένης, Α. (2003). Η δυναμική των Βαλκανικών αγορών και η μετάβαση των χωρών της ανατολικής Ευρώπης στην οικονομία της αγοράς, Εκδόσεις: Σταμούλη

²⁸ Κάππου, Μ. Παγκοσμιοποίηση: Ενοποίηση της Οικουμένης

τις ήδη “εξασθενημένες” πολιτιστικές ταυτότητες οι οποίες λόγω της μηδαμινής τους επίδρασης δεν προξενούν κανένα πρόβλημα στην παγκοσμιοποίηση²⁹.

2.2 Αίτια ενίσχυσης της παγκοσμιοποίησης

Η οικονομική δύναμη ενός κράτους, είναι μέτρο σύγκρισης της πολιτικής του δράσης, καθώς και της βαρύτητας των αποφάσεων του. Όπως επισημαίνει ο Hans J. Morgenthau³⁰, η ισχύς των κρατών πηγάζει από τις κυριαρχικές τους ικανότητες, για την προάσπιση των εδαφικών τους δικαιωμάτων και τη διαφύλαξη των εθνικών τους πολιτισμών. Οι ρεαλιστές αναζητούν την αιτία στις επιδιώξεις των “ισχυρών” κρατών για τη δημιουργία μιας νέας οικονομικής τάξης πραγμάτων³¹. Σύμφωνα με τον Μπιτζένη³², η ανάπτυξη της παγκοσμιοποίησης έγκειται σε τέσσερις παράγοντες: στο ρόλο της μετανάστευσης των ανθρώπων, στο διεθνές εμπόριο, στις γρήγορες μετακινήσεις κεφαλαίων και στην ολοκλήρωση των χρηματοπιστωτικών αγορών. Για τους φιλελεύθερους βασική αιτία της παγκοσμιοποίησης θεωρείται η εξέλιξη επικοινωνιών και μεταφορών. Η παγκοσμιοποίηση ενισχύεται δηλαδή από την ραγδαία εξέλιξη της τεχνολογίας και ειδικότερα αυτής των ηλεκτρονικών δικτύων(διαδίκτυο), την ελεύθερη διακίνηση κεφαλαίων χωρίς τη διαμεσολάβηση κρατικών συντελεστών, την πραγματοποίηση εμπορικών ανταλλαγών δίχως περιορισμούς, την ανάπτυξη αυτόνομων κέντρων εξουσίας, καθώς και την ελεύθερη διάδοση ιδεών. Ως επί το πλείστον, η πολιτισμική ποικιλομορφία³³ που υπάρχει σχεδόν σε κάθε χώρα του κόσμου λόγω της μετανάστευσης καθιστά αναγκαία την ενίσχυση της πολιτισμικής νοημοσύνης, δηλαδή την ικανότητα αποτελεσματικής προσαρμογής σε καταστάσεις πολιτιστικής πολυμορφίας. Η δημιουργία λοιπόν κοινού εδάφους και η ενίσχυση της πολιτισμικής νοημοσύνης βοηθά τα άτομα με διαφορετικό υπόβαθρο να προσαρμοστούν σε νέα πλαίσια, αναπτύσσοντας νέες κοινωνικές δεξιότητες και αναλαμβάνοντας νέους κοινωνικούς ρόλους.

---

²⁹ Βρύζας, Κ. (2005). Παγκόσμια επικοινωνία: Πολιτιστικές Ταυτότητες. Αθήνα: Gutenberg

³⁰ H. J. Morgenthau, (1960). Politics Among Nations, New York.

³¹ Cohn, Th. H.(2009). Διεθνής πολιτική οικονομία: Θεωρία και Πράξη. Gutenberg.

³² Μπιτζένης, Α. (2009). Παγκοσμιοποίηση. Πολυεθνικές Επενδύσεις & Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση στο Νέο Παγκόσμιο Οικονομικό Σύστημα. Εκδόσεις Σταμούλη

³³ House, J. & Kaniklidou, T. (2018). Europe in Discourse: Agendas of reform, 2 nd International Conference, September 21-23 2018, p.83-86.

2.3 Παγκοσμιοποίηση συνέπειες και ανισότητες

Με στόχο τον προσδιορισμό των συνεπειών της παγκοσμιοποίησης αρμόζει να ληφθούν υπόψη οι βασικές ακόλουθες μεταβλητές όπως είναι το ελεύθερο εμπόριο, η ιδιωτικοποίηση, η μείωση κανονισμών και η αύξηση της οικονομικής δραστηριότητας. Συγκεκριμένα, η παγκοσμιοποίηση βασιζόμενη στο ελεύθερο εμπόριο επιτυγχάνει την εξάλειψη των εθνικών κανονισμών, καθώς και νόμους που οδηγούν σε επιβράδυνση των επενδύσεων που κινούνται εκτός των εθνικών συνόρων³⁴. Εντούτοις, απώτερος σκοπός της είναι η παγκόσμια ενοποίηση προς επίτευξη μεγαλύτερης και πιο φτηνής πρόσβασης στους σπάνιους φυσικούς πόρους, στις νέες αγορές και στη φτηνή εργασία. Ένας σημαντικός αριθμός σύγχρονων μελετητών βέβαια τονίζουν πως η παγκοσμιοποίηση στηρίζει τον οικονομικό ανταγωνισμό, καθώς βασίζεται στον ατομισμό, την εκμετάλλευση και την κερδοσκοπία χρησιμοποιώντας κάθε μέσο. Βάσει μελέτης της Melchior που πραγματοποιήθηκε το 2001³⁵, προέκυψε ότι το ζήτημα των εισοδηματικών ανισοτήτων που δημιουργούνται μεταξύ των χωρών στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης είναι τελικά αμφιλεγόμενο, καθώς τα συμπεράσματα που προκύπτουν από κάθε μελέτη-έρευνα εξαρτώνται από την χρήση της ανάλογης μεθόδου. Η παγκοσμιοποίηση μπορεί να αυξήσει το μέσο εισόδημα υποστηρίζοντας την ανάπτυξη ορισμένων δραστηριοτήτων, ωστόσο αυτό ωφελεί ορισμένες μόνο ομάδες επιτείνοντας έτσι την εσωτερική ανισότητα μέσω διαδικασιών..³⁶ Πρώτον, η παγκοσμιοποίηση αντιμετωπίζεται ως ένα παιχνίδι με δύο πλευρές που έχει από τη μία τους κερδισμένους και από την άλλη τους χαμένους υπό την έννοια ότι οι πρώτοι επωφελούνται εις βάρος των άλλων. Δεύτερον, οι ανισότητες ανάμεσα στα κράτη γιγαντώνονται λόγω του ελεύθερου εμπορίου, το οποίο έχει επικριθεί ότι εξυπηρετεί πρωτίστως τα συμφέροντα και τους σκοπούς των ισχυρών και βιομηχανικών κρατών Τρίτον, η εξέλιξη της παγκοσμιοποίησης συνδέεται με την αυξανόμενη φτώχεια στις αγροτικές περιοχές και τη διαιώνιση των διαφορών ανάμεσα στα αστικά κέντρα και

---

³⁴ Ευαγγέλου, Ι. (2002). Παγκοσμιοποίηση. Πολύ- πολιτισμικότητα. Φονταμενταλισμός. Εκδόσεις ΣΑΚΚΟΥΛΑ.

³⁵ Guillochon, B. (2007). Παγκοσμιοποίηση. Ένας πλανήτης με αποκλίνοντα σχέδια. Εκδόσεις ΚΑΣΤΑΛΙΑ

³⁶ Arbache, J. (2019). Is globalization coming to an end?. CAF DEVELOPMENT BANK OF LATIN AMERICA. Available from: <https://www.caf.com/en/knowledge/views/2019/08/is-globalization-coming-to-an-end/>

την επαρχία. Αυτό συμβαίνει, επειδή οι τάσεις της παγκόσμιας οικονομίας φαλκιδεύουν τις αγροτικές πρακτικές των αναπτυσσόμενων κρατών. Τέταρτον, η ενίσχυση των κοινωνικών ιεραρχιών συμβάλλει στην όξυνση των ανισοτήτων, καθώς η εταιρική ισχύς έχει ενδυναμωθεί, οι πολυεθνικές εταιρείες και οι βιομηχανίες έχουν τη δυνατότητα να ασκούν επιρροή σε όλους τους τομείς, με αποτέλεσμα η πλευρά του εργατικού προσωπικού να βρίσκεται σε μειονεκτική θέση αδυνατώντας να αντιδράσει λόγω του αισθήματος φόβου για απώλεια της εργασίας. Επιπροσθέτως, η ανάδυση μιας ανταγωνιστικής οικονομίας έχει εξαναγκάσει τα κράτη να απορρυθμίσουν την οικονομία τους και να αποδυναμώσουν τα αναδιανεμητικά τους προγράμματα. Έτσι, οι πιο ανεπτυγμένες χώρες ενισχύονται οικονομικά ενώ οι υπόλοιπες αποδυναμώνονται. Από την άλλη πλευρά, οι υποστηρικτές της παγκοσμιοποίησης θεωρούν αυτό το σύστημα ως το πιο ασφαλές για τη μείωση της φτώχειας και των ανισοτήτων.

Ο Μιχάλης Πολυχρονάκης, παραθέτει και ορισμένες πολιτικές συνέπειες της παγκοσμιοποίησης που σχετίζονται με τις οικονομικές. Πιο συγκεκριμένα, γίνεται λόγος για την τροποποίηση του ρόλου του έθνους-κράτους. Αυτό το οποίο μπορεί να διαπιστώσει κανείς σήμερα είναι ότι υπάρχει ένα είδος αποεθνικοποίησης. Αυτό σημαίνει πως το άνοιγμα των συνόρων και η ελάφρυνση των τελωνειακών δασμών στις μετακινήσεις αποδυνάμωσε τον αυστηρό και παραδοσιακό έλεγχο που προϋπήρχε μεταξύ των κρατών. Με την ταχύτατη διάδοση φυσικά και του διαδικτύου, τη διανομή και παραγωγή υπηρεσιών και αγαθών η διαδικασία αυτή γίνεται ολοένα και πιο οικεία στους ανθρώπους που ταξιδεύουν, αγοράζουν προϊόντα και υπηρεσίες και γενικότερα απολαμβάνουν αυτές τις παροχές. Αυτή η διαδικασία ενισχύεται και διευκολύνεται περισσότερο από τις δραστηριότητες των μεγάλων πολυεθνικών εταιρειών και επιχειρήσεων. Επίσης, υπό καθεστώς αμφισβήτησης τίθενται και οι λειτουργίες που επιβλήθηκαν στο αστικό κράτος και του απέδωσαν τη μορφή του κοινωνικού κράτους. Επομένως, το κράτος έχει διπλή ευθύνη, αφενός την ενσωμάτωση του εθνικού χώρου στις διαδικασίες αποεθνικοποίησης και αφετέρου στις διαδικασίες παγκοσμιοποίησης. Από τη μία πλευρά το έθνος-κράτος επιχειρεί να ενσωματώσει στον εσωτερικό χώρο διαδικασίες και κανόνες που αποφασίστηκαν σε χώρο ευρύτερο του εθνικού, ενώ από την άλλη πλευρά προσπαθεί να αυξήσει το κύρος και την επιρροή του σε παγκόσμιο επίπεδο.

Η παγκοσμιοποίηση είναι μία διαδικασία με πολλές αντιφάσεις. Πίσω από το ισχυρό όχημα της οικονομικής ανάπτυξης, της εξάπλωσης των νέων τεχνολογιών, της συγχώνευσης των πολυεθνικών και της χρηματιστηριακής επανάστασης, ελλοχεύει ο κίνδυνος της δημογραφικής έκρηξης, της σπανιότητας των φυσικών πόρων, της οικονομικής αστάθειας, της φτώχειας, της κοινωνικής εντροπίας, της προσβολής της εθνικής κυριαρχίας, της πολιτικής κρίσης και του δημοκρατικού ελλείμματος³⁷. Όσον αφορά τις κοινωνικές επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης σημαντικό γεγονός καθίσταται ότι έχει προβλεφθεί λόγω της βελτίωσης της τεχνολογίας και της ανάπτυξης της ιατρικής επιστήμης η καταπολέμηση πολλών ασθενειών παγκοσμίως. Από την άλλη πλευρά, αποτελεί απειλή για τους ασθενέστερους οικονομικά που βρίσκονται σε μειονεκτική θέση, διότι οι διαστάσεις της παγκοσμιοποίησης εκθέτουν σε κίνδυνο την υγεία τους εξαιτίας της όξυνσης των κοινωνικών και περιβαλλοντικών συνθηκών εργασίας και διαβίωσης. Μερικές από τις επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης συνιστούν μακροπρόθεσμη απειλή όχι μόνο για την υγεία, αλλά και για την επιβίωση της ανθρωπότητας. Οι πιο σημαντικοί κίνδυνοι που ελλοχεύουν είναι από την απελευθέρωση ανεξέλεγκτων βλαπτικών προϊόντων για την υγεία και από την εκμηδένιση των αποστάσεων, γεγονός που δημιουργήσε πρόσφορο έδαφος για τη διευκόλυνση της διεθνούς μεταφοράς των παραγόντων κινδύνου και ιδιαίτερα των μεταδοτικών ασθενειών. Οι κίνδυνοι για την υγεία σε καμιά περίπτωση δεν πρέπει να αγνοηθούν από τις εθνικές κυβερνήσεις, οι οποίες θα πρέπει να λάβουν τα ανάλογα μέτρα προκειμένου να παρεμποδιστεί όσο το δυνατότερο μία ασθένεια. Έτσι, λοιπόν, οι επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης στην υγεία λαμβάνουν μια διττή διάσταση, επειδή επηρεάζουν το επίπεδο υγείας του ανθρώπινου πληθυσμού και τη συνολική λειτουργία των συστημάτων υγείας³⁸.

Άλλοι μελετητές υποστηρίζουν πως υπάρχει ένα αυξανόμενο αίσθημα σε όλο τον κόσμο πως η παγκοσμιοποίηση έχει τελειώσει και ότι έρχεται μια νέα τάξη. Για να στηρίξουν αυτή την ιδέα, οι σκεπτικιστές επισημαίνουν διάφορες συνέπειες της, όπως η επιβράδυνση χρηματοπιστωτικών και επενδυτικών ροών, η άνοδος του εθνικισμού

---

³⁷ Μακρής, Σ. (2007) Πολιτικό Σύστημα & Διεθνείς Σχέσεις. Η ελληνική περίπτωση μέσα από τη συγκριτική προοπτική, Αθήνα, Παπαζήση. Σελ 328-329.

³⁸ Χαραλάμπους, Α., Τσίτσι, Θ. (2010). Οι επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης στον τομέα της υγείας και η ανάπτυξη ενός υπερεθνικού ρυθμιστικού πλαισίου. Οικονομικά της Υγείας, στο Επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης στον τομέα της υγείας, σελ. 107.

και των προστατευτικών πολιτικών, οι εμπορικοί πόλεμοι, οι διαφορές στον έλεγχο των ξένων επενδύσεων και οι πολιτικές κατά της μετανάστευσης. Άλλοι παράγοντες περιλαμβάνουν τη δυσαρέσκεια των ανθρώπων, με βάση την αυξανόμενη ανεργία και την ανισότητα στην εποχή της παγκοσμιοποίησης. Αν μετρήσουμε την οικονομική ολοκλήρωση και την αλληλεξάρτηση μεταξύ των χωρών μπορεί να παρατηρήσουμε μια παύση. Εντούτοις, αν χρησιμοποιήσουμε μετρήσεις που συμβαδίζουν με την οικονομική δυναμική του 21^{ου} αιώνα, τότε θα υπάρξουν ενδείξεις ότι η παγκοσμιοποίηση επιταχύνεται παρά επιβραδύνεται. Ως εκ τούτου, οι σκεπτικιστές γενικά δεν λαμβάνουν υπόψη τις πολύπλοκες διαστάσεις της ολοκλήρωσης της αγοράς και της οικονομικής αλληλεξάρτησης υπονοώντας ότι η παγκοσμιοποίηση έρχεται στο τέλος, ενώ ουσιαστικά μεταβάλλεται.

Αυτό το οποίο παρατηρούμε είναι ότι οι επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης είτε θετικές είτε αρνητικές αφορούν όλο το φάσμα της κοινωνίας, της οικονομίας και της πολιτικής και είναι αλληλένδετες μεταξύ τους σε κάθε περίπτωση. Εν κατακλείδι, η παγκοσμιοποίηση αλλάζει ανάλογα με τις επικρατούσες συνθήκες, έτσι για να λειτουργήσει θετικά και για να “υποχωρήσουν” οι υπάρχουσες εσωτερικές ανισότητες μιας χώρας ή μεταξύ χωρών, θα πρέπει να εφαρμοστούν κατάλληλα προσαρμοσμένες πολιτικές.

2.3.1 Επίδραση της Παγκοσμιοποίησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Το αν η διαδικασία της παγκοσμιοποίησης απειλεί ή ευνοεί την Ε.Ε. αποτελεί ακόμη και σήμερα ένα σημαντικό ερώτημα, το οποίο αρμόζει να εξεταστεί και από τις δύο πλευρές. Ορισμένοι μελετητές υποστηρίζουν³⁹, πως η ΕΕ αποτελεί ένα “προϊόν” του παρελθόντος και πως η παγκοσμιοποίηση θα οδηγήσει συνολικά την Ευρώπη στην κατάρρευση λόγω διάφορων παραγόντων, όπως η έλλειψη ισχυρής νομιμοποίησης, η ραγδαία διεύρυνση της Ε.Ε. με νέα μέλη, οι αδυναμίες μεταρρύθμισης του οικονομικού-κοινωνικού συστήματος, η διαδικασία παγκοσμιοποίησης και η θεσμική κρίση μετά την αποτυχία του Ευρωπαϊκού

---

³⁹ Σιούσιουρας Π., Χαζάκης, Κ. (2009). Παγκοσμιοποίηση. Ευρωπαϊκή Ένωση και Ελλάδα. Πολιτικές και οικονομικές όψεις. Εκδόσεις ΠΟΙΟΤΗΤΑ.

συντάγματος. Αξίζει να επισημανθεί πως ο πρώην πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής J. Delors τόνισε την αδυναμία κατανόησης της διεύρυνσης που ενυπάρχει στην Ευρώπη σε συνδυασμό με τη φοβία για την παγκοσμιοποίηση. Στον αντίποδα αυτής της οπτικής, υπάρχει μια μεγάλη μερίδα σχολιαστών που υποστηρίζουν πως, η ΕΕ ιδιαίτερα με τις αποφάσεις που έλαβε για την προστασία των δικαιωμάτων ελευθέριας και ασφάλειας των ατόμων, καθώς και την ικανότητά της να ξεπεράσει τη θεσμική κρίση με την υιοθέτηση της συνθήκης της Λισαβόνας⁴⁰, συνέβαλε στην θετική επίδραση της παγκοσμιοποίησης στο διεθνές περιβάλλον.

Ωστόσο, είναι φανερό πως η Ε.Ε. αντιλαμβάνεται τη μείωση του εθνικού κράτους υπό το πρίσμα της παγκοσμιοποίησης. Επομένως, γίνεται λόγος για την υιοθέτηση ενός Ευρωπαϊκού Συντάγματος μέσω του οποίου θα ήταν εφικτό να εφαρμοστεί μια ενιαία πολιτική που θα ωφελούσε όλα τα κράτη εξίσου, αμβλύνοντας έτσι τις ανισότητες. Διότι, ενώ η Δύση χαρακτηρίζεται από έναν υψηλό δείκτη παραγωγικότητας, στις λιγότερο αναπτυσσόμενες χώρες γίνεται αντιληπτή η πίεση που ασκείται, η οποία αποτελεί τροχοπέδη στην ανάπτυξη της δικής τους παραγωγής⁴¹.

2.3.2 Επίδραση της Παγκοσμιοποίησης στο πολιτιστικό περιβάλλον

Οι διαδικασίες της παγκοσμιοποίησης δημιουργούν αναμφίβολα, ένα σύνολο πολυπολιτισμικών αλληλεπιδράσεων. Ο πολιτισμός προσδιορίζεται από ένα σύνολο διαφορών στον τρόπο ζωής και στις πεποιθήσεις. Σημαντικό ερώτημα λοιπόν είναι, αν η πολιτισμική, πολιτική, κοινωνική, γλωσσική και φυλετική ετερότητα, θα μπορέσει να εμπεδωθεί από τις υφιστάμενες δομές μέσω διαδικασιών διαπολιτισμικής επικοινωνίας⁴².

Γενικά, η διαπολιτισμικότητα σε συνδυασμό με την προστασία των πολιτισμικών δικαιωμάτων προωθείται ιδιαίτερα στο συμβούλιο της Ευρώπης, όπου στηρίζεται η άποψη ότι οι διαφορετικότητες ενδυναμώνουν και ενισχύουν τους δεσμούς των

---

⁴⁰ Με την έναρξη της ισχύος της Συνθήκης της Λισαβόνας, την 1^η Δεκεμβρίου 2009, η Ευρωπαϊκή ένωση απέκτησε νομική προσωπικότητα με στόχο μια δημοκρατικότερη και διαφανέστερη Ευρώπη.

⁴¹ Guillochon, B. (2007). Παγκοσμιοποίηση. Ένας πλανήτης με αποκλίνοντα σχέδια. Εκδόσεις ΚΑΣΤΑΛΙΑ

⁴² Robins K. (1991). Tradition and translation: national culture in its global context. London: Routledge.

κοινωνικών ομάδων δημιουργώντας μια δυναμική σύνθεση⁴³. Άλλωστε αντικείμενο πολλών συζητήσεων, συμφωνιών και διαφωνιών πολλών διεθνών Οργανισμών αποτέλεσε το δικαίωμα στο πολιτιστικό περιβάλλον. Καθώς καθίστα τον πολίτη “παγκόσμιο” μιας και τον συνδέει όχι μόνο με την εθνική αλλά και τη διεθνή κοινότητα. Ως εκ τούτου, σημαντικές προκλήσεις αποτελούν για τη διεθνή τάξη πραγμάτων που στηρίζεται στην ειρήνη, την αμοιβαία κατανόηση και τον σεβασμό πολιτισμικών αξιών, ο διαπολιτισμικός διάλογος και η πολιτισμική ποικιλομορφία. Στη σημερινή Ευρώπη, η παγκοσμιοποίηση διευκόλυνε σημαντικά τις πολιτιστικές ανταλλαγές και τον πολιτισμικό διάλογο πέραν των εθνικών συνόρων.⁴⁴ Εξαιτίας των νέων δικτύων και μέσων επικοινωνίας οι πολιτιστικές δραστηριότητες και η ζήτηση πολιτιστικών αγαθών διευρύνονται με πρωτοφανείς δυνατότητες. Επομένως, η παγκοσμιοποίηση ενέτεινε την έκθεση τους σε διαφορετικούς πολιτισμούς, προώθησε την ανταλλαγή στοιχείων και καλλιέργησε την πολυμορφία των κοινωνιών.

---

⁴³ Robins K. (1991). Tradition and translation: national culture in its global context. London: Routledge.

⁴⁴ Robins K. (1991). Tradition and translation: national culture in its global context. London: Routledge

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΙΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΕΣ

3.1 Ορισμός της ταυτότητας

⁴⁵Η ταυτότητα του εαυτού είναι μια διαδικασία που επηρεάζει το άτομο σε όλη τη διάρκεια της ζωής του. Τα τελευταία χρόνια πολλοί μελετητές έχουν ασχοληθεί με το συγκεκριμένο ζήτημα. Κατά τον Ιντζεσίλογλου⁴⁶, ως ταυτότητα ορίζεται η ιδιότητα ενός ατόμου να παραμένει ίδιο μεταξύ άλλων, διατηρώντας αμετάβλητα ποικίλα χαρακτηριστικά του εαυτού του, χωρίς όμως να διαφοροποιείται ή να αλλοιώνεται η εικόνα του μέσα στο χρόνο. Κατά τον Βρύζα⁴⁷, η έννοια της ταυτότητας διχάζει, διότι καθορίζει το πλαίσιο ισότητας μεταξύ ατόμων ή πραγμάτων, αλλά παράλληλα διαμορφώνει τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα που κάνουν κάθε άνθρωπο ξεχωριστό. Κάθε άνθρωπος έχει τα δικά του χαρακτηριστικά στοιχεία στη βάση της ατομικότητας του, ωστόσο έχει και αυτά που καθορίζουν πως ανήκει σε μια συγκεκριμένη ομάδα. Η σύγχρονη εποχή χαρακτηρίζεται από ένα σύνολο νέων πολυπολιτισμικών δομών. Σύμφωνα με τον Δαμανάκη, ο πολιτισμός και η πολιτισμική ταυτότητα είναι εξελικτικές διαδικασίες που διαμορφώνονται κάτω από ιστορικές, κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές συνθήκες και παράλληλα θεωρούνται προϊόν της διαδικασίας κοινωνικοποίησης του ατόμου υπό αυτές⁴⁸.

3.2 Ταυτότητα και ετερότητα

Η ταυτότητα και η ετερότητα σε ένα πολυπολιτισμικό περιβάλλον προκαλούν μια διαδικασία που εμφανίζει θετικά αλλά και αρνητικά αποτελέσματα. Αναμφίβολα, η ταυτότητα είναι μια διαδικασία που συμβάλλει στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του ατόμου καθώς και στις σχέσεις που αναπτύσσει με τους άλλους. Από την άλλη πλευρά, η ετερότητα αποτελεί φιλοσοφικό και ανθρωπολογικό όρο που σημασιοδοτεί τον «άλλο» και ορίζεται ως η κατάσταση στην οποία ένα άτομο αναγνωρίζει ότι είναι μοναδικά διαφορετικό από άλλους ανθρώπους. Ανάλογα με τις

---

⁴⁵ Ιντζεσίλογλου, Ν. (1999). Περί της κατασκευής συλλογικών ταυτοτήτων: το παράδειγμα της εθνικής ταυτότητας Αθήνα: Τυπωθήτω

⁴⁶ Ιντζεσίλογλου, Ν. (1999). Περί της κατασκευής συλλογικών ταυτοτήτων: το παράδειγμα της εθνικής ταυτότητας Αθήνα: Τυπωθήτω.

⁴⁷ Βρύζας, Κ. (2005). Παγκόσμια επικοινωνία: Πολιτιστικές Ταυτότητες. Αθήνα: Gutenberg

⁴⁸ Δαμανάκης, Μ. (2007). Ταυτότητες και εκπαίδευση στη διασπορά

κοινωνικές συνθήκες, τις σχέσεις ισχύος και εξουσίας, τις προοπτικές επιβίωσης, ένταξης και ανέλιξης, οι μειονοτικές ομάδες απορρίπτον ή εναγκαλίζονται την ιδιότητα τους ως «άλλοι» ανάλογα με τη διαδικασία ένταξης τους στο νέο κοινωνικό περιβάλλον.

Βλ. Παράρτημα 6

Το νέο ζητούμενο λοιπόν δεν αφορά πλέον, στον αποκλεισμό του Άλλου, αλλά στην ενσωμάτωση του εντός του πολυμερούς, πολύ-πολικού και πολυπολιτισμικού πλαισίου δίνοντας έμφαση στον διαπολιτισμικό διάλογο⁴⁹.

3.3 Έθνος- Κράτος

Οι έννοιες έθνος και κράτος αν και έχουν σημαντικές διαφορές, μπορούν να χαρακτηριστούν ως ταυτόσημες. Το έθνος έχει ιστορική σημασία σύμφωνα με την οποία βασίζεται στην πολιτισμική ταυτότητα του κάθε λαού. Το κράτος ορίζεται ως μια πολιτική οντότητα που αποτελείται από στοιχεία όπως ο πληθυσμός, η εδαφική επικράτεια και η αυτόνομη κυβέρνηση. Η διαφορά των δύο εννοιών έγκειται στο γεγονός ότι το κράτος δημιουργεί ουσιαστικά ένα υπόβαθρο για πολιτική αφοσίωση στο πλαίσιο της ιθαγένειας ενώ το έθνος στηρίζει μια σχέση αλληλεγγύης που προσδίδει στο άτομο μια αίσθηση ταυτότητας.

Κάθε κράτος και έθνος έχει τα δικά του εδαφικά και πολιτιστικά σύνορα. Πολλά έθνη διαμόρφωσαν ιστορικά αξιοσημείωτα πολιτισμικά στοιχεία, που τα ξεχώρισαν στο διεθνές επίπεδο. Διαχρονικά, ο όρος κράτος- έθνος χρησιμοποιήθηκε από κοινωνικούς επιστήμονες για να εκφράσει τη βαθμιαία ανάμειξη του που μπορεί να υλοποιηθεί μεταξύ των πολιτιστικών και πολιτικών συνόρων, στο πλαίσιο μιας συνεχιζόμενης διαδικασίας πολιτικού ελέγχου.

Τέλος, μια άλλη οπτική που εμπεριέχει το έθνος-κράτος είναι του νέου διεθνούς συστήματος, το οποίο χαρακτηρίζεται άναρχο και ανταγωνιστικό. Το έθνος –κράτος αποτελεί μια ορθολογική ενότητα, που στηρίζεται στη λογική του κόστους-οφέλους.

---

⁴⁹Σπύρος Μακρής, Εισαγωγή στις Πολιτισμικές Σπουδές: Κουλτούρα και εξουσία στην εποχή της παγκοσμιοποίησης στο Συλλογικό Τόμο Δήμητρα Κιζλάρη, Μαρία Σιεχατέ (Επιμέλεια), Ελληνική Πολιτιστική Διπλωματία. Σύγχρονες Προσεγγίσεις-Μελλοντικές Προκλήσεις, Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, 2021, σσ. 37-51

Σύμφωνα με αυτή τη λογική, το υπέρτατο όφελος είναι η επιβίωση και το πιο σημαντικό μέσο για την επίτευξη του εθνικού συμφέροντος είναι η ισχύς.

3.4 Επίδραση της Παγκοσμιοποίησης στις 3 μορφές του πολιτισμού (γλώσσα, θρησκεία, κουλτούρα)

Η επίδραση στη γλώσσα

Σύμφωνα με τον Τζιόβα⁵⁰, έχει διαπιστωθεί πως η παγκοσμιοποίηση έχει σημαντική επίδραση στην εκμάθηση και τη διδασκαλία των γλωσσών. Συγκεκριμένα, η παγκοσμιοποίηση προώθησε την αγγλική γλώσσα, ως μέσο κοινής γλώσσας συνεννόησης καθώς και εμπορικής συναλλαγής σε παγκόσμια κλίμακα. Στη σύγχρονη εποχή, τα πλεονεκτήματα της αγγλικής γλώσσας είναι ορατά στις τοπικές αγορές και στην επιχειρηματική νοοτροπία κάθε χώρας. Εντούτοις, τα προηγούμενα χρόνια, η γλώσσα και η λογοτεχνία ήταν η βάση των ξενόγλωσσων τμημάτων, σήμερα είναι εμφανής η υποτίμηση τους καθώς το ενδιαφέρον μετατοπίστηκε από την εξειδικευμένη γλωσσολογική γνώση στη μελέτη γενικών πολιτισμικών τάσεων. Όπως για παράδειγμα τα προγράμματα που σπουδών που δεν έχουν τη γλώσσα ως κύριο άξονα αλλά τις κοινωνικές, οικονομικές ή ιστορικές επιστήμες. Ευρύτερα, η παγκοσμιοποίηση ώθησε τους ανθρώπους για επαφή με άλλες γλώσσες και συχνά στη υιοθέτηση αυτών.⁵¹ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης επίσης και η διδασκαλία τους στα σχολεία.

Από την άλλη πλευρά ο παραδοσιακός εξελικτικός ντετερμινισμός⁵² δεν παύει να υφίσταται γεγονός που προκαλεί παρά επιλύει τα ήδη σοβαρά παιδαγωγικά αλλά και ηθικά προβλήματα που θέτει η νέα πραγματικότητα στην παιδική οντότητα. Η έννοια των δικαιωμάτων του ανθρώπου τίθεται πλέον στο επίκεντρο του νέου περιβάλλοντος, με αποτέλεσμα ο ρόλος που καλείται να διαδραματίσει το σχολείο

---

⁵⁰ Τζιόβας, Δ.(2003). Μετά την αισθητική: Θεωρητικές δοκιμές και ερμηνευτικές αναγνώσεις της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Αθήνα: Οδυσσέας.

⁵¹ Δαμανάκης, Μ. (2007). Ταυτότητες και εκπαίδευση.

⁵² Μακρής, Σ. (2007). Η Διαπολιτισμική Παιδαγωγική ως αγωγή για την ειρήνη: Το μοντέλο των δικαιωμάτων του παιδιού: Προς μια παιδαγωγική των δικαιωμάτων του παιδιού ή προς μια διαπολιτισμική αγωγή της ειρήνης. Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), 4 ο Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα: «Σχολείο Ίσο για Παιδιά Άνισα», Μάιος 4-6 2007, σελ. 32-33

στην πρόσληψη και διάδοση των ανθρωπιστικών αξιών να θεωρείται εξαιρετικά κρίσιμος. Ως εκ τούτου, η ανθρωπιστική αγωγή αποτελεί εξέλιξη της δημοκρατικής αγωγής στη σύγχρονη πραγματικότητα. Η επικρατέστερη άποψη της ανθρωπιστικής αγωγής είναι το Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο (ΔΑΔ). Τόσο η παρουσία του παιδιού στο δικαιοσύνη σύστημα του ΔΑΔ όσο και η διάδοση των κανονιστικών αρχών που το διέπουν στον ευαίσθητο αναμφισβήτητο χώρο του σχολείου πρέπει να έχουν παιδοκεντρικό προσανατολισμό, παραμερίζοντας τον υφιστάμενο παραδοσιακό τυπικό και απρόσωπο παιδαγωγικό χαρακτήρα και ενισχύοντας με αυτό τον τρόπο την ανθρωπιστική πτυχή της εκπαίδευσης.

Η επίδραση στη θρησκεία

Η θρησκεία, είτε δημιουργείται από τον ίδιο τον άνθρωπο (κοινωνική κατασκευή), είτε αποκαλύπτεται σε αυτόν (αποκαλυπτικές θρησκείες: Χριστιανισμός, Ισλαμισμός, Καθολικισμός, Ιουδαϊσμός) αποτελεί φορέα συλλογικού νοήματος αλλά και στοιχείο της παράδοσης που κληροδοτείται από γενιά σε γενιά. Αυτό ωστόσο δεν υποδηλώνει στατικότητα, όσον αφορά την ουσία και το νόημα της θρησκείας, καθώς αυτό επαναπροσδιορίζεται διαρκώς σε αναφορά με το παρόν⁵³. Η παγκοσμιοποίηση ευνόησε την μετανάστευση τις τελευταίες δεκαετίες και παράλληλα διαμόρφωσε νέες συνθήκες στο χώρο της εκπαίδευσης, ώστε να μπορέσει να ανταποκριθεί στα νέα δεδομένα, στο πλαίσιο του σεβασμού της ετερότητας και αναγνώρισης της αξίας της. Στην εκπαίδευση η κοινωνική συνοχή επιτυγχάνεται μέσω του σεβασμού και της αποδοχής της διαφορετικότητας των «άλλων». Ωστόσο, υπάρχουν περιπτώσεις, δύσκολης ενσωμάτωσης ατόμων, καθώς η θρησκεία αποτελεί βασικό στοιχείο της εθνικής ταυτότητας το οποίο μπορεί να απομονώσει ή να διαχωρίσει τα άτομα που δεν μπορούν να προσαρμοστούν στις μεταβολές, σε ένα νέο παγκοσμιοποιημένο πλαίσιο. Ως εκ τούτου, η σχέση θρησκείας και κοινωνίας διαμορφώνεται σε ποικίλα επίπεδα καθώς συνδέεται με επίμαχες έννοιες όπως της εθνικής ιστορίας και της εθνικής ταυτότητας. Με αποτέλεσμα, να προκαλείται ποικιλία διακυμάνσεων στην επερχόμενη ισορροπία, ωστόσο δεν αρμόζει να καταπατάται το δικαίωμα της ελευθερίας θρησκευόμενου και θρησκευτικής έκφρασης.⁵⁴

Η επίδραση στην κουλτούρα

⁵³ Ζαμπέτα, Ε. (2003). Σχολείο και θρησκεία. Αθήνα. Θεμέλιο

⁵⁴ Πέτρου, Ι. (2005). Πολυπολιτισμικότητα και θρησκευτική ελευθερία. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.

Η έννοια της κουλτούρας έχει μελετηθεί από πολλούς ερευνητές και ειδικότερα ανθρωπολόγους. Συγκεκριμένα, ο Γερμανοαμερικανός ανθρωπολόγος, Boas^{55,56}, υποστήριξε ότι η κουλτούρα συμπεριλαμβάνει όλες τις κοινωνικές συνήθειες μιας κοινότητας, το πώς αντιδρούν τα άτομα στις συνήθειες της ομάδας στην οποία ανήκουν και τα προϊόντα της ανθρώπινης δραστηριότητας, όπως καθορίζονται από τις συνήθειες αυτές. Ο Γάλλος ανθρωπολόγος Levi-Strauss^{57,58}, επισημαίνει πως η κουλτούρα είναι ένα σύνολο συμβολικής επικοινωνίας με υποκείμενες δομές, που είναι κοινές σε όλες τις κοινωνίες ανεξάρτητα από τις διαφορές τους. Μέσα από τις αναλύσεις του φαίνεται ότι τα πρότυπα των δομών, συμπεριλαμβανομένης της συμπεριφοράς και της σκέψης, είναι καθολικά σε όλες τις κοινωνίες. Έτσι η κουλτούρα είναι μια μακροπρόθεσμη διαδικασία στην οποία καλείται να ενταχθεί ένα άτομο. Εντούτοις, τα άτομα έχουν τη δυνατότητα να μεταβάλλουν την κουλτούρα και να ενταχθούν ως μέλη σε μια νέα, ή να ενσωματώσουν στη δική τους στοιχεία από άλλες. Στο σύγχρονο παγκοσμιοποιημένο πλαίσιο ο εθνοκεντρισμός, με τη σημασία μιας κουλτούρας ανώτερη από τις υπόλοιπες απορρίπτεται. Σύμφωνα με τον Appadurai⁵⁹, η επίδραση της παγκοσμιοποίησης στην κουλτούρα, ωθεί τα άτομα να μην επιδιώκουν τη διατήρηση της μοναδικότητας και της διαφορετικότητας, προωθώντας την μαζικοποίηση της. Η κοσμοπολιτική προσέγγιση που αναδεικνύεται υπό το πρίσμα της παγκοσμιοποίησης δημιουργεί μια μορφή δημοκρατικής ταυτοποίησης που προσαρμόζει την ετερότητα και διασπά τα όρια μεταξύ των ταυτοτήτων. Η αλλαγή του πολιτισμού και η γλωσσική ερμηνεία νοούνται ως μια αμφίσημη κοινωνικό-γνωστική διαδικασία οικοδόμησης και ανασυγκρότησης του κόσμου στην παγκόσμια εποχή. Επομένως, ο κοσμοπολιτισμός εμφανίζεται σε συνθήκες όπου οι ταυτότητες είναι μερικώς σταθερές και δεν υπάρχει σταθερό εμπόδιο μεταξύ τους⁶⁰.

---

⁵⁵ Πρωτοπόρος της σύγχρονης ανθρωπολογίας, οι πεποιθήσεις του για την έννοια της κουλτούρας αναγράφονται στην εγκυκλοπαίδεια των Κοινωνικών επιστημών, με το άρθρο «Ανθρωπολογία»

⁵⁶ Eriksen T.H.(2007). Μικροί τόποι, μεγάλα ζητήματα. Εκδόσεις: Κριτική

⁵⁷ Eriksen T.H.(2007). Μικροί τόποι, μεγάλα ζητήματα. Εκδόσεις: Κριτική

⁵⁸ Εκφραστής της θεωρίας «Δομική Ανθρωπολογία». Η Δομή είναι οι σχέσεις ενός συστήματος, οι οποίες συνιστούν ένα «νόημα», ένα μήνυμα ή ένα περιεχόμενο, μέσα από τη λειτουργική αλληλεπίδρασή τους. Αυτό δεν συνεπάγεται αναγκαστικά μια παγιωμένη κατάσταση στο χρόνο. Αντίθετα, εμπεριέχει τον μετασχηματισμό, τη μεταβολή, τη διαδικασία, τη δράση παράλληλα με την οργάνωση σε σύστημα-σε δομή.

⁵⁹ Appadurai, A. (2014). Νεωτερικότητα χωρίς σύνορα. Αθήνα: Αλεξάνδρεια

⁶⁰ Axford, B., Bourdieu, P., Halperin, S. and Lueders, C. (2021). Political sociologies of the culture encounter. Abingdon: Routledge. p.43-45

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΑΠΟ ΤΟ ΠΕΡΙΘΩΡΙΟ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΤΖΕΝΤΑΣ ΣΤΟ ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

4.1 Ο πολιτισμός ως αντικείμενο τομεακής πολιτικής στην Ευρώπη

Ο πολιτισμός άρχισε σταδιακά να ενσωματώνεται στην πολιτική ατζέντα των ευρωπαϊκών κρατών, τα οποία με βάση την εθνική τους πολιτική και ανάγκη τον διαχειρίζονται ανάλογα. Στην Ελλάδα, ως πολιτιστική πολιτική εννοούμε ένα σύνολο δράσεων που σε συγκεκριμένο χωρικό και χρονικό πλαίσιο, εφαρμόζονται με τα κατάλληλα μεθοδολογικά εργαλεία με σκοπό την ενίσχυση και διάδοση του πολιτιστικού γίγνεσθαι⁶¹. Ο πολιτισμός αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της εθνικής συνείδησης ταυτόχρονα όμως, είναι και συνδεδετικό στοιχείο με τη μελλοντική ταυτότητα του κάθε οργανωμένου κράτους. Οι στόχοι της πολιτιστικής πολιτικής είναι η προάσπιση της πολιτιστικής κληρονομιάς και της πολιτιστικής ταυτότητας, η ενδυνάμωση της καλλιτεχνικής και πνευματικής δημιουργίας και η προώθηση της πολιτιστικής δράσης και εικόνας σε διεθνές επίπεδο⁶².

Βλ. Παράρτημα 5

Το επιχείρημα λοιπόν σύμφωνα με τα παραπάνω, είναι ότι ο πολιτισμός ως αντικείμενο της κρατικής πολιτικής μεταφράζεται σε αγαθά, υπηρεσίες, και πρακτικές. Ο πολιτισμός λοιπόν αρμόζει να υπολογίζεται εκ νέου ως μια νέα αναπτυξιακή πηγή που συμβάλλει στην οικονομία κάθε χώρας. Ως επί το πλείστον, η πολιτιστική δράση επιδρά σημαντικά στο ΑΕΠ, στους δείκτες ανάπτυξης, στην απασχόληση και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, στην μέτρηση του όγκου και της δομής της κατανάλωσης των πολιτιστικών αγαθών. Οι πολιτιστικές ανάγκες ποσοτικοποιούνται και δημιουργούνται δείκτες μέτρησης της απόδοσης των επενδύσεων στον πολιτισμό. Ως εκ τούτου, ο πολιτισμός μεταβάλλεται συνεχώς λόγω της ενσωμάτωσής του στην πολιτική ατζέντα.

⁶¹ Κόνσολα Ντ., (1990).«Πολιτιστική δραστηριότητα και κρατική πολιτική στην Ελλάδα. Η περιφερειακή διάσταση.» Εκδόσεις Παπαζήση, σελ. 25.

⁶² Μπιτσάνη Ευγενία «Πολιτισμική διαχείριση και περιφερειακή ανάπτυξη. Σχεδιασμός πολιτιστικής πολιτικής και πολιτιστικού προϊόντος» εκδόσεις Διόνικος, Αθήνα 2004, σελ. 130.

4.2 Αποκέντρωση και προτεραιότητες της πολιτιστικής πολιτικής στα κράτη της ΕΕ.

Ο όρος αποκέντρωση σημαίνει την αύξηση των εξουσιών – αρμοδιοτήτων των μικρότερων μονάδων διοίκησης που υπάρχουν σε ένα κράτος, είτε μέσα από μια διαδικασία αποδόμησης της κεντρικής εξουσίας, είτε μέσα από τη θεσμική μεταφορά της πολιτικής και διαχειριστικής ευθύνης προς τους τοπικούς φορείς. Γενικότερα, η αποκέντρωση δίνει το έναυσμα ώστε η τοπική αυτοδιοίκηση να καταβάλει τα μέγιστα για το κοινό καλό των πολιτών της κάθε κοινωνίας. Με τον όρο πολιτιστική αποκέντρωση (*decentralisation culturelle*) εννοούμε την αναβάθμιση της σημασίας των περιφερειακών χωρικών μονάδων στον τομέα της διαχείρισης των δημόσιων πολιτιστικών θεμάτων, έναντι της αντίστοιχης εξουσίας του κεντρικού κράτους.

Ειδικότερα στην πολιτιστική αποκέντρωση, η τοπική αυτοδιοίκηση κρίνεται, για πολλούς λόγους, ως η πλέον ικανή να ανταποκριθεί στην ανάγκη της προστασίας και ανάδειξης της πολιτισμικής διαφοροποίησης, στην προώθηση της επικοινωνίας και στη συνεργασία ανάμεσα στους φορείς, τους παράγοντες και τους αποδέκτες του πολιτισμού και των προϊόντων του⁶³.

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση, το ζήτημα της πολιτιστικής αποκέντρωσης, δεν είχε αντιμετωπιστεί ως θέμα της αναπτυξιακής πολιτικής ατζέντας. Εντούτοις, είναι αξιοσημείωτο όμως, το γεγονός ότι μόνο μετά από δεκαετίες οικοδόμησης της ΕΕ, ως οικονομικής προπαντός ένωσης, μόλις το 1992 με τη συνθήκη του Μάαστριχτ, ο πολιτισμός επίσημα αναγνωρίστηκε ως παράγοντας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Εδώ και πολλά χρόνια η ΕΕ συμπεριλαμβάνει σταθερά τον τομέα του πολιτισμού στο σχεδιασμό των περιφερειακών προγραμμάτων της, ως κομμάτι της επιδιωκόμενης περιφερειακής ανάπτυξης. Ταυτόχρονα, από θεσμική πλευρά, τρεις εκφάνσεις της «Ευρώπης του πολιτισμού» δείχνουν να αναπτύσσονται με περισσότερο διακριτό τρόπο: η Ευρώπη των πόλεων, η Ευρώπη των περιφερειών και η Ευρώπη των πολιτιστικών και καλλιτεχνικών δικτύων. Εντούτοις, πρακτικά οι προτεραιότητες και οι στόχοι διαφέρουν από χώρα σε χώρα. Κάποιες χώρες δίνουν έμφαση στην πολιτιστική κληρονομιά, ενώ άλλες επικεντρώνονται στην κοινωνική συνοχή και τον

---

⁶³ Saez Jean Pierre,(2006)“La longue marche de la decentralization des politiques culturelles en europe”, 2006, [en ligne], 2006, disponible sur: <http://www.irma.asso.fr/spip.php?article4208>, p.2-4.

πολιτιστικό πλουραλισμό, στοιχεία που ενδιαφέρουν ιδιαίτερα και την πολιτική της ΕΕ.⁶⁴

Με βάση τις πολιτιστικές πολιτικές των ΕΕ 27 διακρίνουμε κάποιες προτεραιότητες πολιτικής που βρίσκονται συχνότερα από άλλες, αλλά και ορισμένες ιδιομορφίες. Για παράδειγμα, το ζήτημα της διαμόρφωσης κοινής πολιτιστικής ταυτότητας, παράλληλα με το σεβασμό της πολυπολιτισμικότητας αποτελούν στοιχεία που ενδιαφέρουν ολόένα και περισσότερο τις ευρωπαϊκές κοινωνίες, λόγω της αύξησης της μετανάστευσης, της παγκοσμιοποίησης και της ραγδαίας μεγέθυνσης των πόλεων. Στόχος λοιπόν της οικονομικής αξιοποίησης του πολιτισμού ως στοιχείου ανάπτυξης, είναι μια παράμετρος που κερδίζει έδαφος σε ολόένα και περισσότερες χώρες.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2: Προτεραιότητες της πολιτιστικής πολιτικής στις ΕΕ27

Ελευθερία της τέχνης	Αυστρία, Βουλγαρία, Ιταλία, Δανία, Τσεχία
Πλουραλισμός	Αυστρία, Δανία, Γαλλία, Γερμανία, Ελλάδα, Λιθουανία, Ιρλανδία, Ολλανδία, Πορτογαλία, Ρουμανία, Ισπανία, Σλοβενία
Ποιότητα της τέχνης	Αυστρία, Βέλγιο, Δανία, Ελλάδα, Σουηδία, Ην. Βασίλειο
Δημιουργικότητα – Καινοτομία	Αυστρία, Βέλγιο, Τσεχία, Λετονία, Εσθονία, Φινλανδία, Ελλάδα, Ιρλανδία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Λιθουανία, Μάλτα, Πολωνία, Ισπανία, Ην. Βασίλειο
Ταυτότητα	Αυστρία, Βέλγιο, Τσεχία, Λετονία, Εσθονία, Ελλάδα, Ουγγαρία, Ιρλανδία, Λουξεμβούργο, Ρουμανία, Λιθουανία, Ισπανία, Ην. Βασίλειο
Διεθνοποίηση	Αυστρία, Βέλγιο, Βουλγαρία, Κύπρος, Εσθονία, Φινλανδία, Γαλλία, Γερμανία,

⁶⁴ Council of Europe/ERICarts, "Compendium of Cultural Policies and Trends in Europe, 15th edition", 2014

	Ελλάδα, Ουγγαρία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Πολωνία, Πορτογαλία
Υποστήριξη στους καλλιτέχνες	Αυστρία ,Βέλγιο, Φινλανδία, Γερμανία, Ιρλανδία, Μάλτα, Λουξεμβούργο, Σουηδία
Ψηφιοποίηση	Αυστρία, Γαλλία, Λουξεμβούργο, Ιρλανδία
Αναδιάρθρωση της διοικητικής οργάνωσης σε σχέση με τις πολιτιστικές αρμοδιότητες	Αυστρία ,Βέλγιο, Βουλγαρία, Γερμανία, Φινλανδία, Γαλλία, Ιρλανδία, Λετονία, Λιθουανία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία, Πολωνία, Ισπανία
Παιδεία	Γαλλία, Ιρλανδία, Ιταλία, Λετονία, Λουξεμβούργο, Πολωνία, Ισπανία, Σλοβενία
Πολιτιστική Αποκέντρωση	Αυστρία, Βουλγαρία, Κύπρος, Δανία, Φινλανδία, Γαλλία, Λετονία, Λουξεμβούργο, Μάλτα, Πολωνία, Πορτογαλία, Σλοβακία, Ην, Βασίλειο
Συμμετοχή (κοινωνική θεώρηση του πολιτισμού)	Αυστρία, Βέλγιο, Κύπρος, Δανία, Εσθονία, Γαλλία, Γερμανία, Ελλάδα, Ουγγαρία, Ιρλανδία, Λετονία, Λιθουανία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία, Πολωνία, Σλοβενία, Ισπανία και Ην. Βασίλειο
Οικονομική συμβολή του πολιτισμού	Αυστρία, Ουγγαρία, Ολλανδία, Ην Βασίλειο
Πολιτιστική κληρονομιά	Βέλγιο, Κύπρος, Τσεχία, Γαλλία, Ελλάδα, Ουγγαρία, Ιρλανδία, Ιταλία, Λιθουανία, Λουξεμβούργο, Μάλτα, Πολωνία, Πορτογαλία, Σλοβενία, Ισπανία Ην, Βασίλειο

Αλλαγή του νομικού συστήματος	Βέλγιο, Βουλγαρία, Γαλλία, Γερμανία, Ιρλανδία
Εμπλοκή του μη κερδοσκοπικού τομέα, και των επιχειρήσεων	Βουλγαρία, Γερμανία, Ιρλανδία, Λουξεμβούργο, Μάλτα, Ολλανδία, Σλοβακία, Σλοβενία, Ισπανία
Δημιουργική βιομηχανία	Αυστρία, Βέλγιο, Εσθονία, Φινλανδία, Γαλλία, Ιρλανδία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Πολωνία, Πορτογαλία, Ισπανία, Σουηδία, Ην Βασίλειο

European Parliament, "Financing the Arts and Culture in the European Union" Study, November 2006.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3: Κατανομή Αρμοδιοτήτων για την Πολιτιστική Πολιτική στην Ευρωπαϊκή Δημόσια Διοίκηση

Χώρα	Συγκεντρωτικό / αποκεντρωμένο σύστημα	Κεντρικό υπουργείο με αρμοδιότητα στον πολιτισμό	Τοπικό επίπεδο διακυβέρνησης με αρμοδιότητες στον πολιτισμό	Άλλα συναρμόδια υπουργεία	Άλλοι δημόσιοι φορείς	Εκπρόσωποι των διαφόρων επιπέδων διακυβέρνησης
Αυστρία	Ομοσπονδιακό σύστημα - αποκεντρωτικό	«Κρατικός Γραμματέας» για τις τέχνες και τα μέσα ενημέρωσης	Ομόσπονδα κράτη	Εξωτερικών, Εσωτερικών & Οικονομικών και Εργασίας	Συμβουλευτικοί φορείς αρμόδιοι για την αναδιανομή πόρων	Σύνοδος των εκπροσώπων των ομόσπονδων κρατιδίων και της κεντρικής κυβέρνησης
Βέλγιο	Ομοσπονδιακό σύστημα - αρχή της συμπληρωματικότητας	Δεν υπάρχει κεντρικό υπουργείο	Φλαμανδική, γαλλική και γερμανική κοινότητα	Εξωτερικών, Περιβάλλοντος Εργασίας, Μέσων Ενημέρωσης,	Ταμείο Λογοτεχνίας, και Φλαμανδικό Ταμείο	Επίπεδο ομόσπονδων κρατών

				Παιδείας, Κινητικότητας και Τουρισμού	οπτικοακουστι κών μέσων	
Βουλγαρία	Συγκεντρωτική δομή με σημαντική πρόοδο προς την αποκέντρωση	Υπουργείο Πολιτισμού	Συμβούλια πολιτισμού σε επίπεδο δήμου	Οικονομικών	Εθνικό ίδρυμα πολιτισμού	Δια- περιφερειακέ ς επιτροπές
Κύπρος	Συγκεντρωτικό σύστημα	Υπουργείο Πολιτισμού και Παιδείας	Δήμοι (φεστιβάλ, βιβλιοθήκες, κα)	Επικοινωνιών και Δημοσίων Έργων και Εξωτερικών		Ένωση Δήμων Κύπρου
Τσεχία	Συγκεντρωτικό σύστημα	Υπουργείο Πολιτισμού	Δήμοι	Εξωτερικών		
Δανία	Πολύ αποκεντρωμέν η κρατική δομή	Υπουργείο Πολιτισμού	Δημοτικά / επαρχιακά συμβούλια	Περιβάλλοντος , Παιδείας	Κρατικό ίδρυμα τέχνης, Αρχή επιχορήγησης κινηματογράφ ου, Συμβούλιο δανέζικης τέχνης	
Εσθονία	Συγκεντρωτικό κεντρικό κράτος – ανεξαρτησία στους δήμους	Υπουργείο Πολιτισμού	Δήμοι	Παιδείας, Εσωτερικών, Οικονομίας και Οικονομικών	Ίδρυμα πολιτισμού Εσθονίας, Ίδρυμα κινηματογράφ ου Εσθονίας	Συνεργασία ανάμεσα σε πολλά υπουργεία
Φινλανδία	Διπολικό συγκεντρωτικό σύστημα: Κεντρικό	Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού	Δήμοι	Εσωτερικών, Οικονομικών, Μεταφορών και	Συμβούλιο τεχνών Φινλανδίας	Περιφερειακ ά συμβούλια τεχνών

	κράτος και δήμοι (κάθετη αποκέντρωση)			Επικοινωνιών, Εμπορίου και Βιομηχανίας		
Γαλλία	Συγκεντρωτική δομή με τάσεις αποκέντρωσης και αυξανόμενες αρμοδιότητες στους δήμους	Υπουργείο Πολιτισμού και Επικοινωνίας	Δήμοι, Περιφέρειες	Νεολαίας, Παιδείας και Έρευνας, Εξωτερικών	Περιφερειακά Ταμεία Μουσείων, Βιβλιοθηκών, Περιφερειακά Ταμεία σύγχρονης τέχνης	Διαδημοτική συνεργασία
Γερμανία	Ομοσπονδιακό σύστημα	Κανένα κεντρικό υπουργείο	Ομόσπονδα κράτη	Κεντρικό υπουργείο εξωτερικών	Ίδρυμα Πρωσικής πολιτιστικής κληρονομιάς	Συμβούλιο των υπουργών πολιτισμού και παιδείας των ομόσπονδων κρατών
Ελλάδα	Συγκεντρωτικό σύστημα	Υπουργείο πολιτισμού	Τοπική αυτοδιοίκηση	Τύπου, Περιβάλλοντος, Παιδείας, Τουρισμού, Ανάπτυξης, Εξωτερικών	Εθνικό κέντρο βιβλίου, εθνικό κέντρο κινηματογράφου, ίδρυμα διαχείρισης πιστώσεων για αρχαιολογικούς χώρους, οργανισμός για την ενοποίηση αρχαιολογικών χώρων Αθήνας,	Διυπουργικές επιτροπές

					Ελληνικό ίδρυμα πολιτισμού	
Ουγγαρία	Αποκεντρωμέν ο με τάσεις επανασυγκεντρ ωτισμού	Υπουργείο Εθνικής Πολιτιστικής Κληρονομιάς	Τοπικές αρχές	Εσωτερικών, Μεταφορών και Επικοινωνιών	Εθνικό ίδρυμα πολιτισμού, Ουγγρικό δημόσιο ίδρυμα για τον κινηματογράφ ο	Εθνικό γραφείο ανάπτυξης
Ιρλανδία	Πολύ συγκεντρωτικό σύστημα	Υπουργείο Τεχνών, Αθλητισμού και Τουρισμού, Υπουργείο Περιβάλλοντος , Πολιτ/κής Κληρονομιάς και Τοπικής Αυτοδιοίκηση	Τοπικές μονάδες αυτοδιοίκηση ς	Επικοινωνιών, Ναυτιλίας και Φυσικών πόρων, Οικονομικών, Παιδείας και Επιστημών, Εξωτερικών, Εργασίας και Εμπορίου	Συμβούλιο τεχνών, εθνική πινακοθήκη, εθνικό μουσείο, κα	Εθνική δομή υποστήριξης τεχνών και πολιτισμού
Ιταλία	Σε πορεία ανάπτυξης μιας ομοσπονδιακή ς προσέγγισης	Υπουργείο Πολ/κής Κληρονομιάς και Πολιτιστικών Δραστηριοτήτων	Περιφέρειες, δήμο	Εσωτερικών, Εξωτερικών	Ενιαίο ταμείο για τα θεάματα, οργανισμός Μπιενάλε Βενετίας	Συνδιάσκεψη των Περιφερειών – κρατών, διπλωματική επιτροπή για την οικονομική ανάπτυξη
Λετονία	Συγκεντρωτική χώρα, με τάσεις αποκέντρωσης	Υπουργείο Πολιτισμού	Δήμοι, Επαρχίες, Πόλεις	Άμυνας, Περιβάλλοντος Εξωτερικών	Κρατικό ίδρυμα πολιτιστικού κεφαλαίου	

Λιθουανία	Συγκεντρωτική χώρα, με τάσεις αποκέντρωσης	Υπουργείο Πολιτισμού	Δήμοι, επαρχίες		Ίδρυμα υποστήριξης των ΜΜΕ, Ταμείο υποστήριξης πολιτισμού και αθλητισμού συμβούλιο τεχνών και πολιτισμού της Λιθουανίας	
Λουξεμβούργο	Συγκεντρωτικό σύστημα			Εξ/κών, Παιδείας, Νεολαίας	Εθνικό ταμείο πολιτισμού	
Μάλτα	Η αποκέντρωση του πολιτισμού έχει γίνει προτεραιότητα	Υπουργείο Τουρισμού και Πολιτισμού, Νεολαίας και Τεχνών	Τοπικές αρχές	Εσωτερικών	Συμβούλιο της Μάλτας για τον πολιτισμό και τις τέχνες, Κληρονομιά της Μάλτας, εθνική ορχήστρα, κα	
Ολλανδία	Συγκεντρωτικό σύστημα με ισχυρές τάσεις αποκέντρωσης	Υπουργείο Παιδείας, Πολιτισμού και Επιστημών	Επαρχίες και δήμοι	Υπουργείο Οικισμού, Χωροταξίας & Περιβάλλοντος Γεωργίας, Φυσικού Περιβάλλοντος και Ποιότητας Τροφίμων	Εθνικό ταμείο, Ταμείο Μοντριάν, ταμείο αρχιτεκτονικής, ίδρυμα για τις οπτικοακουστικές τέχνες, το σχέδιο και την αρχιτεκτονική	Επιτροπές διαπεριφερειακής συνεργασίας
Πολωνία	Σε εξελικτική	Υπουργείο	Περιφερειακή	Εξωτερικών	Ταμείο	Διυπουργική

	πορεία αποκέντρωσης της πολιτιστικής διαχείρισης και χρηματοδότησης	Πολιτισμού	ό, επαρχιακό, δημοτικό επίπεδο		προώθησης της δημιουργικότητας	συνεργασία για τον πολιτισμό
Πορτογαλία	Αρκετά συγκεντρωτικό σύστημα	Υπουργείο Πολιτισμού	Ανεξαρτησία δήμων	Παιδείας, Εργασίας και Αλληλεγγύης, Περιβάλλοντος Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Εξωτερικών		Συνεργασίες διαφόρων υπουργείων
Ρουμανία	Συγκεντρωτικό σύστημα	Υπουργείο Πολιτισμού και Θρησκευμάτων	Περιορισμένη δύναμη στους δήμους	Εξωτερικών, Παιδείας και Έρευνας		Διυπουργική συνεργασία
Σλοβακία	Συγκεντρωτικό σύστημα	Υπουργείο Πολιτισμού	Απόπειρες αποκέντρωσης	Εξωτερικών	Προσλοβακικό ίδρυμα πολιτισμού	
Σλοβενία	Συγκεντρωτικό σύστημα με σημαντικό το ρόλο των δήμων	Υπουργείο Πολιτισμού	Δήμοι	Ανώτατης Εκπαίδευσης, Επιστήμης και Τεχνολογίας, Περιβάλλοντος Χωροταξίας και Ενέργειας, Γεωργίας, Εξωτερικών	Ταμείο κινηματογράφου, ταμείο πολιτιστικών δραστηριοτήτων	
Ισπανία	Αποκεντρωμέν	Υπουργείο	Αυτόνομες	Εξωτερικών,	Εθνικό ίδρυμα	Επιτροπή

	ο, ημι-ομόσπονδο σύστημα	Παιδείας και Πολιτισμού	κοινότητες, Περιφέρειες, δήμοι	Περιβάλλοντος	εικαστικών τεχνών και μουσικής, ινστιτούτο κινηματογράφου και οπτικοακουστικών τεχνών	πολιτιστικών θεμάτων
Σουηδία	Συγκεντρωτικό σύστημα με ισχυρό «διάλογο» ανάμεσα στο κέντρο και το αυτόνομο περιφερειακό και τοπικό επίπεδο	Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Πολιτισμού	Δήμοι, επαρχίες	Περιβάλλοντος & Βιομηχανίας, Εργασίας και Επικοινωνιών Οικονομικών, Κοινωνικών Υποθέσεων, Νομικών Υποθέσεων	Εθνικό συμβούλιο για τα πολιτιστικά θέματα	
Ην. Βασίλειο	Συγκεντρωτικό σύστημα, αλλά με ισχυρό το ρόλο περιφερειακών κυβερνήσεων	Κεντρικοί φορείς (υπουργεία) Αγγλίας, Σκωτίας και Ουαλίας	Τοπική αυτοδιοίκηση	Εξωτερικών	Συμβούλια τεχνών, αγγλική κληρονομιά, ιστορική Σκωτία, μη κυβερνητικοί φορείς	

Πηγές: Συμβούλιο της Ευρώπης – ERICarts 2006, μέσα από τις εθνικές εκθέσεις των κεντρικών φορέων πολιτισμού (Υπουργείων), Ε. Επιτροπή, Culturelink, Policy for Culture

4.3 In from the margins: Συμβολή στη συζήτηση για τον πολιτισμό και την ανάπτυξη στην Ευρώπη

Ο πολιτισμός έλαβε, σταδιακά, κατά τον εικοστό αιώνα και μία άλλη, ευρύτερη και καθολικότερη διάσταση, που συνδέθηκε με την κοινωνία και την ανάπτυξη συνολικά. Ειδικότερα, από νωρίς, η διαπίστωση της επίδρασης γενικευμένων μεταβολών στη δομή της ευρωπαϊκής κοινωνίας, οδήγησε κατά την περίοδο αυτή, τα ευρωπαϊκά κράτη, μέσα από τους διεθνείς φορείς πολιτικής εκπροσώπησής τους, στην προσπάθεια της διερεύνησης των βαθύτερων αιτίων και επιπτώσεων, με στόχο τον εντοπισμό των κοινών προκλήσεων και τον αντίστοιχο συντονισμό των ευρωπαϊκών πολιτικών προς κοινές κατευθύνσεις⁶⁵.

Μέσα από τις διαδικασίες αυτές και με την επιμέλεια μια ομάδας εργασίας (Task Force) για τον Πολιτισμό και την Ανάπτυξη, εκδόθηκε το 1997 από το Συμβούλιο της Ευρώπης, η έκθεση *In from the Margins: A contribution to the debate on culture and development in Europe*, η οποία αποτελεί μέχρι σήμερα μια καίρια, αναλυτική προσέγγιση και επεξήγηση των σύγχρονων παγκόσμιων κοινωνικό-οικονομικών αλλαγών που μεταθέτουν την έννοια και το περιεχόμενο της πολιτιστικής πολιτικής στην Ευρώπη, από το περιθώριο της πολιτικής ατζέντας, στο επίκεντρο της αναπτυξιακής προσπάθειας. Σύμφωνα με την έκθεση⁶⁶, ο πολιτισμός νοείται ως συνεισφορά στην ανθρώπινη γνώση και συνείδηση, που ενσωμάτωνε κατά το

---

⁶⁵ Το Συμβούλιο της Ευρώπης αποτέλεσε σημαντικό ρόλο, καθώς αποτελεί πανευρωπαϊκό θεσμό που σαν στόχο της λειτουργίας του έχει θέσει την ανάπτυξη κοινών και δημοκρατικών αξιών που να θεμελιώνονται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και άλλα καταστατικά κείμενα για τα ατομικά δικαιώματα. Το 1955 το Συμβούλιο ενεργοποίησε την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τον Πολιτισμό, μέσα από την οποία τα ευρωπαϊκά κράτη διατύπωσαν τη δέσμευσή τους για την πολιτιστική συνεργασία. Το κείμενο αυτό εξακολουθεί να αποτελεί το νομικό πλαίσιο για τη δράση του Συμβουλίου σε τομείς όπως η παιδεία, οι τέχνες και η πολιτιστική κληρονομιά. Το 1957, ιδρύθηκε η Σύνοδος των Τοπικών και Περιφερειακών Αρχών της Ευρώπης, με πρωταρχικό στόχο, ανάμεσα σε άλλους, την έμφαση στην προάσπιση της τοπικής ταυτότητας και κληρονομιάς. Το 1961 συστήθηκε το Συμβούλιο Πολιτιστικής Συνεργασίας, ως όργανο εκπροσώπησης των κρατών με στόχο τον προσδιορισμό ενός προγράμματος δράσης στον τομέα της εκπαίδευσης, της τέχνης, των μέσων επικοινωνίας, και του αθλητισμού. Το 1961 αποφασίστηκε η διάσπαση του Συμβουλίου Πολιτιστικής Συνεργασίας σε τέσσερις επιμέρους Επιτροπές, μία εκ των οποίων είναι η Επιτροπή Καθοδήγησης για την Πολιτιστική Συνεργασία. Η Επιτροπή ορίστηκε ως υπεύθυνη για το συντονισμό και την παρακολούθηση της πολιτιστικής πολιτικής στην Ευρώπη, με επίκεντρο, την ανάπτυξη των πολιτιστικών πολιτικών, την παροχή βοήθειας για την εφαρμογή των πολιτιστικών πολιτικών, τη διατύπωση και καθιέρωση ευρωπαϊκών προδιαγραφών, αρχών και καλών πρακτικών, και τη θέση σε λειτουργία μηχανισμών θέσπισης προδιαγραφών, για τον πολιτισμό. Από το 2012, ένα νέο όργανο, η Επιτροπή Καθοδήγησης για τον Πολιτισμό, την Κληρονομιά και το Τοπίο.

⁶⁶ Council of Europe,(1997).The European Task Force on Culture and Development, «In from the Margins: A contribution to the debate on culture and development in Europe», , Council of Europe Publishing, 1997, passim

παρελθόν, τη γενικά αποδεκτή ηθική σύμβαση. Στη σύγχρονη εποχή, η αντίληψη αυτή έπαυε να ισχύει, καθώς τα σύγχρονα επίκαιρα πρότυπα σχετίζονται με τις συνήθειες της κατανάλωσης και τις προτιμήσεις. Η κοινωνία των πολιτών είναι ο νέος κεντρικός παράγοντας της σύγχρονης διακυβέρνησης που καθοδηγείται από την αγορά. Οι ατομικές ελευθερίες αφορούν στην προστασία του κράτους, αλλά και στην προστασία από το κράτος, και ταυτόχρονα επηρεάζονται από την αυξανόμενη δύναμη των εμπορικών κολοσσών. Η ανάπτυξη του τρίτου τομέα (του εθελοντισμού) στον οποίο οι τέχνες και ο πολιτισμός διαδραματίζουν ουσιαστικό ρόλο, είναι θεμελιώδης για τη διατήρηση της κοινωνίας των πολιτών. Τα πολιτιστικά δικαιώματα, ως ανθρώπινα δικαιώματα, ενισχύουν αυτές τις σχέσεις, στο βαθμό που επιβεβαιώνουν το δικαίωμα στην ταυτότητα, στη γλώσσα, και στη συμμετοχή στην πολιτιστική ζωή, καθώς και το δικαίωμα στην πολιτιστική κληρονομιά και στην εκπαίδευση. Η σοβαρότητα της καθημερινής παραβίασης των πολιτιστικών δικαιωμάτων δημιουργεί την απαίτηση άρσης των εμποδίων για την εξισορρόπηση των ατομικών, συλλογικών και κρατικών δικαιωμάτων, ως θεμέλιο της κοινωνίας των πολιτών.

Ακολούθως, η έκθεση υπογραμμίζει τα ενδεχόμενα σενάρια αναδιοργάνωσης του πολιτισμικού πλαισίου της Ευρώπης, υπό την επίδραση της παγκοσμιοποίησης (globalization) και της «παν-τοπικοποίησης» ή «παγκοσμιο-τοπικοποίησης» (glocalisation). Πρώτον, με βάση την εξέλιξη αυτή παρατηρείται ταυτόχρονα στο σύγχρονο κόσμο, η παγκόσμια ανάδειξη τοπικών πολιτισμών και οικονομιών, μέσα από την άμεση παγκόσμια επικοινωνία τοπικών αξιακών συστημάτων, που με τη βοήθεια των σύγχρονων δικτύων επικοινωνίας, «αυτονομούνται» σε σχέση με το περιφερειακό και εθνικό επίπεδο κοινωνικό-πολιτικής οργάνωσης τα οποία με αυτόν τον τρόπο συμπιέζονται και συρρικνώνονται. Δεύτερον, υφίστανται έντονη αντιπαράθεση ανάμεσα στην επικράτηση ομογενοποιημένων πολιτισμικών προτύπων σε αντιδιαστολή με τη διατήρηση μια ιδεολογικής και αξιακής πολυμορφίας στο νέο παγκόσμιο περιβάλλον.

Κεντρικό στοιχείο της Έκθεσης «In from the margins» αποτελεί η διαπίστωση της «σχετικοποίησης» όλων των συστατικών που παλαιά θεμελίωναν την έννοια της «ταυτότητας» του ευρωπαίου πολίτη, η οποία περιείχε ανέκαθεν τον πολιτισμό ως δεδομένο και κοινά αποδεκτό στοιχείο της. Ως εκ τούτου, η ταυτότητα αναδεικνύεται ως μια δυναμική έννοια, η οποία δεν ταυτίζεται πλέον με τις αξίες που

αντιπροσωπεύουν το εθνικό κράτος. Αντίθετα, σε πολλές περιπτώσεις κάνουν την εμφάνισή τους υποεθνικές, αλλά και διεθνείς «ταυτότητες». Την πολυεπίπεδη, πλέον, και «ρευστή» διαμόρφωση της ταυτότητας των πολιτών θεωρεί ως βασικό στόχο της σύγχρονης ευρωπαϊκής πολιτιστικής πολιτικής και ο Colin Mercer. Η μελέτη του Mercer Colin, “Towards Cultural Citizenship: Tools for Cultural Policy and Development”, το 2002 ερμηνεύει την «εφεύρεση» της πολιτιστικής πολιτικής ως «σύγχρονου τρόπου διακυβέρνησης» στην Ευρώπη, ήδη από το τέλος του 18ου αιώνα, με στόχο να απαντήσει στα θεμελιώδη ζητήματα της διαμόρφωσης του πολίτη όπως η ταυτότητα, η ασφάλεια και η ανθρώπινη αξιοπρέπεια, η ποιότητα της ζωής, σαν συνδυασμός προσωπικών, οικονομικών, περιβαλλοντικών και κοινωνικών επιλογών ζωής. Καταδεικνύοντας έτσι, τεράστιες ανισότητες στον καταμερισμό των επιλογών αυτών ανάμεσα στις χώρες. Η ίδια μελέτη περιγράφει ότι αρχικά, «η πολιτιστική πολιτική καλούνταν να βρει ποιος θα ήταν ο πιο κατάλληλος τρόπος να διαχειριστεί κανείς, τους «εθνικά ταξινομημένους» πολίτες και τους πληθυσμούς, μέσα από την εκπαίδευση, το διαφωτισμό, την ηθική και θεσμική διάπλαση. Με νωπή την επίδραση της γαλλικής επανάστασης, οι παράγοντες της διοίκησης, οι νομικοί και οι διανοούμενοι εργάζονταν σκληρά για να οικοδομήσουν τον πολιτισμό ως στρατηγικό τομέα διαχείρισης των πολιτών στο πλαίσιο νεοσύστατων δημοκρατιών του 18ου αιώνα με απώτερο στόχο την οικοδόμηση της συνείδησης και των δικαιωμάτων του πολίτη καθώς και της αίσθησης του «ανήκειν». Οι γεωπολιτικές ισορροπίες μπορεί να έχουν υποστεί σημαντικές μεταβολές από τότε, όμως όχι και ο ρόλος της πολιτιστικής πολιτικής. Ο ρόλος της «κατασκευής» της συνείδησης του πολίτη μεταφέρεται σήμερα στις ανάγκες της παγκόσμιας ποιότητας ζωής, της πολιτισμικής πολυμορφίας και της κοινωνικής συνοχής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: ΜΟΝΤΕΛΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

5.1 Τέταρτος πυλώνας της βιωσιμότητας και πολιτιστική ανάπτυξη

Διαχρονικά, η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης αναδεικνύεται σαν ζωντανός οργανισμός που διαρκώς εξελίσσεται, με πιο πρόσφατη προσθήκη σ' αυτόν της έννοιας του πολιτισμού. Από πολλούς στοχαστές ο πολιτισμός θεωρείται ότι θα πρέπει να συναποτελέσει τον τέταρτο πυλώνα της βιώσιμης ανάπτυξης, καθώς αποτελεί τρόπο διάδοσης, επικοινωνίας και αναπαραγωγής κοινωνικών αξιών και νοημάτων. Μέσα από τη λειτουργία του αυτή, ο πολιτισμός βρίσκεται εξ' ορισμού στο επίκεντρο του σχεδιασμού της δημόσιας αναπτυξιακής δράσης, η οποία πρέπει να στοχεύει στην έκφραση κοινωνικών στόχων και οραμάτων⁶⁷.

Η συσχέτιση του πολιτισμού στη θεωρία και την πολιτική της βιώσιμης ανάπτυξης έχει περάσει από τουλάχιστον δύο διακριτές φάσεις, μέσα στα τελευταία 15 χρόνια. Αρχικά, η βιωσιμότητα, όπως διατυπώθηκε στη διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το Ανθρώπινο Περιβάλλον (Στοκχόλμη 1972)⁶⁸, αλλά και στην Έκθεση της Παγκόσμιας Επιτροπής για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη «το Κοινό μας Μέλλον» (1987), αναφερόταν αποκλειστικά στη στενή οικολογία, και τα περιβαλλοντικά θέματα αποτελούσαν τον πυρήνα της βιώσιμης ανάπτυξης. Καθώς η προσέγγιση αυτή ωριμάζε, αυξανόταν η έμφαση στην αλληλεπίδραση της περιβαλλοντικής προστασίας με την οικονομική και κοινωνική πτυχή της ανάπτυξης. Με τον τρόπο αυτό αναπτύχθηκε το πρώτο μοντέλο της βιώσιμης ανάπτυξης, που βασιζόταν στο τρίπτυχο, Οικονομία, Κοινωνία, Περιβάλλον. Στη φάση αυτή, και περίπου μέχρι την περίοδο 2000-2002, οι πολιτιστικές πτυχές της βιωσιμότητας, «καλύπτονταν» κάτω από την «ομπρέλα» του κοινωνικού «πυλώνα». Όμως, μετά τη βαθμιαία αναγνώριση της βιώσιμης ανάπτυξης ως πρωταρχικού στόχου σε τοπικό αλλά και μακρό- επίπεδο σχεδιασμού πολιτικής, επισημάνθηκε και η μέχρι τότε

---

⁶⁷ Hawkes J.,(2001) “The fourth pillar of sustainability – Culture’s essential role in public planning”, for the Cultural development Network, Victoria, 2001, passim

Nurse K.,(2006) “Culture as the fourth pillar of sustainable development”, Intitute of International Relations, University of West Indies, Trinidad and Tobago, prepared for Commonwealth Secretariat, June 2006, passim.

⁶⁸ UN, (1972).Report from the United Nations Conference on the Human Environment, Stockholm, 1972, passim

παραμέληση της καθαρά πολιτιστικής πτυχής. Η εξέλιξη αυτή έβαλε τα θεμέλια στη σύνθεση του μοντέλου των τεσσάρων πυλώνων της βιώσιμης ανάπτυξης: οικονομικός, κοινωνικός, περιβαλλοντικός και πολιτιστικός⁶⁹. Υπό το πρίσμα αυτό, εισάγεται και η έννοια του πολιτισμικού αναπτυξιακού σχεδιασμού, ο οποίος ορίζεται ως «μια ανθρωποκεντρική προσέγγιση της τοπικής ανάπτυξης και της δημιουργίας του.

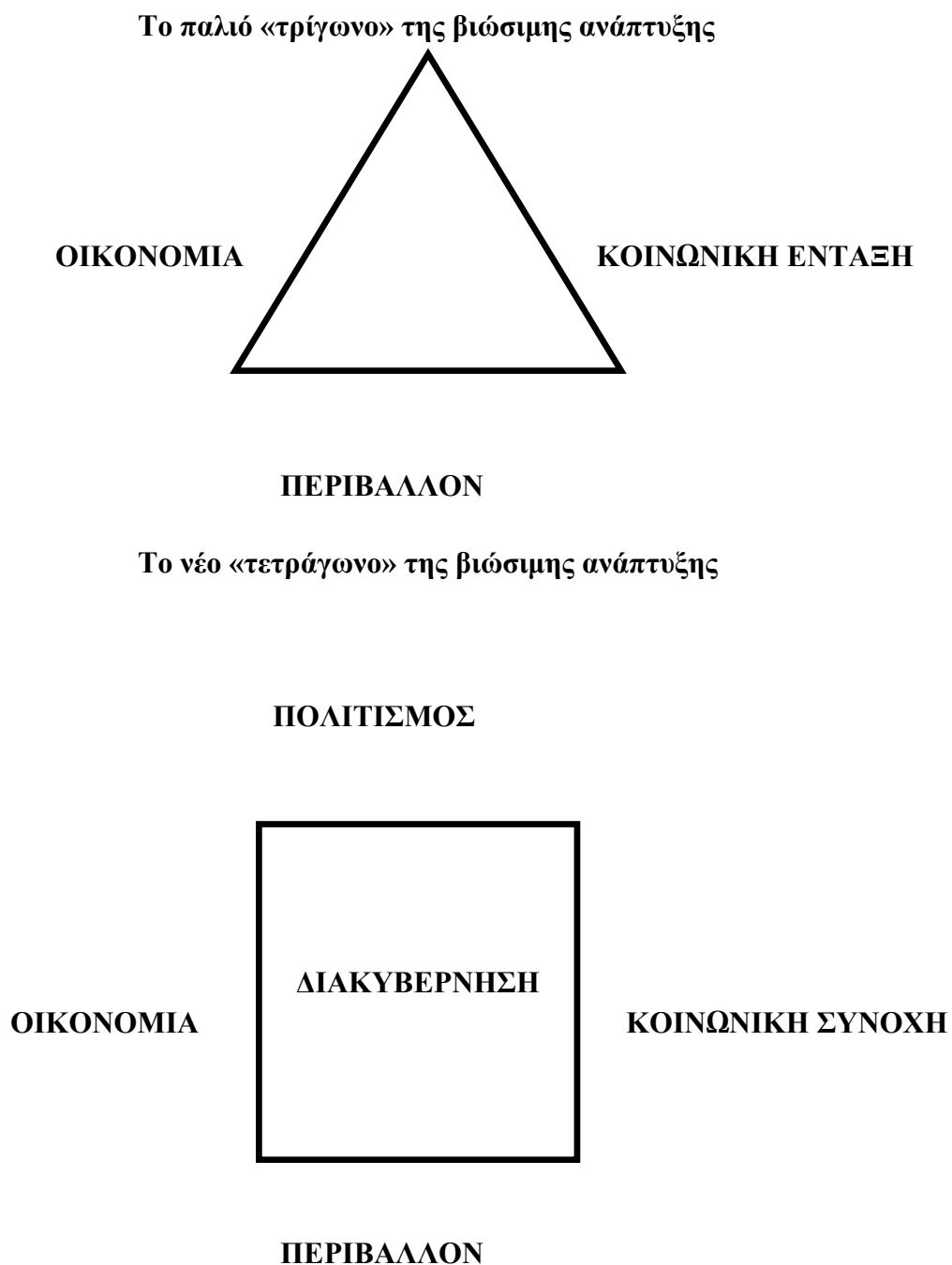
Σύμφωνα με τα παραπάνω, ο πολιτισμικός σχεδιασμός συσχετίζεται με την έννοια της εδαφικής ανάπτυξης, την οποία εμπλουτίζει με την ιδέα της αντιμετώπισης του «τόπου» ως οικοσυστήματος που καθορίζει και καθορίζεται από τον πολιτισμό. Σύμφωνα με την οπτική αυτή, ο πολιτισμικός σχεδιασμός είναι πολύ ευρύτερος από την εφαρμογή οποιασδήποτε πολιτιστικής πολιτικής, αφού ξεκινά με αφετηρία τη συνειδητοποίηση της πολυμορφίας και την ευρεία αναγνώριση των άυλων και υποκειμενικών πτυχών της κληρονομιάς αλλά και των «τρόπων ζωής»⁷⁰. Αποτελεί την πιο σύγχρονη και ολοκληρωμένη μορφή αναπτυξιακού σχεδιασμού, που εισάγει θεμελιώδεις καινοτομίες. Δηλαδή, βασίζεται απόλυτα στην καθολική και ενιαία αντίληψη περί μιας πολιτισμικής πολιτικής που βρίσκεται ενσωματωμένη στον κεντρικό άξονα του σχεδιασμού της οικονομικής, κοινωνικής και ανθρώπινης ανάπτυξης, καθώς και της διαχείρισης των ανθρώπινων και φυσικών πόρων. Τέλος, οικοδομώντας πάνω σε ένα πλούσιο και εύφορο εννοιολογικό και αξιακό έδαφος, ο πολιτισμικός σχεδιασμός εισάγει την συμμετοχή των πολιτών και των κοινωνικών ομάδων στη διαδικασία του αναπτυξιακού σχεδιασμού, με στόχο ο πολιτισμός να αναδειχθεί ως αξιοποιήσιμη πλουτοπαραγωγική πηγή για την ενίσχυση της οικονομίας κάθε χώρας.

---

⁶⁹ Throsby, David. (1999) Cultural Capital". Journal of Cultural Economics p. 3-12.

⁷⁰Ghilardi L.(2001).Cultural Planning and Cultural Diversity. Research Position Paper 4, in "Differing Diversities", Transversal Study on the Theme of Cultural Policy and Cultural Diversity, Council of Europe Publishing, 2001, p. 123.

ΓΡΑΦΗΜΑ 1: Το παλιό «τρίγωνο» και το νέο «τετράγωνο» της βιώσιμης ανάπτυξης.

Πηγή: United Cities and Local Governments 2009.

5.2 Ολοκληρωμένη πολιτισμική ανάπτυξη και τοπική διακυβέρνηση

Το νέο σχήμα της βιώσιμης ανάπτυξης, τοποθετεί στον πυρήνα του την έννοια της «Διακυβέρνησης». Η τοποθέτηση αυτή του σχήματος δηλώνει με ακρίβεια την άρρηκτη σχέση ανάμεσα στην εφαρμογή του αντίστοιχου αναπτυξιακού μοντέλου με το σύστημα και τους θεσμούς της διακυβέρνησης. Η εφαρμογή της πολιτισμικής πολιτικής, με το σύγχρονο διευρυμένο περιεχόμενο που της αποδίδεται, προϋποθέτει την υιοθέτηση αντίστοιχης ολοκληρωμένης προσέγγισης και στη διακυβέρνηση. Σύμφωνα με τον Anthony Everitt αυτή η ολοκληρωμένη πολιτισμική διακυβέρνηση βασίζεται σε δύο κύρια χαρακτηριστικά⁷¹. Πρώτον, βασίζεται στην εφαρμογή διακυβέρνησης «συγκοινωνούντων δοχείων», όπου η πολιτισμική αναπτυξιακή πολιτική δεν μπορεί να υλοποιηθεί μέσα από τις παραδοσιακές κρατικές δομές με τον κάθετο διαχωρισμό των τομέων πολιτικής σε χωριστά χαρτοφυλάκια, ανάμεσα στα οποία εφαρμόζεται ελάχιστη συνεργασία και επικοινωνία. Η πολιτισμική πολιτική προϋποθέτει, διακυβέρνηση βασισμένη στην αποκέντρωση, την από κάτω προς τα πάνω προσέγγιση, τη συμμετοχή, και την εμπειρογνωμοσύνη. Ως εκ τούτου, η πολιτιστική πολιτική πρέπει να απομακρυνθεί από την τομεακή λογική και την κυριαρχία των κεντρικών διοικητικών μηχανισμών, έτσι ώστε να διευκολυνθούν οι οριζόντιες και κάθετες συνεργασίες και αλληλεπιδράσεις.

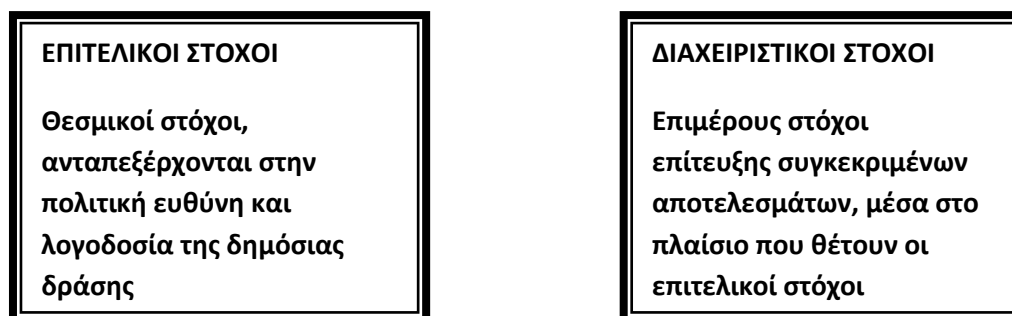
Δεύτερον, η πολιτισμική διακυβέρνηση βασίζεται στον διαχωρισμό επιτελικών και διαχειριστικών στόχων. Η διακυβέρνηση της πολιτισμικής ανάπτυξης απαιτεί την σαφή διάκριση ανάμεσα στον επιτελικό σκοπό για την υλοποίηση των ουσιαστικών αναπτυξιακών στόχων και στο διαχειριστικό σκοπό για την ορθή εφαρμογή και αποτελεσματικότητα αυτών. Οι πρώτοι στόχοι διασφαλίζονται με βάση προδιαγραφές που προκύπτουν από μια διακυβέρνηση που βασίζεται τόσο στις «καλές πρακτικές» όσο και στις επιταγές της επιστήμης. Οι δεύτεροι βασίζονται στους επιτελικούς - θεσμικούς στόχους, και επηρεάζονται από κριτήρια όπως αυτό της διασφάλισης της αρχής της ίσης αξίας για ίση δαπάνη “value for money” στη δημόσια επένδυση, συνειδητοποιώντας, ότι σε αντίθετη περίπτωση, καταλήγουμε στην επιδίωξη της επάρκειας και όχι της ουσιαστικής αποτελεσματικότητας. Η διαχειριστική ορθότητα

---

⁷¹ Anthony Everitt, (1999) The governance of culture: approaches to integrated cultural planning and policies, Cultural Policies Research and Development Unit, Policy Note No. 5, Council of Europe Publishing September, p.13-24.

είναι το μέσο και όχι ο τελικός στόχος ή ο αυτοσκοπός της δημόσιας επένδυσης. Εξίσου λανθασμένη είναι η οπτική της μέτρησης μόνο των παραγόντων που είναι ποσοτικά μετρήσιμοι. Αντίθετα, είναι απαραίτητη η δημιουργία ενός διαφοροποιημένου συστήματος αξιολόγησης τόσο των επιτελικών, όσο και των διαχειριστικών στόχων, με τα κατάλληλα κατά περίπτωση κριτήρια και μέσα.

ΓΡΑΦΗΜΑ 2: Οι στόχοι της πολιτισμικής διακυβέρνησης

5.3 Διεθνείς προσπάθειες υλοποίησης του πολιτισμικού μοντέλου και ολιστικές προσεγγίσεις

Κατά καιρούς πολλές προσπάθειες έλαβαν χώρα για την εφαρμογή του νέου μοντέλου της βιώσιμης ανάπτυξης. Το 2002 η Ν. Ζηλανδία υιοθέτησε το «Σύμφωνο Τοπικής Διακυβέρνησης», το οποίο όριζε ότι η τοπική αυτοδιοίκηση ήταν αρμόδια για την προώθηση της κοινωνικής, οικονομικής, περιβαλλοντικής και πολιτισμικής ευημερίας των κοινοτήτων, για το παρόν και το μέλλον⁷². Δύο χρόνια αργότερα, το 2004 ξεκινά η φάση κατά την οποία διευρύνεται η υιοθέτηση του μοντέλου των τεσσάρων πυλώνων, από διάφορες χώρες, όπως ο Καναδάς στο πλαίσιο των Ολοκληρωμένων Σχεδίων Βιωσιμότητας των Κοινοτήτων, ή η Βρετανία, όπου η Περιφέρεια Thames Gateway North Kent ανέπτυξε το 2006 μεθοδολογικό εργαλείο «Sustainable Culture, Sustainable Communities Toolkit»⁷³. Ο K. Nurse το 2006 επέκτεινε το μοντέλο των τεσσάρων πυλώνων, εφαρμόζοντάς το στην πολιτική

⁷² Cheyne Christine,(2008) “Empowerment of Local Government in New Zealand: A New Model of Contemporary Local – Central Relations?”, Commonwealth Journal of Local Governance, Issue 1, May, p.31.

⁷³ Nurse Keith, (2006)“Culture as the Fourth Pillar of Sustainable Development”, Prepared for the Commonwealth Secretariat, 2006, passim.

ανάπτυξης και τις ανάγκες των Αναπτυσσόμενων Κρατών των Μικρών Νήσων. Σε μια σημαντική κίνηση διεθνούς αναγνώρισης, η UNESCO, στη Σύμβαση για την Προστασία και την Προώθηση της Πολυμορφίας των Πολιτιστικών Εκφράσεων, το 2005 μνημόνευσε τη σχέση βιώσιμης ανάπτυξης και πολιτισμού σε δύο άρθρα⁷⁴: Το άρθρο 2, παρ 6: Αρχή της Βιώσιμης ανάπτυξης: «Η προστασία, η προώθηση και η διατήρηση της πολιτισμικής πολυμορφίας αποτελούν βασική προϋπόθεση για τη βιώσιμη ανάπτυξη, προς όφελος των τωρινών και μελλοντικών γενεών». Καθώς και το άρθρο 13, για την ένταξη του πολιτισμού στην έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης: Τα κράτη δεσμεύονται να ενσωματώνουν τον πολιτισμό στις αναπτυξιακές πολιτικές τους σε όλα τα επίπεδα, με στόχο τη δημιουργία προϋποθέσεων που οδηγούν στη βιώσιμη ανάπτυξη, και στο πλαίσιο αυτό θα ενισχύουν τις παραμέτρους που σχετίζονται με την προστασία και προαγωγή της πολυμορφίας των πολιτισμικών εκφράσεων. Κατά την ίδια φάση, και με τη μορφή πιλοτικού προγράμματος, η UNESCO εξήγγειλε τη δεκαετία της Εκπαίδευσης για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη 2005-2014, με αναφορά στην περιβαλλοντική, οικονομική, κοινωνική και πολιτισμική βιωσιμότητα.

Η περίοδος που ξεκινά από το 2008, χαρακτηρίζεται από την προσπάθεια επανακαθορισμού των αναπτυξιακών μοντέλων της βιωσιμότητας, με την ενσωμάτωση της πολιτισμικής πτυχής. Στα πλαίσια της UNESCO εκδόθηκαν οι κατευθυντήριες γραμμές για την υλοποίηση του άρθρου 13, της Σύμβασης για την Προστασία και την Προώθηση της Πολυμορφίας των Πολιτιστικών Εκφράσεων, ενώ συστήθηκε Ομάδα Εμπειρογνομόνων για το σχεδιασμό νέων πολιτιστικών πολιτικών με βάση το μοντέλο των τεσσάρων πυλώνων.

Ακολούθως, στην πλέον πρόσφατη περίοδο, η Πολιτεία του Quebec, στον Καναδά συγκρότησε ένα σχέδιο δράσης για την ανάπτυξη, στηριζόμενο στο μοντέλο των τεσσάρων πυλώνων, με τίτλο «Ο πολιτισμός μας στο επίκεντρο της βιώσιμης ανάπτυξης: σχέδιο δράσης για τη βιώσιμη ανάπτυξη 2009-2013» ενώ ανάλογες κινήσεις έγιναν στη Σουηδία από τη σουηδική ομοσπονδία τοπικών αρχών και περιφερειών. Συμπερασματικά λοιπόν, οι προσπάθειες αυτές των διεθνών οργανισμών και κρατών μαρτυρούν το γεγονός ότι, μεθοδολογικά, ο ορισμός της βιωσιμότητας και η σύνδεση του με τον πολιτισμό βρίσκεται εδώ και πολύ καιρό υπό

---

⁷⁴ UNESCO “Connection for the Protection and Promotion of Cultural Expressions”, 2005

διαμόρφωση, με τα αντίστοιχα μοντέλα να διαπλάθονται με σημαντική διαφοροποίηση στο εσωτερικό των χωρών-περιοχών που τα υλοποιούν.

5.3.1 Προγράμματα και μελέτη περίπτωσης πολιτισμικής ανάπτυξης

Η δεκαετία της Εκπαίδευσης και Βιώσιμης Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών 2005-2014 (United Nations Decade of Education for Sustainable Development - DESD, 2005-2014), προσφέρει την ευκαιρία να γίνει κατανοητή και να ενσωματωθεί η πολιτιστική πολυμορφία και ο πολιτισμικός διάλογος στα συστήματα μάθησης και εκπαίδευσης, ιδιαίτερα με την αξιοποίηση και της παραδοσιακής γνώσης. Το 2010, διάφορες δράσεις και προγράμματα επιχειρήθηκαν από την UNESCO για την προώθηση του πολιτισμού. Τα προγράμματα στόχευαν στη συλλογή, ανάλυση και διάχυση επιτυχημένων δραστηριοτήτων εκπαίδευσης και μάθησης, που συνθέτουν ισχυρές διασυνδέσεις ανάμεσα στις πολιτιστικές, κοινωνικοοικονομικές και περιβαλλοντικές πτυχές της βιωσιμότητας⁷⁵.

Σημαντικά βήματα για την πολιτιστική βιώσιμη ανάπτυξη έκανε η Nancy Duxbury⁷⁶. Η τρέχουσα έρευνά της επικεντρώνεται στον πολιτισμό και την τοπική βιωσιμότητα, την ανάπτυξη με βάση τον πολιτισμό σε μικρές πόλεις και αγροτικές περιοχές, την πολιτιστική χαρτογράφηση και τον πολιτιστικό σχεδιασμό. Εκπόνησε ένα μεγάλο ερευνητικό έργο για τον δημιουργικό τουρισμό, "CREATOUR: Creative Destination Development Destination in Small Cities and Rural Areas" (2016-2020). Ο γενικός στόχος του CREATOUR είναι να αναπτύξει και να δοκιμάσει μια ολοκληρωμένη προσέγγιση και ένα ερευνητικό πρόγραμμα για δημιουργικό τουρισμό σε μικρές πόλεις και αγροτικές περιοχές στην Πορτογαλία, αναπτύσσοντας ισχυρούς δεσμούς εντός και μεταξύ των Περιφερειών. Με βάση μια διπλή προσέγγιση, το CREATOUR συνδυάζει τη Θεωρία και τον Πειραματισμό, συνδυάζοντας πολυτομεακά θεωρητικά και μεθοδολογικά πλαίσια, την πολιτιστική χαρτογράφηση και ασκήσεις συγκριτικής αξιολόγησης με την ανάπτυξη μιας σειράς δημιουργικών

---

⁷⁵ Insight Global Education (2020). Costa Rica. Program Highlights. Available from: <https://insightglobaleducation.com/costarica/>

⁷⁶ Duxbury. N. n.d. Centre for Social Studies. Biography. Available from: <https://ces.uc.pt/en/ces/pessoas/investigadoras-es/nancy-duxbury>

περιπτώσιολογικών μελετών. Εν συνεχεία, ως επικεφαλής της ομάδας CES (Κέντρο Κοινωνικών Σπουδών) συνέβαλε στο έργο 2020 «Σύλληψη και προώθηση της κοινωνικής αξίας του πολιτισμού» (2020-2024) Το UNCHARTED θα προσφέρει μια σειρά μέσων για τη συνέχιση της ανταλλαγής αποτελεσμάτων και της συνεργασίας για έρευνα σχετικά με την κατανόηση, τη σύλληψη και την ενίσχυση της κοινωνικής αξίας του πολιτισμού. Αυτά τα μέσα είναι: ενημερώσεις και συστάσεις πολιτικής για τη χρήση των υπευθύνων χάραξης πολιτικής, οδηγίες και παραδείγματα βέλτιστων πρακτικών για κοινότητες που ασχολούνται με την παραγωγή, τη διαχείριση και τη χρήση του πολιτισμού, μελέτες περιπτώσεων, επιστημονικές συνεργασίες και ένα ευρύ φάσμα πρακτικών πόρων που διατίθενται στους ερευνητές, καθώς και το βιβλίο UNCHARTED. Παράλληλα, ήταν μέλος του έργου H2020" URBiNAT. Το έργο αυτό, προτείνει νέα μοντέλα αστικής ανάπτυξης μέσω καινοτομιών στο δημόσιο χώρο, προωθεί την κοινωνική συνοχή μέσω εργαστηρίων διαβίωσης, που συγκροτούνται στις πόλεις και επεκτείνεται σε μια κοινότητα πρακτικών για ανταλλαγή γνώσεων. Ακολούθως, υπήρξε επικεφαλής σύμβουλος στο έργο" CREATOUR AZORES ", το οποίο αφορά μια δημιουργική τουριστική προσέγγιση που επιτρέπει τόσο στους επισκέπτες όσο και στις κοινότητες να επωφεληθούν από τις τουριστικές ανταλλαγές, προωθώντας την πολιτιστική ζωτικότητα και τη βιωσιμότητα και επιτρέποντας στις καλλιτεχνικές και δημιουργικές δραστηριότητες να διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη. Τέλος, αξίζει να επισημανθεί ότι, ήταν η Ευρωπαϊκή Εμπειρογνώμονας για τη στρατηγική της Νότιας Αφρικής-ΕΕ, δηλαδή ένα πρόγραμμα συνεργασίας όπου μέσω της πολιτιστικής χαρτογράφησης, θα ήταν εφικτός ο σχεδιασμός και η εκτίμηση αντίκτυπου για αειφόρο και δίκαιη αστική ανάπτυξη .

Μελέτη περίπτωσης ΚΟΣΤΑ ΡΙΚΑ, Tárcoles «Προς μια θαλάσσια περιοχή με έδρα την Κοινότητα για υπεύθυνη βιοτεχνική αλιεία⁷⁷»

Το πρόγραμμα αυτό στόχευε στην συμμετοχική και συλλογική διαδικασία για την προστασία της θαλάσσιας περιοχής. Ειδικότερα, η δημιουργία Προστατευόμενων Θαλάσσιων Περιοχών σε διάφορες περιοχές της χώρας αυτής είχε σαν αποτέλεσμα, κατά το παρελθόν, την απομάκρυνση των κατοίκων από τη γη τους μετά από τους

---

⁷⁷ Insight Global Education (2020). Costa Rica. Program Highlights. Available from: <https://insightglobaleducation.com/costarica/>

περιορισμούς που επιβάλλονταν στην αλιευτική δραστηριότητα. Επομένως, κατέστη αναγκαία η εκπόνηση Κώδικα Υπεύθυνης Αλίευσης, ο οποίος περιλαμβάνει τις παραδοσιακές πρακτικές αλίευσης των κατοίκων της περιοχής διασφαλίζοντας με αυτό τον τρόπο το περιβάλλον και διαφυλάσσοντας έτσι την αναπαραγωγή αλιευμάτων. Το πρόγραμμα προέβλεψε, μέσα από ειδικούς νόμους, τη δημιουργία τοπικού θεσμού διαχείρισης της προστατευόμενης περιοχής, στον οποίο συμμετέχουν σταθερά οι ενώσεις των αλιέων με έμφαση, στην ενίσχυση της συμμετοχής των κατοίκων, προωθώντας την παραδοσιακή γνώση και πρακτική και μεταλαμπαδεύοντας τη στους νεότερους με γνώμονα πάντα την ασφάλεια και σωστή διαχείριση του περιβάλλοντος.

5.3.2 Τα εργαλεία για τη διαμόρφωση του μοντέλου πολιτισμικής ανάπτυξης

Στο εγχειρίδιο “Local Cultural Policies Handbook, Steps Tools and Case Studies”, ο Eylem Ertürk προτείνει μια σειρά εργαλείων που πρέπει να χρησιμοποιήσει η πολιτιστική πολιτική προκειμένου να ενσωματωθεί με ολοκληρωμένο τρόπο στο σχέδιο ανάπτυξης. Για την εκπόνηση ενός σχεδίου ανάπτυξης απαραίτητα μεθοδολογικά εργαλεία είναι η ανάλυση – χαρτογράφηση, η ποιοτική αξιολόγηση, η ανάληψη στόχων για την περιοχή ανάπτυξης, η εφαρμογή προγραμμάτων, δράσεων και η αξιολόγηση⁷⁸.

Στόχος λοιπόν, είναι η συμμετοχή των φορέων και των ίδιων των πολιτών, στα πλαίσια μιας ολοκληρωμένης διακυβέρνησης. Η συμμετοχή αυτή, θα πρέπει να ξεκινά ήδη από τις πρώτες φάσεις της ανάλυσης-χαρτογράφησης και κατάρτισης των αναπτυξιακών στόχων, που θα περιλαμβάνει μια ποιοτική αποτύπωση αξιών της μορφής της World Values Survey, με αυτό τον τρόπο οι εμπλεκόμενοι θα μπορέσουν να διατυπώσουν τις δικές τους προτεραιότητες, οι οποίες θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη στη διαμόρφωση του τελικού μίγματος αναπτυξιακού σχεδιασμού. Οι πρωταρχικές «αρχές» που θα προκύψουν από τις διαδικασίες αυτές θα χρησιμεύουν

---

⁷⁸ Ertürk , E. (2011)“Local Cultural Policies Handbook, Steps Tools and Case Studies”, İstanbul Bilgi University Press, İstanbul, March 2011, p. 48-49.

σαν βάση για τον καθορισμό των επιτελικών και διαχειριστικών στόχων της αναπτυξιακής προσπάθειας⁷⁹.

5.4 Μέτρηση της πολιτισμικής ανάπτυξης- προσεγγίσεις

Σύμφωνα με ερευνητές, η συμβολή του πολιτισμού καθίσταντο σαφής μέσα από την προσέγγιση του πολιτισμού ως κεφαλαίου, που αφορά το υλικό κεφάλαιο όπως έργα τέχνης, κτίσματα/ χώρους, αντικείμενα με πολιτισμική σημασία αλλά και μέσα από το πνευματικό κεφάλαιο - ιδέες, πρακτικές, ήθη και έθιμα, που υπάρχουν σε κάθε κοινωνία⁸⁰. Ακολούθως, η σημασία του πολιτισμού σχετικά με την οικονομία, διακρίνεται από τη δημιουργία προϋποθέσεων ενίσχυσης μέσω των καινούριων θέσεων εργασίας και της συμβολής του στο ΑΕΠ. Δεύτερον, εμφανίζεται η προσέγγιση του πολιτισμού ως τέταρτου πυλώνα της βιώσιμης ανάπτυξης, παράλληλα με τους υπόλοιπους τρεις πυλώνες (περιβαλλοντικό, κοινωνικό και οικονομικό). Τέλος, καταδεικνύεται η σύνδεση του οικοσυστήματος με την ευημερία του ανθρώπου, όπου ο πολιτισμός αντιμετωπίζεται και εκείνος ως μέρος του οικοσυστήματος αυτού.

Στις δύο τελευταίες περιπτώσεις⁸¹, ο πολιτισμός μπορεί να συνδεθεί με τη διαδοχή των γενεών και σύμφωνα με τον θεμελιώδη ορισμό της βιωσιμότητας οφείλει να διασφαλιστεί για τις επόμενες γενεές. Παράλληλα, είναι αναγκαίο να αναγνωριστεί η ισότητα στην πρόσβαση πολιτισμικών αγαθών και να διασφαλιστεί η δυνατότητα ίσων ευκαιριών συμμετοχής στον πολιτισμό. Αναμφίβολα, η «ευημερία», με γνώμονα την «ποιότητας ζωής» αναδεικνύεται σε κεντρικό στοιχείο της πολιτισμικής ανάπτυξης και αναφορικά με αυτήν, εντοπίζονται δύο είδη πολιτιστικών δεικτών στα πλαίσια των αναπτυξιακών πολιτικών. Δηλαδή, στην αποτίμηση των πεποιθήσεων και συναισθημάτων των ανθρώπων αναφορικά με τον πολιτισμό, (υποκειμενικοί ποιοτικοί δείκτες). Καθώς και στην εκτίμηση / καταγραφή υλικών

---

⁷⁹ Michalos, Alex C. (2006). "Political culture" and well-being: Beyond government service, Paper presented at JRC/OECD Workshop Series on Measuring Well-Being and Societal Progress, June 2006, Milan, p. 41-45.

⁸⁰ Throsby David, (1999). Cultural Capital". Journal of Cultural Economics 23 1999 p.3-12.

⁸¹ Michalos Alex, (2003)"Arts and the Quality of Life: An exploratory Study", Presentation at the International Conference on the Quality of Life in a Global World, Hong Kong, November 2003 p.14-15

στοιχείων / υποδομών (ποσοτικοί / αντικειμενικοί κοινωνικοί δείκτες). Ίσως το πιο πρόσφορο, διεθνές μοντέλο για τη διατύπωση ερωτήσεων καταγραφής ποιοτικών – υποκειμενικών δεδομένων και την παραγωγή στατιστικών στοιχείων για τις υπάρχουσες αξίες, είναι η Παγκόσμια Έρευνα Αξιών⁸². Η έρευνα αυτή επιχειρεί να καταδείξει ότι είναι πράγματι εφικτή, η σε βάθος ποιοτική διερεύνηση στο πολιτισμικό πεδίο, και μάλιστα σε επίπεδο τοπικό, περιφερειακό, εθνικό και διεθνές.

Στην σύγχρονη, παγκόσμια ατζέντα της βιώσιμης ανάπτυξης κυριαρχούν σήμερα οι «αναπτυξιακοί στόχοι της χιλιετίας» (“Millennium Development Goals” - MDGs). Με βάση τη «Διακήρυξη της Χιλιετίας» των Ηνωμένων Εθνών, η Γενική Συνέλευση του Οργανισμού ενέκρινε το 2001, οκτώ βασικούς «αναπτυξιακούς στόχους της χιλιετίας», που θα έπρεπε να επιτευχθούν μέχρι το 2015⁸³:

ΠΙΝΑΚΑΣ 4: MDGs, Οι οκτώ βασικοί Αναπτυξιακοί Στόχοι της Χιλιετίας (2001-2015)⁸⁴

1. Εξάλειψη της ακραίας φτώχειας και της πείνας
<ul style="list-style-type: none"> • Μείωση στο μισό του ποσοστού των ανθρώπων με εισόδημα κάτω του \$1 την ημέρα. • Διασφάλιση αξιοπρεπούς απασχόλησης για όλους, γυναίκες, άντρες και νέους • Μείωση στο μισό του ποσοστού των ανθρώπων που υποφέρουν από την πείνα.
2. Επίτευξη παγκόσμιας πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης
<ul style="list-style-type: none"> • Έως το 2015, όλα τα παιδιά, αγόρια και κορίτσια, να μπορούν να ολοκληρώσουν ένα πλήρες πρωτοβάθμιο σχολικό πρόγραμμα.
3. Προώθηση της ισότητας των φύλων και ενίσχυση των γυναικών

⁸²United Nations (2015). MDG Gap Task Force Report. Available from: https://www.un.org/millenniumgoals/pdf/MDG_Gap_2015_E_web.pdf

⁸³United Nations (2015). MDG Gap Task Force Report. Available from: https://www.un.org/millenniumgoals/pdf/MDG_Gap_2015_E_web.pdf

⁸⁴ ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ (2017). Στόχοι Ανάπτυξης Χιλιετίας. Available from: https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A3%CF%84%CF%8C%CF%87%CE%BF%CE%B9_%CE%91%CE%BD%CE%AC%CF%80%CF%84%CF%85%CE%BE%CE%B7%CF%82_%CE%A7%CE%B9%CE%BB%CE%B9%CE%B5%CF%84%CE%AF%CE%B1%CF%82

<ul style="list-style-type: none"> • Εξάλειψη της ανισότητας των φύλων στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση έως το 2005 και σε όλα τα επίπεδα έως το 2015.
4. Μείωση της παιδικής θνησιμότητας
<ul style="list-style-type: none"> • Μείωση κατά δύο τρίτα, από το 1990 έως το 2015, της κάτω των 5 ετών παιδικής θνησιμότητας.
5. Βελτίωση της υγείας των μητέρων
<ul style="list-style-type: none"> • Μείωση, κατά τρία τέταρτα, από το 1990 έως το 2015, του ποσοστού θνησιμότητας των μητέρων.
<ul style="list-style-type: none"> • Επίτευξη, έως το 2015, παγκόσμια πρόσβαση στην αναπαραγωγική υγεία
6. Καταπολέμηση του AIDS, της ελονοσίας και άλλων ασθενειών.
<ul style="list-style-type: none"> • Διακοπή, έως το 2015, και έναρξη αντιστροφής της εξάπλωσης του AIDS.
<ul style="list-style-type: none"> • Διασφάλιση, έως το 2010, πρόσβαση σε θεραπευτική αγωγή για όσους την χρειάζονται
<ul style="list-style-type: none"> • Διακοπή, έως το 2015, και έναρξη αντιστροφής της εμφάνισης της ελονοσίας και άλλων σοβαρών ασθενειών.
7. Διασφάλιση της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας
<ul style="list-style-type: none"> • Ενσωμάτωση των αρχών της βιώσιμης ανάπτυξης στις πολιτικές και τα προγράμματα των χωρών.
<ul style="list-style-type: none"> • Μείωση της απώλειας της βιοποικιλότητας, πετυχαίνοντας μέχρι το 2010, σημαντική μείωση στο ποσοστό απωλειών.
<ul style="list-style-type: none"> • Μείωση στο μισό του ποσοστού του πληθυσμού που ζει χωρίς βιώσιμη πρόσβαση σε ασφαλές πόσιμο νερό και στοιχειώδη υγιεινή αποχέτευση
<ul style="list-style-type: none"> • Μέχρι το 2020 να πετύχουμε σημαντική βελτίωση στη ζωή τουλάχιστον 100 εκατομμυρίων κατοίκων στις φτωχογειτονιές
8. Ανάπτυξη παγκόσμιας συνεργασίας για ανάπτυξη.

Σε μια αξιoσημείωτη προσπάθεια εφαρμογής ενός εργαλείου για τη συμμετοχή και άποψη των πολιτών με γνώμονα τη διαμόρφωση των παγκόσμιων στόχων πολιτικής του μέλλοντος, δημιουργήθηκαν, στα πλαίσια των παραπάνω διαδικασιών, οι ηλεκτρονικές πλατφόρμες www.worldwewant2015.org και www.myworld2015.org μέσα από τις οποίες όλοι οι πολίτες του κόσμου μπορούν να ψηφίσουν εκφράζοντας

την άποψή τους και τις δικές τους προτεραιότητες για την μελλοντική παγκόσμια ανάπτυξη.

Η UNESCO καταβάλλει πολυετείς προσπάθειες για την «κατοχύρωση» των αξιών του πολιτισμού στη διαμόρφωση των αναπτυξιακών προτύπων. Σε μια προσπάθεια να διευκολυνθεί η υλοποίηση του άρθρου 13 (ένταξη του πολιτισμού στη βιώσιμη ανάπτυξη) της Συνθήκης της UNESCO για την προστασία και την προώθηση της πολυμορφίας των πολιτιστικών εκφράσεων και να καλυφθεί στο μέλλον ο χαμένος χρόνος για τον συνυπολογισμό του πολιτισμού στην ανάπτυξη, η UNESCO επεξεργάζεται τα τελευταία χρόνια, την Ακολουθία Δεικτών «Πολιτισμός για την Ανάπτυξη». Στη συνέχεια η Ακολουθία Δεικτών (Indicator Suite) στοχεύει συχνά στον εντοπισμό των σχέσεων ανάμεσα σε διαφορετικές διαστάσεις του ίδιου τομέα πολιτικής, στο πλαίσιο μιας θεματικής αναζήτησης, όπως στην περίπτωση μας, η σχέση πολιτισμού και ανάπτυξης⁸⁵. Ως εκ τούτου, το μοντέλο αυτό, διαρθρώνεται γύρω από τους επτά επιλεγμένους τομείς πολιτικής, με στόχο να καταδειχθεί η σχέση του πολιτισμού με την ανάπτυξη.⁸⁶

ΠΙΝΑΚΑΣ 5: UNESCO, Ακολουθία Δεικτών για τον Πολιτισμό

ΔΙΑΣΤΑΣΗ / Τομέας Πολιτικής	Υπο-ενότητες
Οικονομία	1. Προστιθέμενη αξία των πολιτιστικών δραστηριοτήτων στο ΑΕΠ 2. Απασχόληση στον πολιτισμό 3. Κατανάλωση των νοικοκυριών στον πολιτισμό
Εκπαίδευση	1. Ολοκληρωμένη και ίση εκπαίδευση για όλους 2. Ανάδειξη της διαπολιτισμικότητας, της πολιτισμικής πολυμορφίας 3. Εκπαίδευση των επαγγελματιών στον πολιτιστικό τομέα

⁸⁵ UNESCO Diversity of Cultural Expressions (2009). UNESCO Culture for Development Indicators (CDIS). Available from: <https://en.unesco.org/creativity/activities/cdis>

⁸⁶ UNESCO, “Towards a UNESCO Suite of Indicators on Culture and Development” (2009-2010), Literature Review, February 2010.

Κληρονομιά	1. Προαγωγή και ανάδειξη της κληρονομιάς
Επικοινωνία	1. Ελευθερία της έκφρασης 2. Πρόσβαση και χρήση του διαδικτύου 3. Διαφοροποίηση του περιεχομένου των media
Διακυβέρνηση και Θεσμοί	1. Θεσμικό πλαίσιο για τον πολιτισμό 2. Πολιτικό πλαίσιο για τον πολιτισμό 3. Κατανομή πολιτιστικής υποδομής 4. Συμμετοχή της κοινότητας στην πολιτισμική διακυβέρνηση
Κοινωνική συμμετοχή	1. Συμμετοχή σε πολιτιστικές δραστηριότητες 2. Εμπιστοσύνη 3. Ελευθερία αυτοκαθορισμού
Ισότητα των φύλων	1. Επίπεδο ισότητας των φύλων 2. Αντίληψη της έννοιας της ισότητας των φύλων

5.5 Διεθνείς προσπάθειες δημιουργίας δεικτών που συνδέουν τον πολιτισμό με τη βιωσιμότητα

Η μη ύπαρξη κατασταλαγμένου προτύπου σύνδεσης του πολιτισμού με τη βιωσιμότητα έχει σαν αποτέλεσμα την ανομοιογένεια στα χρησιμοποιούμενα μοντέλα μέτρησης και κατασκευής δεικτών, τα οποία αναπτύσσονται από τις ίδιες τις χώρες που κρίνουν ως σημαντική την ένταξη της παραμέτρου αυτής στις πολιτικές τους.

Στην πράξη, στις χώρες αυτές αναπτύχθηκαν επίσης διάφορες πολιτικές τοπικού επιπέδου, που συνδέουν κάθε φορά τη συμβολή του πολιτισμού με κάποιον ή κάποιους από τους άλλους πυλώνες της βιώσιμης ανάπτυξης. Οι Derek Simons και Steven Dang επιχείρησαν το 2006 μια καταγραφή τέτοιων αναπτυξιακών μοντέλων σε αγγλόφωνες χώρες, και κατηγοριοποίησαν τους μετρήσιμους στόχους και τους δείκτες των προγραμμάτων, ανάλογα με τον τομέα ανάπτυξης στον οποίο μετριούνται

οι επιπτώσεις των καλλιτεχνικών - πολιτιστικών δράσεων ή υποδομών⁸⁷. Στην Αυστραλία το μοντέλο που αναπτύχθηκε ασχολείται με τον πολιτισμό ως παράγοντα συμβολής στην ευημερία και ενδυνάμωσης της κοινότητας. Οι μετρήσεις γίνονται με τη χρήση πολιτιστικών δεικτών, που συνδυάζονται με άλλους, όπως η ποιότητα της ατμόσφαιρας, οι ανοικτοί χώροι, η απασχόληση, η ασφάλεια και οι σχέσεις στην κοινότητα. Ο Καναδάς και η Ν. Ζηλανδία είναι δύο χώρες που γνώρισαν μια μεγάλη μεταβολή στο περιεχόμενο της πολιτικής τους σχετικά με τις τέχνες και τον πολιτισμό. Η Ν. Ζηλανδία έχει έναν έντονα διαφοροποιημένο πληθυσμό, ενώ η πολιτιστική της πολιτική χαρακτηρίζεται από την επιδίωξη του περιορισμού της κρατικής επιχορήγησης στον τομέα αυτό. Ταυτόχρονα, αναγνωρίζεται ευρύτατα ο ρόλος των τεχνών ως στοιχείων πολιτισμού, αλλά και ως παράγοντα διάπλασης της κοινωνίας και της οικονομίας. Αυτές οι παράμετροι τονίζονται στα επιλεγθέντα θέματα (συμμετοχή, διαμόρφωση ταυτότητας, πολυμορφία, κοινωνική συνοχή και οικονομική ανάπτυξη) που εμπεριέχονται στα προγράμματα των υπουργείων Πολιτισμού, Πολιτιστικής Κληρονομιάς και Στατιστικής της Ν. Ζηλανδίας. Το Ηνωμένο Βασίλειο έχει πραγματοποιήσει σημαντικά βήματα προς την ενσωμάτωση των πολιτικών της τέχνης και του πολιτισμού σε ευρύτερες πρωτοβουλίες πολιτικής, όπως η οικονομική ανάπτυξη, η περιβαλλοντική βιωσιμότητα και η εκπαίδευση. Ως εκ τούτου, διακρίνουμε αρκετές προσπάθειες σύνδεσης του πολιτισμού με τους στόχους που περιλαμβάνονται σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο, ακόμη και σε τομείς έντονα διαφοροποιημένους, όπως χαρακτηριστικά, η υγεία, το έγκλημα, το κοινωνικό κεφάλαιο, η κατοικία, η καινοτομία, τα αναπτυξιακά πρότυπα και οι υποδομές.

Στις Ηνωμένες Πολιτείες οι περιπτώσεις που εξετάζονται από τη μελέτη βασίζονται σε δύο εκθέσεις σχετικά με το Δείκτη Δημιουργικής Κοινότητας που δημιουργήθηκε στα πλαίσια των πολιτιστικών πρωτοβουλιών της Silicon Valley το 2002 και το 2005. Το περιβάλλον που εξετάζεται χαρακτηρίζεται από ευρύτατη αποκέντρωση αρμοδιοτήτων και ιδιωτικοποίηση της χρηματοδότησης των τεχνών. Το σκηνικό αυτό συμπληρώνεται από σύγχρονες τάσεις επιπλέον συρρίκνωσης των κοινωνικών και πολιτιστικών δαπανών. Οι έρευνες που έγιναν επικεντρώνονται ιδιαίτερα στο ρόλο του δημιουργικού τομέα. Οι μετρήσεις και συνακόλουθα οι

---

⁸⁷ Simons Derek and Dang Steven R.(2006)“International Perspectives on Cultural Indicators, A review and compilation of cultural indicators used in selected projects”, Centre of Expertise on Culture and Communities, Creative City Network of Canada / Simon Fraser University, November 2006, p. 2-6.

δείκτες που χρησιμοποιούνται εδώ σχετίζονται με την προσέλκυση χορηγών του πολιτισμού, στην οικονομική συμβολή της βιομηχανίας που βασίζεται στη γνώση, και στη δυνατότητα ανάπτυξης της περιοχής ως αυτόνομου πολιτιστικού πόλου. Επομένως, η μελέτη αυτή κατηγοριοποίησε τους δείκτες που ανέπτυξαν τα εξεταζόμενα προγράμματα σε 6 κατηγορίες δηλαδή στους πολιτιστικούς δείκτες περιβαλλοντικής ανάπτυξης και αναζωογόνησης της πόλης-περιοχής, ατομικής ευημερίας και προσωπικής ανάπτυξης, κεφαλαίου και προώθησης των σχέσεων στην κοινότητα, οικονομικής ανάπτυξης και ζωτικότητας της κοινότητας και στους δείκτες για την υγεία και τη βιωσιμότητα του πολιτιστικού τομέα⁸⁸.

5.6 Προσπάθειες για την διεθνή αναγνώριση της πολιτισμικής ανάπτυξης

Η UCLG (United Cities and Local Governments) είναι ένας οργανισμός που συνενώνει παγκοσμίως τις πόλεις, τις τοπικές αυτοδιοικήσεις και τις διαπεριφερειακές οργανώσεις⁸⁹. Η έδρα της βρίσκεται στη Βαρκελώνη. Αποτελεί τον μεγαλύτερο οργανισμό τοπικών αρχών ανά τον κόσμο, και αυτοπροσδιορίζεται ως το επιστέγασμα της δημοκρατικής αυτοδιακυβέρνησης σε τοπικό επίπεδο, εκπροσωπώντας πόλεις και τοπικές χωρικές μονάδες από 120 χώρες – μέλη του ΟΗΕ. Οι United Cities and Local Governments υιοθέτησαν το 2004 την Agenda 21 για το πολιτισμό, μια Διακήρυξη με 67 άρθρα που περιγράφει τη σχέση ανάμεσα στις τοπικές πολιτιστικές πολιτικές και τα ανθρώπινα δικαιώματα, τη διακυβέρνηση, τη βιώσιμη ανάπτυξη, τη συμμετοχική δημοκρατία και την ειρήνη⁹⁰. Εν συνεχεία, το 2010 ο οργανισμός αυτός υιοθέτησε το κείμενο «Πολιτισμός: ο Τέταρτος Πυλώνας της Βιώσιμης Ανάπτυξης», κατά την παγκόσμια σύνοδό τους στην πόλη του Μεξικού⁹¹. Επομένως, κατέστη σαφές, στις τοπικές κυβερνήσεις να συμπεριλάβουν τον πολιτισμό στο αναπτυξιακό τους πρόγραμμα. Με τον τρόπο αυτό, οι UCLG συσχετίζουν τη βιώσιμη ανάπτυξη με τον πολιτισμό μέσα από μια διττή προσέγγιση.

---

⁸⁸ Simons Derek and Dang Steven R. (2006) "International Perspectives on Cultural Indicators, A review and compilation of cultural indicators used in selected projects", Centre of Expertise on Culture and Communities, Creative City Network of Canada / Simon Fraser University, November 2006, p.4-6.

⁸⁹ UCLG (1913). Who we are. Available from: <https://www.uclg.org/en>

⁹⁰ Culture 21 n.d. CULTURE, THE FOURTH PILLAR OF SUSTAINABILITY. Available from: <http://www.agenda21culture.net/documents/culture-the-fourth-pillar-of-sustainability>

⁹¹ UCLG, "Culture, Fourth Pillar of Sustainable Development", Mexico, 2010.

Πρώτον, «ο πολιτισμός ως ατμομηχανή της ανάπτυξης», όπου η προσέγγιση αυτή προϋποθέτει την υιοθέτηση μιας ξεκάθαρης, ξεχωριστής και ολοκληρωμένης πολιτιστικής πολιτικής. Δεύτερον, «ο πολιτισμός ως μέσο της ανάπτυξης», δηλαδή η προσέγγιση αυτή προϋποθέτει την ενσωμάτωση της πολιτιστικής διάστασης σε όλες τις δημόσιες πολιτικές. Στην περίπτωση αυτή, οι αναπτυξιακές πολιτικές κεφαλαιοποιούν τη συνεισφορά του πολιτισμού στην οικονομία, την κοινωνική συνοχή και την περιβαλλοντική ισορροπία, μέσα από την αποτίμηση της συμβολής του πολιτισμού στους τομείς αυτούς, με βάση μετρήσιμους στόχους και δείκτες.

Οι UCLG επισημαίνουν το έλλειμμα που αφορά τη σαφή καθιέρωση του πολιτισμού ως τέταρτου αναπτυξιακού πυλώνα, και ως αναπόσπαστου μέρους της επίσημης ατζέντας στα βασικά κείμενα της βιώσιμης ανάπτυξης, όπως είναι οι Millenium Development Goals. Παράλληλα, συνεχείς προσπάθειες καταβάλλονται και από την UNESCO, έτσι ώστε να επιτευχθεί η ένταξη του πολιτισμού στα αναπτυξιακά προγράμματα, τοπικού, εθνικού και διεθνούς επιπέδου⁹².

Αναμφισβήτητα, το πλαίσιο αυτό ανάληψης δράσης από τα κράτη και τη διεθνή κοινότητα, θεμελιώνεται στη συγκρότηση δικτύων συνεργασίας από κοινού με τους επαγγελματίες του πολιτισμού, και στην συμμετοχή των τοπικών κοινοτήτων. Σύμφωνα με τα παραπάνω, υπηρετούνται ως στόχοι συνδεδεόμενοι με την πολιτισμική ανάπτυξη, ο ενεργός ρόλος των τοπικών κοινωνιών σε μια «από κάτω προς τα πάνω» διαδικασία. Η σύγχρονη εταιρική σχέση που απαιτείται στα πλαίσια του New Public Management, μπορεί να ενδυναμώσει το ρόλο των πολιτιστικών – δημιουργικών βιομηχανιών, και να προωθήσει την κοινωνία της γνώσης και των παγκόσμιων δικτύων. Εντούτοις, η αναπτυξιακή πολιτική μέσω των ολιστικών προσεγγίσεων, ευνοούν την επιστροφή στην παράδοση και στην αξιοποίηση του πολιτισμού ως ανεκμετάλλευτης πηγής οικονομικής μεγέθυνσης αλλά και ως βάση κοινωνικής συνοχής μέσω της υλοποίησης του «think globally, act locally», σε ένα πλαίσιο όπου η τοπική ιδιαιτερότητα συνθέτει ένα νέο παγκόσμιο περιβάλλον. Εν ολίγοις, καταβάλλονται διεθνείς προσπάθειες, διαμορφώνοντας ένα κοινά αναγνωρισμένο πλαίσιο της σύνδεσης του πολιτισμού με την πολιτική ατζέντα, μέσα στο οποίο οι

---

⁹² UCLG, (2013)“ECOSOC 2013, “The Role of Culture in sustainable development to be explicitly recognised”, Barcelona, 2013, p.1-5.

διεθνείς φορείς, τα κράτη αλλά και οι τοπικοί παράγοντες μπορούν να διαμορφώσουν το δικό τους άξονα πολιτικής βασισμένο στις δικές τους προτεραιότητες⁹³.

5.7 Το νέο μοντέλο της πολιτισμικής βιώσιμης ανάπτυξης

Το αρχικό μοντέλο της βιώσιμης ανάπτυξης που χρονολογικά ξεκίνησε την περίοδο 2000-2002 βασιζόταν στις περιβαλλοντικές αξίες και περιγράφηκε με το τρίπτυχο Οικονομία – Κοινωνία – Περιβάλλον. Με βάση νέες προσεγγίσεις το μοντέλο αυτό αναθεωρείται διεθνώς και προβάλλεται το νέο μοντέλο της βιώσιμης ανάπτυξης με τέσσερις συνδεδεμένες παραμέτρους, δηλαδή την περιβαλλοντική ευθύνη, την οικονομική υγεία, την κοινωνική ισότητα, και την πολιτισμική ζωτικότητα. Σύμφωνα με τον αυστραλό ερευνητή J. Hawkes, κάθε πολιτική είναι πολιτιστική, με την ίδια έννοια που κάθε πολιτική είναι επίσης περιβαλλοντική, κοινωνική και οικονομική⁹⁴. Το μοντέλο αυτό συμπεριλαμβάνει τον πολιτισμό με το αξιακό – γνωσιακό του περιεχόμενο, χρησιμοποιώντας τον ως κινητήρια δύναμη του αναπτυξιακού σχεδιασμού, και ταυτόχρονα ως τέταρτο πυλώνα της βιωσιμότητας. Στο κέντρο του μοντέλου βρίσκεται η πολιτισμική διακυβέρνηση, ως απαραίτητο υπόβαθρο για την υλοποίηση του πολιτισμικού σχεδιασμού. Το μοντέλο της πολιτισμικής βιώσιμης ανάπτυξης εδραιώνεται σταδιακά, στο πλαίσιο των διεθνών μοντέλων αναπτυξιακού προγραμματισμού. Στους παγκόσμιους δρώντες όπως ο ΟΗΕ, οι κατευθυντήριες γραμμές για τη βιώσιμη ανάπτυξη του μέλλοντος, αναπτύσσουν, το παλαιό τρίγωνο Οικονομίας – Κοινωνίας – Περιβάλλοντος, με στοιχεία του νέου τετραγώνου που συνυπολογίζει και τον Πολιτισμό, προτρέποντας παράλληλα, τις χώρες και τους διεθνείς φορείς να ενσωματώσουν το νέο μοντέλο στα αναπτυξιακά τους προγράμματα, αντιμετωπίζοντάς τον ως «ατμομηχανή και μέσο της βιώσιμης ανάπτυξης.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, αν και σε επίπεδο πολιτικών διακηρύξεων αναφέρεται σε πολιτισμικές προσεγγίσεις της ανάπτυξης, δεν υιοθετεί, μέχρι σήμερα το πολιτισμικό μοντέλο ανάπτυξης, στο σύνολό του, σε ότι αφορά τη στρατηγική της και τον κύριο

---

⁹³ UN System Task Team, (2012)«Culture: a driver and an enabler of sustainable development», 2012, p. 4-7.

⁹⁴ Hawkes, Jon, The fourth pillar of sustainability: culture's essential role in public planning, the Cultural Development Network of Victoria, 2001, pages 3-6.

κορμό της περιφερειακής της πολιτικής. Ειδικότερα, οι δεσμεύσεις πολιτικής της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής το 2020, αποσκοπούν στην αξιοποίηση του ευρωπαϊκού δυναμικού καινοτομίας για την επίτευξη «έξυπνης, βιώσιμης και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξης», στοχεύοντας μέσω του πολιτισμού στην ενίσχυση της οικονομικής μεγέθυνσης⁹⁵. Εντούτοις, η ΕΕ προχωρά, ασυντόνιστα, σε αποσπασματικές προσπάθειες και ad hoc πολιτικές αποφάσεις για την ενσωμάτωση του πολιτισμού στις δράσεις της, καθοδηγούμενη, κατά περίπτωση, από τις διαμορφούμενες ανάγκες και επιρροές. Οι προσπάθειες αυτές, εστιάζουν, στην αξιοποίηση του πολιτισμού ως οικονομικής πηγής, μέσα από την καινοτομία, τις πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες.

Παρόλα αυτά, αν ξεκινήσουμε από την παραδοχή ότι, συστατικά του θεωρητικού μοντέλου της πολιτισμικής βιώσιμης ανάπτυξης αποτελούν η πολυεπίπεδη – πολυτομεακή διακυβέρνηση και ο πολιτισμικός σχεδιασμός, τότε μπορεί να θεωρηθεί ότι κάποια από τα προαπαιτούμενα της πολιτισμικής ανάπτυξης προωθούνται έμμεσα, μέσα από την ευρωπαϊκή πολιτική της εδαφικής συνοχής, μέσα από την οποία ενεργά στηρίζεται η αξιοποίηση του εδαφικού κεφαλαίου και της εδαφικής διακυβέρνησης και παράλληλα από τη μετεξέλιξη του θεσμού της Ευρωπαϊκής Πρωτεύουσας Πολιτισμού (ECoC). Το πρόγραμμα αυτό, θεωρείται από πολλούς ερευνητές, ως το πλησιέστερο ευρωπαϊκό δείγμα πολιτισμικού σχεδιασμού, αφού, κατά την πρακτική της υλοποίησής του, λειτούργησε, διαχρονικά, μέσα από την πολύπλευρη αναπτυξιακή προσέγγιση της πόλης, στηριζόμενο στον πολιτισμό, ενώ ταυτόχρονα, ανέδειξε τη συμμετοχική, πολυτομεακή διακυβέρνηση⁹⁶.

Ωστόσο, ακόμη και το ECoc, συγκρινόμενο με άλλες εφαρμογές μοντέλων πολιτισμικής ανάπτυξης που επιχειρήθηκαν σε άλλες χώρες (Καναδάς – Community Sustainability Plans ICSPs), αλλά και σε σχέση με το θεωρητικό μοντέλο (τετράγωνο) της πολιτισμικής βιώσιμης ανάπτυξης, εμφανίζεται χωρίς ισορροπία ανάμεσα στους τέσσερις πυλώνες της οικονομικής, κοινωνικής, περιβαλλοντικής και πολιτιστικής ανάπτυξης, αφού επικεντρώνεται ξανά στην οικονομική μεγέθυνση,

---

⁹⁵ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Έγγραφο Εργασίας (2012) «Στοιχεία για το Κοινό Στρατηγικό Πλαίσιο (Κ.Σ.Π.) 2014 – 2020 μεταξύ του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης (Ε.Τ.Π.Α.), του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (Ε.Κ.Τ.), του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Αγροτικής Ανάπτυξης (Ε.Γ.Τ.Α.Α.) και του Ευρωπαϊκού Ταμείου Θάλασσας και Αλιείας (Ε.Τ.Θ.Α.)», Βρυξέλλες, 14.03.2012 passim

⁹⁶ Binns, L., (2005). «Capitalizing on culture: an evaluation of culture-led urban regeneration policy», Futures Academy, Dublin Institute of Technology. 2005, p. 4.

αφήνοντας αδύναμους άλλους τομείς που αναφέρονται στη συνολικότερη ευημερία. Ως επί το πλείστον καθίσταντο εμφανής η έλλειψη στην υλοποίηση της πολιτισμικής διακυβέρνησης καθώς δεν αξιοποιείται επαρκώς η καταγραφή και ο συνυπολογισμός της άποψης των πολιτών για τις αναπτυξιακές προτεραιότητες, ενώ παράλληλα παραμερίζεται η ανάπτυξη συστημάτων ποιοτικής παρακολούθησης και αξιολόγησης των επιπτώσεων του προγραμματισμού, στην ανάπτυξη⁹⁷.

---

⁹⁷ Duxbury, Jeannotte, Mateus & Andrew, (2012) «Culture in Sustainable Communities: Integrating Culture in Community Sustainability Policy and Planning in Canada and Europe», p. 10-12.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ: Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΕ

6.1 Η πολιτισμική ανάπτυξη στην ευρωπαϊκή πολιτική

Το σύγχρονο μοντέλο της βιώσιμης ανάπτυξης των τεσσάρων πυλώνων, προσπαθεί να προσεγγίσει το πρότυπο της πολιτισμικής ανάπτυξης, το οποίο συνδέεται με την πολιτισμική διακυβέρνηση, ως σύστημα διαδοχικής “bottom up” επικοινωνίας και συνεργασίας μεταξύ τους. Βασικά χαρακτηριστικά του μοντέλου αυτού είναι η υιοθέτηση της ολοκληρωμένης προσέγγισης του «τετραγώνου» της βιώσιμης ανάπτυξης, που περιλαμβάνει τον πολιτισμό τόσο ως στοιχείο που διαχέεται στους υπόλοιπους τρεις πυλώνες της βιωσιμότητας (οικονομία, κοινωνία, περιβάλλον), όσο και ως ξεχωριστό πυλώνα.

Η υιοθέτηση στο κέντρο του μοντέλου αυτού της πολιτισμικής διακυβέρνησης, δηλαδή μιας διακυβέρνησης συγκοινωνούντων δοχείων, συνεργασίας και συμμετοχής των κοινωνικών εμπλεκομένων και των πολιτών, οι οποίοι αναδεικνύονται σε υποκείμενα, και όχι αντικείμενα διαμόρφωσης πολιτικής. Ταυτόχρονα, πραγματοποιείται σαφής διάκριση επιτελικών και διαχειριστικών στόχων καθώς και η εμπειρογνωμοσύνη. Επομένως, ο βαθμός υιοθέτησης του μοντέλου της πολιτισμικής ανάπτυξης, μπορεί, σε σημαντικό βαθμό, να κριθεί με βάση τις πρωτοβουλίες προώθησης αυτών των δύο θεμελιωδών συστατικών του.

Οι στόχοι της Ευρώπης 2020⁹⁸ περιστρέφονται γύρω από την καινοτομία, την κοινωνική συνοχή αλλά και τη βιώσιμη ανάπτυξη που εμφανώς έχει περισσότερο την έννοια της «διατηρήσιμης» και «πράσινης» ανάπτυξης, επομένως αντιλαμβάνεται τη βιωσιμότητα περισσότερο με τους «παλαιότερους» όρους της περιβαλλοντικής προστασίας, χωρίς να υιοθετεί την τοποθέτηση του πολιτισμού στο επίκεντρο της αναπτυξιακής προσπάθειας. Η πολιτική αυτή εξακολουθεί να λαμβάνει τον πολιτισμό ως έρεισμα της οικονομικής μεγέθυνσης, επιδιώκοντας την συμβολή του, μέσα από την αύξηση της ανταγωνιστικότητας και τη δημιουργία νέων και περισσότερων θέσεων απασχόλησης, με αποκορύφωμα την κοινωνία της γνώσης και της καινοτομίας. Οι στόχοι αυτοί υπηρετούνται στη συνέχεια από τους στόχους των

---

⁹⁸ Ε. Επιτροπή, Ανακοίνωση (2010) «Ευρώπη 2020, Στρατηγική για έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη», Βρυξέλλες 3.3.2010

Διαρθρωτικών Ταμείων και τα προγραμματικά κείμενα, τα οποία περιλαμβάνουν στοχευμένη και παράλληλα περιορισμένη αξιοποίηση του πολιτισμού.

Η ευρωπαϊκή πολιτική αναφορικά με τον πολιτισμό, εξακολουθεί να διανύει φάση κατά την οποία, η δημόσια δράση εντοπίζεται στη ρύθμιση και διευκόλυνση του τομέα της γνώσης και της καινοτομίας, καθώς και στη δημιουργία μεθόδων αξιολόγησης, στα πλαίσια της συνεισφοράς του πολιτισμού στην οικονομική ανάπτυξη αλλά και της διασφάλισης της σύγχρονης κοινωνικής πολυμορφίας. Αν και διαπιστώνεται η απουσία συντονισμένης προσπάθειας για την προώθηση του μοντέλου της πολιτισμικής ανάπτυξης από την ΕΕ, μπορεί, παρόλα αυτά, αρμόζει να επισημανθεί η προώθηση της εδαφικής ανάπτυξης και της διακυβέρνησης, αλλά και των στοιχείων πολιτισμικού σχεδιασμού, ως συστατικών της πολιτισμικής ανάπτυξης. Πρώτον, αυτή η προώθηση επιτυγχάνεται μέσω του πλαισίου μετεξέλιξης του θεσμού της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας. Δεύτερον, μέσα από την Εδαφική Ατζέντα, αλλά και στο πλαίσιο του στόχου της εδαφικής συνεργασίας, (πχ. με την ανάπτυξη νέων μηχανισμών, όπως οι ΤΑΠΤοΚ και ΟΕΕ). Επιπροσθέτως, στο πλαίσιο των εργαλείων αυτών, και εξελίσσοντας τη Λευκή Βίβλο για τη Διακυβέρνηση του 2009, ο εδαφικός αναπτυξιακός σχεδιασμός οδηγεί στην ενίσχυση θεσμών εδαφικής διακυβέρνησης, με κύριο μέσο τα εργαλεία και τους θεσμούς ενίσχυσης της διαβούλευσης και του ρόλου των περιφερειακών – τοπικών χωρικών μονάδων, όπως είναι οι θεσμοί εκπροσώπησης των τοπικών φορέων και τα προγράμματα χωρικής συνεργασίας και εδαφικού αναπτυξιακού προγραμματισμού. Μέσα από τους αντίστοιχους μηχανισμούς αναδεικνύεται μια νέα οπτική για την εδαφικότητα, που ξεπερνά όχι μόνο τα εθνικά, αλλά ακόμη και τα περιφερειακά θεσμοθετημένα διοικητικά όρια, συνδέοντάς την με παράγοντες κοινής «λειτουργικότητας» σαν μια ολοκληρωμένη τοπική πρωτοβουλία που αφορά μια συνοικία αστικής περιοχής, ή μια ευρύτερη περιοχή και ορίζεται με βάση κάποια χαρακτηριστικά της, ή μια ομάδα πόλεων ή άλλων χωρικών μονάδων. Μπορεί να ξεκινά με πρωτοβουλία εκ των κάτω, ή να συνιστά έναν άνωθεν σχεδιασμό, βασιζόμενη στην ευρεία συνεργασία με τον ιδιωτικό τομέα και τη συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών. Με τον τρόπο αυτό, η Ευρωπαϊκή Ένωση, τηρώντας τον όρο του σεβασμού της εθνικής κυριαρχίας και ταυτότητας (όπως δεσμεύεται να πράττει στα πλαίσια της Λευκής Βίβλου για τη Διακυβέρνηση), ανοίγει και πολλαπλασιάζει παράλληλους δρόμους «έκφρασης» για

τη σύγχρονη εδαφικότητα, παρέχοντάς της τις ευκαιρίες να εξελιχθεί μέσα από την πρωτοβουλία των χωρών και τη δική τους δυναμική στο παγκόσμιο σκηνικό⁹⁹.

Ακολούθως, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή¹⁰⁰ επιδιώκει να ενισχύσει την κοινωνική αξία του τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς καθώς και να αυξήσει τον θετικό του αντίκτυπο στην οικονομική ανάπτυξη. Εντούτοις, ο τομέας της πολιτιστικής κληρονομιάς της ΕΕ αντιμετωπίζει μια σειρά από προκλήσεις, όπως τις μειώσεις των δημόσιων προϋπολογισμών, τη φθίνουσα συμμετοχή σε παραδοσιακές πολιτιστικές δραστηριότητες, την αύξηση των περιβαλλοντικών και φυσικών πιέσεων, την επίδραση της παγκοσμιοποίησης και τις τεχνολογικές αλλαγές. Στον αντίποδα αυτών των προκλήσεων βρίσκονται και οι ευκαιρίες ανάδειξης του πολιτισμού μέσα από μια σειρά ευρωπαϊκών πολιτικών προγραμμάτων χρηματοδότησης. Ως εκ τούτου, μέσω των προγραμμάτων αυτών, ο τομέας της πολιτιστικής κληρονομιάς παρόλο που έχει υποτιμηθεί αρκετά όσον αφορά τη συμβολή του, συνεισφέρει στην οικονομία κυρίως στον κατασκευαστικό τομέα και στον τομέα του τουρισμού. Τέλος, ο τομέας αυτός συμβάλλει στους στόχους της ευρωπαϊκής πολιτιστικής ατζέντας, η οποία προωθεί την πολιτιστική ποικιλομορφία, τον διαπολιτισμικό διάλογο, τον πολιτισμό ως καταλύτη για τη δημιουργικότητα και γενικότερα τον πολιτισμό και την κληρονομιά στις διεθνείς σχέσεις της ΕΕ.

6.2 Η πολιτισμική ανάπτυξη στις ευρωπαϊκές χώρες

Καθώς, δεν υφίσταται ευρωπαϊκός συντονισμός στην προώθηση της εφαρμογής του μοντέλου της πολιτισμικής ανάπτυξης, η υιοθέτηση του μοντέλου αυτού εναπόκειται στην πρωτοβουλία των ίδιων των χωρών και εξαρτάται από ποικίλους παράγοντες, όπως η οπτική της κάθε χώρας για το ρόλο του πολιτισμού και την αξιοποίηση του στα πλαίσια ενός νέου μοντέλου βιωσιμότητας. Μπορεί να επισημανθεί χαρακτηριστικά, η έντονη διαφοροποίηση που εμφανίζεται ανάμεσα στις ευρωπαϊκές χώρες, που πρωταγωνιστούν στην ανάπτυξη δικών τους μοντέλων πολιτισμικής ανάπτυξης, έως και χώρες όπου ακόμη δεν υφίσταται κάποιου είδους

⁹⁹ Ε. Επιτροπή, (2011) «Έβδομη έκθεση προόδου σχετικά με την οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή», Βρυξέλλες, 24.11.2011

¹⁰⁰ EUR- Lex (2015). Μέριμνα για την πολιτιστική κληρονομιά της Ευρώπης. Available from: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM:01030303_2

προγραμματικό κείμενο σε σχέση με τον πολιτισμό. Επομένως, η οποιαδήποτε προσπάθεια καταγραφής του εξελικτικού σταδίου που διανύουν οι χώρες της ΕΕ αναφορικά με την πολιτισμική ανάπτυξη, είναι πιο ορθό να χρησιμοποιούν σαν σημείο αναφοράς τους ειδικότερους παράγοντες που λειτουργούν ως υπόβαθρο για την εφαρμογή του νέου μοντέλου. Οι παράγοντες αυτοί αφορούν λοιπόν, την εφαρμογή ολοκληρωμένων αναπτυξιακών προγραμμάτων για τον πολιτισμό με βάση την επιτυχία ή όχι εκπόνηση τους¹⁰¹.

Η γενική εικόνα είναι αυτή των ευρωπαϊκών χωρών που στη μεγάλη τους πλειοψηφία, εξακολουθούν να εφαρμόζουν πολιτιστικές πολιτικές με αντικείμενο τον πολιτισμό των «ανώτερων αξιών», με στόχο την πρόσβαση στην κληρονομιά καθώς και την άνθιση της καλλιτεχνικής έκφρασης, τον οποίο εμπλουτίζουν σταδιακά με την προώθηση των ΠΔΒ, σε διαφοροποιημένη αναλογία και σύνθεση κάθε φορά. Εντούτοις, χώρες όπως πχ, η Ολλανδία, με ιστορική παράδοση στη διαβούλευση ανάμεσα σε όλα τα στρώματα της διακυβέρνησης, των επαγγελματιών και της κοινωνίας, παράγουν προγραμματικά κείμενα για τον πολιτισμό με αρκετά στοιχεία πολιτισμικού σχεδιασμού, όπως η ευρεία συναίνεση, η καταγραφή των επιδράσεων του πολιτισμού σε άλλους τομείς της ανάπτυξης, και ο από κάτω προς τα πάνω σχεδιασμός. Αντίστοιχη εμπειρία υπάρχει στη Σουηδία, όπου έχει διατυπωθεί σε προγραμματικά κείμενα ο στόχος της επιδίωξης ολοκληρωμένης περιφερειακής ανάπτυξης μέσα από την πολυτομεακή συνεργασία¹⁰².

Επιπροσθέτως, ανάμεσα στις ευρωπαϊκές χώρες, κάποιες αναθέτουν τη θεσμική αρμοδιότητα μόνο στο κεντρικό επίπεδο, κάποιες στο περιφερειακό, σε επίπεδο Περιφερειών και κάποιες άλλες σε επίπεδο δήμων. Σε κάποιες, το κεντρικό κράτος συμμετέχει ως «εταίρος» στη διαμόρφωση των τοπικών-περιφερειακών προγραμμάτων, ενώ σε άλλες θεσπίζει το γενικό πλαίσιο μέσα στο οποίο οι περιφερειακές αρχές κινούνται πλέον αυτόνομα και ανεξάρτητα στο σχεδιασμό τους. Επομένως, υπάρχει άμεση σχέση ανάμεσα στο βαθμό υλοποίησης ολοκληρωμένης πολιτισμικής πολιτικής και το αυτοδιοικητικό σύστημα μιας χώρας,

---

¹⁰¹ Anthony Everitt,(1999) The governance of culture: approaches to integrated cultural planning and policies, Cultural Policies Research and Development Unit, Policy Note No. 5, Council of Europe Publishing September 1999, p. 13-15.

¹⁰² Anthony Everitt, (1999). The governance of culture: approaches to integrated cultural planning and policies, Cultural Policies Research and Development Unit, Policy Note No. 5, Council of Europe Publishing September 1999, p. 27-28.

συμπεριλαμβανομένης της παράδοσης ευρείας διαβούλευσης στη χώρα αυτή. Στοιχεία σημαντικά για την καθιέρωση των αναγκαίων διαδικασιών της σύγχρονης διακυβέρνησης. Ανάμεσα στις κατηγοριοποιήσεις των ευρωπαϊκών κρατών με βάση το διοικητικό-αυτοδιοικητικό τους σύστημα, το έδαφος εμφανίζεται περισσότερο πρόσφορο για την πολιτισμική αναπτυξιακή διαδικασία στις ομοσπονδιακές χώρες καθώς και σε εκείνες όπου υφίστανται στοιχεία παράδοσης ευρείας συνεργασίας και διαβούλευσης. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν ενδεικτικά οι σκανδιναβικές χώρες, καθώς και η Γερμανία, η Ολλανδία, το Βέλγιο, η Αυστρία. Αντίθετα στις χώρες του ναπολεόντειου μοντέλου διοίκησης, όπως η Γαλλία και εν μέρει η Ιταλία, αλλά και η Ελλάδα, είναι συχνά ορατοί οι κίνδυνοι δημιουργίας συγκρούσεων σε περιπτώσεις όπου οι οριζόντιοι και κάθετοι άξονες της δημόσιας διοίκησης προσπαθούν και οι δύο να παράσχουν ανταγωνιζόμενες υπηρεσίες, ίδιας φύσης. Στις περιπτώσεις αυτές διαπιστώνεται συχνά η αδυναμία του συστήματος να διασφαλίσει την αναγκαία σαφή οριζόντια και κάθετη διάκριση ανάμεσα στα επίπεδα και τα είδη της εξουσίας, επιτρέποντας την συνύπαρξη και όχι την αλληλοκάλυψή τους. Τέλος, εξίσου σημαντική είναι η διαφοροποίηση ανάμεσα στις προτεραιότητες που απαντώνται στα υπάρχοντα προγραμματικά κείμενα πολιτιστικής πολιτικής, η οποία περιλαμβάνει διαφορετικό κάθε φορά μίγμα θεματολογίας και έμφασης σε τομείς όπως, η ταυτότητα, η ανάδειξη του τοπικού πολιτισμού, η καινοτομία, οι δημιουργικές βιομηχανίες, η πολιτιστική κληρονομιά, κα¹⁰³.

6.3 Σύγκριση εφαρμογής: Ευρώπη – Καναδάς “Integrated Community Sustainability Plans”

Στην Ευρώπη, δεν προωθείται συντονισμένα η ένταξη του πολιτισμού στον τοπικό αναπτυξιακό σχεδιασμό της βιώσιμης ανάπτυξης ούτε από τις ίδιες τις χώρες προς τους τοπικούς φορείς, ούτε όμως και από την ίδια την ΕΕ, η οποία προωθεί αποσπασματικά, μέχρι σήμερα τομείς της πολιτιστικής πολιτικής (πολιτιστική κληρονομιά, καινοτομία, ταυτότητα), παραμερίζοντας την ανάπτυξη μοντέλου ολοκληρωμένης πολιτισμικής ανάπτυξης. Επομένως, το μοντέλο πολιτιστικής

---

¹⁰³ Council of Europe/ERIC arts,(2014), "Compendium of Cultural Policies and Trends in Europe, 15th edition", passim.

πολιτικής επιλέγεται από τις ίδιες τις χώρες και τους τοπικούς παράγοντες, και εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την πρωτοβουλία των ίδιων των τοπικών φορέων, οι οποίοι εμπνέονται συχνά από άλλα διεθνή πρότυπα, όπως η Agenda 21 για τον πολιτισμό των UCLG. Η μελέτη των περιπτώσεων που έχουν καταγραφεί από τους ερευνητές δείχνει όμως, ότι διαπιστώνεται σημαντική πρωτοπορία στην ανάπτυξη ευρωπαϊκών προγραμμάτων ανάπλασης – αναζωογόνησης των πόλεων – μητροπόλεων, με εφελτήριο την προσπάθεια για την αξιοποίηση της οικονομικής και κοινωνικής αστικής ζωής. Ειδικότερα, η θέση σε εφαρμογή του προγράμματος της «Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης», από το 1985 και μετά, ενέπνευσε παγκοσμίως την ιδέα της διαμόρφωση της αστικής αναζωογόνησης μέσα από τις τέχνες και τον πολιτισμό, παρέχοντας ένα πρότυπο μοντέλο πολιτισμικής αστικής ανάπτυξης. Στην ανάπτυξη του μοντέλου αυτού συνέβαλαν και άλλα προγράμματα όπως η πρωτοβουλία URBAN για την αναζωογόνηση υποβαθμισμένων συνοικιών, αλλά και πιλοτικά προγράμματα που εστίαζαν κυρίως στην καινοτομία ή την κοινωνικό-οικονομική αξιοποίηση του πολιτισμού¹⁰⁴.

Με βάση τις διαπιστώσεις αυτές, και θεωρώντας το πρόγραμμα της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας ως το χαρακτηριστικότερο ευρωπαϊκό μοντέλο πολιτισμικής ανάπτυξης, είναι σημαντικό να επιχειρήσουμε μια υποτυπώδη σύγκριση ανάμεσα στους στόχους που καταγράφονται αφενός στα επιχειρησιακά κείμενα των ευρωπαϊκών πολιτιστικών πόλεων, και αφετέρου σε εκείνους των καναδικών ICSPs (Integrated Community Sustainability Plans).

Αντίθετα, με την έλλειψη κατευθύνσεων ανάπτυξης πολιτισμικής αναπτυξιακής στρατηγικής που διαπιστώνεται στην Ευρώπη και σύμφωνα με όσα αναφέρουν οι Nancy Duxbury and Joao Mascarenhas Mateus, M. Sharon Jeannotte and Caroline Andrew, στη δημοσίευση «Culture in Sustainable Communities: Integrating Culture in Community Sustainability Policy and Planning in Canada and Europe», (2012), στον Καναδά από το 2005 η ομοσπονδιακή κυβέρνηση εξήγγειλε την επιχορήγηση των δήμων και περιφερειών με ειδικό κονδύλι προερχόμενο από παρακρατούμενο ποσοστό του φόρου καυσίμων, με τον όρο της υλοποίησης από αυτούς, ενός προγράμματος ολοκληρωμένης βιώσιμης ανάπτυξης. Το πρόγραμμα αυτό θα έπρεπε να εκπονηθεί μέσα από διαδικασίες συμμετοχής και ευρείας διαβούλευσης με όλους

---

¹⁰⁴ Binns, L.(2005). Capitalizing on culture: an evaluation of culture-led urban regeneration policy. Futures Academy, Dublin Institute of Technology. 2005, p. 4.

τους εμπλεκόμενους παράγοντες της περιοχής και θα είχε ως στόχο την εξοικείωση των τοπικών φορέων με το μεσοπρόθεσμο συμμετοχικό σχεδιασμό για τη βιώσιμη ανάπτυξη αναφορικά με την οικονομία το περιβάλλον, τον πολιτισμό, και την τοπική κοινωνία, βασιζόμενο στο μοντέλο των τεσσάρων πυλώνων της βιωσιμότητας. Από το 2009 έως το 2011, εκπονήθηκαν πάνω από 100 τέτοια προγράμματα, με ιδιαίτερα ενισχυμένη την πρωτοβουλία των μικρών δήμων, ενώ, από το 2009 οι περιφέρειες εξέδωσαν, 17 οδηγούς πάνω στον προγραμματικό σχεδιασμό, με στόχο να βοηθήσουν τους δήμους στο εγχείρημα αυτό. Το 2012 η επιδοτούμενη αυτή διαδικασία σταμάτησε, όμως οι περισσότερες τοπικές αυτοδιοικήσεις διατήρησαν το σύστημα αυτό του προγραμματισμού.

Η πρώτη διαφορά που οι ερευνητές επισήμαναν σε σχέση με την ευρωπαϊκή πρακτική είναι ότι, ενώ σε χώρες όπως ο Καναδάς, η συντονισμένη προώθηση του πολιτισμικού σχεδιασμού έχει σαν αποτέλεσμα την εμπλοκή όλων των επιπέδων περιφερειακής διακυβέρνησης (μικρές και ευρύτερες περιοχές και πόλεις), στην Ευρώπη οι πόλεις – μητροπόλεις είναι αυτές που αναπτύσσουν συχνότερα προγράμματα ολοκληρωμένης αναπτυξιακής προσέγγισης με έρεισμα τον πολιτισμό, επιδιώκοντας μέσα από τον τίτλο της «αστικής αναζωογόνησης» στόχους όπως, η οικονομική ανάπτυξη, η διαμόρφωση κοινής ταυτότητας, η κοινωνική ένταξη και συνοχή, η ανάδειξη της πόλης στο διεθνές περιβάλλον υπό την επίδραση της παγκοσμιοποίησης, η αξιοποίηση της πολιτιστικής της προσωπικότητας και η ανάπτυξη νέων θέσεων εργασίας¹⁰⁵. Η μελέτη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου “European Capitals of Culture: Success Strategies and Long-term Effects”, (November 2013), αναλύει τις επιπτώσεις και τις στρατηγικές των προγραμμάτων των Ευρωπαϊκών πρωτευουσών, συνοψίζοντας τους βασικούς στόχους, δηλαδή την μεγιστοποίηση της δυναμικότητας της πολιτιστικής προσφοράς της πόλης, και παράλληλα την προβολή και την ενίσχυση της εικόνας της πόλης¹⁰⁶. Αυτό, όμως που αποτελεί ιδιαίτερο κοινό χαρακτηριστικό για τις πόλεις – αναδόχους του τίτλου της πολιτιστικής πρωτεύουσας είναι η σύνδεση του προγράμματος με την τοπική ανάπτυξη, δηλαδή με αναπτυξιακούς στόχους που ξεπερνούν τον πολιτιστικό τομέα και που προγραμματίζονται με διάρκεια. Ουσιαστικά, η αλλαγή που

---

¹⁰⁵ Duxbury, Jeannotte, Mateus & Andrew, (2012) «Culture in Sustainable Communities: Integrating Culture in Community Sustainability Policy and Planning in Canada and Europe», (2012), p. 10-12.

¹⁰⁶ European Parliament, (2013) “European Capitals of Culture: Success Strategies and Long-term Effects”, November 2013, p. 58-59.

πραγματοποιείται, καταδεικνύει την αναγέννηση της πόλης, η οποία επιχειρείται μέσα από τη μετεξέλιξη του ευρωπαϊκού προγράμματος, στο πλαίσιο διαμόρφωσης ολοκληρωμένων προγραμμάτων ανάπτυξης, με άξονες που εστιάζουν συχνά στην ανάδειξη του ιστορικού ρόλου της πόλης και την αξιοποίηση των πολιτιστικών της συμβόλων, την προώθηση στο παγκόσμιο ανταγωνιστικό σκηνικό της τοπικής της εμβέλειας, την ανάπτυξη της δημιουργικής πόλης με το αντίστοιχο πλαίσιο δημιουργίας υπηρεσιών καινοτομίας και γνώσης, αλλά και την κοινωνική ένταξη και συνοχή.

Χαρακτηριστικά, οι τέσσερις υποψήφιες πόλεις της Γαλλίας για το 2013, επισήμαναν το ρόλο του πολιτισμού ως μέσου ενδυνάμωσης της κοινωνικής συνοχής, ανάπτυξης ανταλλαγών και πολυμορφίας, και αποδοχής της πολυπολιτισμικότητας και του πολιτιστικού διαλόγου. Οι πόλεις αυτές αντιμετωπίζουν τον πολιτισμό σαν απάντηση στη σύγχρονη διαφοροποίηση και παγκοσμιοποίηση. Ταυτόχρονα, ο πολιτισμός θεωρείται ως πρωταρχικός παράγοντας για την ανάδειξη της ελκυστικότητας και την ανάπτυξη της καινοτομίας της πόλης αλλά και της ευρύτερης περιοχής¹⁰⁷.

Συμπερασματικά, ο πολιτισμός έχει τη δυνατότητα να επηρεάσει τόσο την κοινωνική όσο και την οικονομική αλλαγή στην πόλη. Αντίστοιχα, οι σουηδικές υποψηφιότητες για το 2014 αναγνώρισαν στον πολιτισμό την ευκαιρία να αποτελέσει τον παράγοντα τοπικής ανάπτυξης, αλλά και την αιτία της στενότερης σύνδεσης με την Ευρώπη. Η διασύνδεση με την τοπική ανάπτυξη εμφανίζεται έντονα και στις τσεχικές υποψηφιότητες για το 2015, με χαρακτηριστική «εξειδίκευση» στόχων για αστικά κέντρα με παρακμάζουσες βιομηχανίες (όπου ο πολιτισμός χρησιμοποιείται για να υποκινήσει τη στροφή προς τις δημιουργικές βιομηχανίες και τον τουρισμό). Από την άλλη πλευρά, η επισκόπηση των ICSPs που εκπονήθηκαν στον Καναδά, έδειξε ότι ο πολιτισμός συνδέθηκε συχνότερα με την ταυτότητα της τοπικής κοινότητας, τη διακριτικότητα του τόπου, την ελκυστικότητα και την καλλιέργεια της αίσθησης του οικείου τρόπου (sense of place), την κοινωνικοποίηση, τη δημόσια συμμετοχή, τον εθελοντισμό και τα κοινωνικά δίκτυα¹⁰⁸. Χαρακτηριστικά, η πόλη

---

¹⁰⁷ European Parliament,(2013) "European Capitals of Culture: Success Strategies and Long-term Effects", November 2013, p. 68-71.

¹⁰⁸ Duxbury, Jeannotte, Mateus & Andrew,(2012), «Culture in Sustainable Communities: Integrating Culture in Community Sustainability Policy and Planning in Canada and Europe», (2012), p.3-15.

Kingston με πληθυσμό το 2006 117,207 κατοίκους συμπεριέλαβε στον πολιτιστικό πυλώνα του σχεδίου της “Sustainable Kingston 2010” την ανάπτυξη των τεχνών, τη δημιουργικότητα και την αναψυχή, την ιστορία και την ιστορική κληρονομιά, καθώς επίσης και την ενεργό συμμετοχή του πολίτη και την πολυμορφία. Ο πολιτιστικός τουρισμός ενσωματώθηκε στον οικονομικό πυλώνα. Η πόλη Williams Lake με πληθυσμό 10,744 κατοίκους, έχει συμπεριλάβει στο δικό της πρόγραμμα του ίδιου έτους την προτεραιότητα της προβολής της τοπικής τέχνης και του πολιτισμού, την ανάπτυξη συνεργασιών και εταιρικής σχέσης με τις κοινωνικές ομάδες των αυτοχθόνων κατοίκων, αλλά και την ανάπτυξη της ζωτικότητας του κέντρου της πόλης.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6: Στόχοι των προγραμμάτων «πολιτισμικής ανάπτυξης» στην Ευρώπη και τον Καναδά:

Ευρώπη	Καναδάς – ICSPs
<ul style="list-style-type: none"> • Ενίσχυση της δυναμικότητας και πολιτιστικής προσφοράς της πόλης • Προβολή και ενίσχυση του προφίλ της πόλης. • Ο πολιτισμός «καταλύτης» αλλαγής και μεταβολής στον οικονομικό ρόλο αλλά και τη διεθνή εικόνα της πόλης <p>Επιμέρους προτεραιότητες:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Η ενίσχυση των πολιτιστικών υποδομών, με στόχο τη φυσική αναζωογόνηση - Η ανάπτυξη του τουρισμού - Η προώθηση της καινοτομίας και των δημιουργικών βιομηχανιών, καθώς και της προβολής της πόλης στα παγκόσμια δίκτυα - Η βελτίωση-μεταβολή της 	<ul style="list-style-type: none"> • Ταυτότητα της κοινότητας, διακριτότητα, ελκυστικότητα, ανάπτυξη της αίσθησης του «ανήκειν» (sense of place) • Κοινωνικοποίηση, δημόσια συμμετοχή, εθελοντισμός, κοινωνικά δίκτυα <p>Επιμέρους προτεραιότητες:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Τέχνες, δημιουργικότητα, αναψυχή - Ιστορία, κληρονομιά - Ενεργός συμμετοχή των πολιτών, πολυμορφία, δυνατότητες έκφρασης για όλους (κοινωνικοπολιτιστική συνεργασία με μετανάστες και

<p>εξωτερικής «εικόνας» της πόλης</p> <ul style="list-style-type: none"> - Η ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και ανάπτυξη της πολυπολιτισμικής έκφρασης - Η κοινωνική δέσμευση και καλλιέργεια αισθήματος υπερηφάνειας των κατοίκων για την πόλη τους - Η ενίσχυση των μεθόδων διακυβέρνησης 	<p>αυτόχθονες κατοίκους)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ανάπτυξη της πολιτιστικής ζωτικότητας του κέντρου της πόλης, ή της γειτονιάς
---	---

Η έρευνα λοιπόν, ανέδειξε τη σημασία των οδηγών εκπόνησης των αναπτυξιακών σχεδίων που εκδόθηκαν από τα ομόσπονδα κράτη του Καναδά για να βοηθήσουν τις τοπικές αυτοδιοικήσεις στην κατάρτιση των προγραμμάτων τους. Παράλληλα, επιβεβαίωσε και την καθοριστική συμβολή στον επιτυχημένο σχεδιασμό τριών προϋποθέσεων της ανάπτυξης κοινού «οράματος» και συνεργασίας όλων των εμπλεκομένων μερών της τοπικής κοινωνίας, ως βάση που προηγείται των διαδικασιών εκπόνησης, της επιτυχούς υλοποίησης πρακτικών διακυβέρνησης και της δημόσιας συμμετοχής, η οποία διασφαλίζει την ευρεία αποδοχή και υιοθέτηση του αναπτυξιακού σχεδίου. Επιπροσθέτως, κατέδειξε την έντονη σύνδεση της δυνατότητας εφαρμογής του προγράμματος πολιτισμικής ανάπτυξης, και των ευρωπαϊκών πόλεων με το προαπαιτούμενο της πολιτικής.

Επομένως, γίνεται φανερό ότι και τα δύο πρότυπα της αστικής πολιτισμικής ανάπτυξης που αναπτύχθηκαν, στηρίχθηκαν στην εφαρμογή τους σε αντίστοιχα μοντέλα πολυεπίπεδης διακυβέρνησης και πολυτομεακής συνεργασίας τόσο εντός των αστικών κέντρων, όσο και ανάμεσα στις μητροπόλεις και υπερεθνικούς οργανισμούς, όπως, ενδεικτικά, μέσα από το ευρωπαϊκό δίκτυο «Ευρώπη των Πόλεων»¹⁰⁹. Από την άλλη πλευρά, αν και παρατηρείται σημαντική διαφοροποίηση στην επιλογή άλλων προτεραιοτήτων όπως η οικονομική ανάπτυξη, η πολιτιστική προβολή ή ζωτικότητα, κλπ., ο «τρόπος ζωής», η κοινωνική συνοχή και η δημιουργία αίσθησης «οικείου τόπου» («sense of place») για τους κατοίκους, αποτελούν τον κοινό τόπο στους επιδιωκόμενους στόχους των αναπτυξιακών προγραμμάτων των

¹⁰⁹ Leary M. E. & McCarthy J, (2013). "The Routledge Companion to Urban Regeneration", Routledge 2013, passim.

ευρωπαϊκών μεγαλουπόλεων με τις αγγλοσαξονικές κυρίως χώρες (Αυστραλία, Καναδάς), που σε παγκόσμιο επίπεδο πρωτοστατούν στη διαμόρφωση των σύγχρονων μοντέλων τοπικής πολιτιστικής ανάπτυξης. Τα χαρακτηριστικά της παγκόσμιας κοινωνίας και αγοράς που μοιράζονται σε μεγαλύτερο βαθμό οι ευρωπαϊκές μεγαλουπόλεις με τις χώρες αυτές και που ανάγονται στη τεράστια μετακίνηση πληθυσμών και τη μετανάστευση, την παγκόσμια επικοινωνία μέσα από τα ηλεκτρονικά δίκτυα και τις αγορές των υπηρεσιών, είναι αυτά που αλλοιώνουν στις πόλεις της ΕΕ τα στοιχεία της κοινής κληρονομιάς, κάνοντας και εκεί αναγκαία την αναζήτηση του «οικείου τόπου» των ανθρώπων στον πολιτισμό, ως ενσάρκωση του κοινού τρόπου ζωής, όπως αυτός ορίζεται με έναν δυναμικό και συνεχώς αμφισβητούμενο τρόπο.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η παγκοσμιοποίηση έχει θέσει τα θεμέλια από την αναγέννηση, εκείνο που μεταβάλλεται είναι ο χρόνος, ο χώρος και οι καταστάσεις που την περιβάλλουν. Το φαινόμενο αυτό επιδρά στις συνθήκες ανάλογα με το εύρος των επιλογών και την ισχύ των ατόμων που την διαχειρίζονται. Όλες οι μεταβολές του διεθνούς συστήματος επιδρούν στην παγκοσμιοποίηση και επηρεάζονται από αυτήν. Συνεπώς, η παγκοσμιοποίηση είναι ένα πολύπλοκο φαινόμενο το οποίο λειτούργησε θετικά στην επιθυμία των κρατών για αποικιακή επέκταση, συνέβαλλε στην άνθηση του ελεύθερου εμπορίου με την κατάργηση των συνόρων και την μείωση των τελωνειακών δασμών με σκοπό μια ενιαία παγκόσμια οικονομική και πολιτική επικράτεια.

Η ραγδαία εξέλιξη της τεχνολογίας σε συνδυασμό με την ανταλλαγή πολιτιστικών στοιχείων επηρεάζει σημαντικά και τον πολιτισμό κάθε χώρας. Άλλωστε ένας εναλλακτικός όρος της παγκοσμιοποίησης είναι η εκδυτικοποίηση. Σύμφωνα με αυτήν την παραδοχή, ο δυτικός πολιτισμός καταδεικνύεται ως ο πιο ανεπτυγμένος και κατάλληλος για τις υπόλοιπες χώρες. λόγω της έντονης οικονομικής δραστηριότητας. Ως εκ τούτου, οι Ευρωπαϊκές χώρες φαίνεται να αφομοιώνουν άλλες περισσότερο και άλλες λιγότερο τον δυτικό πολιτισμό, ενώ οι ανατολικές αντιστέκονται καθώς το εθνικό και θρησκευτικό (πνευματικό) στοιχείο είναι πιο έντονο. Προϊόν της παγκοσμιοποίησης είναι και η νέα περιφερειοποίηση μέσω της οποίας οι μικρές χώρες είναι εξαρτημένες από μια μεγάλη χώρα διότι επιδιώκουν να συμμετέχουν σε εμπορικές συμφωνίες με μεγαλύτερες χώρες ώστε να καταστήσουν πιο ασφαλή την πρόσβασή τους στις μεγάλες αγορές. Εντούτοις, η δημιουργία μιας ανταγωνιστικής οικονομίας έχει εξαναγκάσει τα κράτη να απορρυθμίσουν την οικονομία τους με αποτέλεσμα την οικονομική ανισότητα των χωρών. Είναι φανερό πως η Ευρωπαϊκή Ένωση αντιλαμβάνεται την μείωση του εθνικού κράτους υπό το πρίσμα της παγκοσμιοποίησης για αυτό κατέστη σαφής η υιοθέτηση ενός Ευρωπαϊκού συντάγματος. Διότι, ενώ η Δύση χαρακτηρίζεται από έναν υψηλό δείκτη παραγωγικότητας, στις φτωχές χώρες γίνεται αντιληπτή η πίεση που ασκείται η οποία αποτελεί τροχοπέδη στην ανάπτυξη της δικής τους παραγωγής.

Η διαδικασία της παγκοσμιοποίησης δημιούργησε ένα σύνολο πολυπολιτισμικών αλληλεπιδράσεων. Χαρακτηριστικά του γνωρίσματα είναι ο διαπολιτισμικός

διάλογος και η πολιτισμική ποικιλομορφία που προώθησαν την ανταλλαγή στοιχείων και καλλιέργησαν την πολυμορφία των κοινωνιών. Αξίζει να επισημανθεί πως, με την δημιουργία των σύγχρονων κρατών, η διαχείριση της ταυτότητας μέσω κανόνων και ελέγχων έχει γίνει υπόθεση του κράτους. Εντούτοις το κράτος πέρα από την ταυτότητα εστιάζει και στην ετερότητα, καθώς ο χαρακτηρισμός του άλλου ως ξένου συνδέεται με τον τρόπο οργάνωσης της εκάστοτε τάξης πραγμάτων. Στην σύγχρονη εποχή έχει παρατηρηθεί πως σε περιόδους κρίσεων και ανακατατάξεων η εθνική ταυτότητα ταυτίζεται περισσότερο με παθολογικές αντιδράσεις. Καθώς, το διεθνές περιβάλλον χαρακτηρίζεται ως άναρχο και ανταγωνιστικό, το έθνος-κράτος στηρίζεται στην λογική του κόστους-οφέλους. Δηλαδή στόχος του είναι η επιβίωση και παράλληλα η ισχύς για την επίτευξη του εθνικού συμφέροντος.

Η επίδραση της παγκοσμιοποίησης ενυπάρχει και στον καθημερινό τρόπο ζωής μέσω της επιρροής της στις τρεις μορφές του πολιτισμού όπως είναι η γλώσσα, η θρησκεία και η κουλτούρα. Ο Δυτικός πολιτισμός καταδεικνύει την επιρροή του και μέσω της προώθησης της αγγλικής γλώσσας ως μέσο κοινής συνεννόησης και εμπορικών συναλλαγών σε παγκόσμια κλίμακα. Ευρύτερα, η παγκοσμιοποίηση ώθησε τους ανθρώπους για επαφή με άλλες γλώσσες και συχνά στην υιοθέτηση αυτών. Η θρησκεία επίσης αποτελεί βασικό στοιχείο της εθνικής ταυτότητας, το οποίο μπορεί να απομονώσει ή να διαχωρίσει τα άτομα που δεν μπορούν να προσαρμοστούν στις αλλαγές που λαμβάνουν χώρα σε ένα νέο παγκοσμιοποιημένο πλαίσιο. Για αυτό το λόγο η καθιέρωση κατάλληλων πολιτικών εφαρμογών αποσκοπεί στο δικαίωμα της ελευθερίας θρησκευματος και θρησκευτικής έκφρασης. Ο εθνοκεντρισμός λοιπόν με την έννοια της κουλτούρας η οποία παρουσιάζεται ως ανώτερη από τις υπόλοιπες αρμόζει να απορρίπτεται. Από την άλλη πλευρά, η επίδραση της παγκοσμιοποίησης στην κουλτούρα ωθεί τα άτομα να μην επιδιώκουν την διατήρηση της μοναδικότητας και της διαφορετικότητας προωθώντας την μαζικοποίηση.

Ο πολιτισμός αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της εθνικής συνείδησης, ταυτόχρονα όμως είναι και συνδεδετικό στοιχείο με την μελλοντική ταυτότητα κάθε οργανωμένου κράτους. Επομένως, άρχισε σταδιακά να ενσωματώνεται στην πολιτική ατζέντα των ευρωπαϊκών κρατών τα οποία με βάση τα εθνικά τους οφέλη και τις προτεραιότητες τους τον διαχειρίζονται ανάλογα. Στόχος λοιπόν της πολιτιστικής

πολιτικής είναι η προάσπιση της πολιτιστικής κληρονομιάς και ταυτότητας, η ενδυνάμωση της πολιτιστικής δημιουργικής βιομηχανίας (ΠΔΒ) και η προώθηση της πολιτιστικής δράσης και εικόνας κάθε χώρας στο διεθνές περιβάλλον. Ο πολιτισμός ως αντικείμενο της κρατικής πολιτικής μεταφράζεται σε αγαθά, υπηρεσίες και πρακτικές. Ως εκ τούτου, αρμόζει να υπολογίζεται ως μια νέα αναπτυξιακή πηγή που συμβάλλει στην οικονομία κάθε χώρας. Προσπάθειες πολιτισμικού αναπτυξιακού σχεδιασμού έχουν καταβληθεί και από την Ευρωπαϊκή Ένωση μέσω της οποίας ο πολιτισμός αναγνωρίστηκε επίσημα ως παράγοντας Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Εντούτοις πρακτικά οι προτεραιότητες και οι στόχοι διαφέρουν από χώρα σε χώρα καθώς κάποιες δίνουν έμφαση στην πολιτιστική κληρονομιά ενώ άλλες επικεντρώνονται στην κοινωνική συνοχή και τον πολιτιστικό πλουραλισμό.

Υπό την επίδραση της παγκοσμιοποίησης και της παν-τοπικοποίησης προκλήθηκαν μεταβολές στη δομή της Ευρωπαϊκής κοινωνίας προβάλλοντας έντονα την ανάγκη για τον συντονισμό των Ευρωπαϊκών πολιτικών προς κοινές κατευθύνσεις, με στόχο την αντιμετώπιση νέων προκλήσεων. Παράλληλα, έκβαση των οικονομικών-κοινωνικών μεταβολών αποτελεί και η τροποποίηση της έννοιας και του περιεχομένου της πολιτιστικής πολιτικής στην Ευρώπη, η οποία μετατίθεται από το περιθώριο της πολιτικής ατζέντας στο επίκεντρο της αναπτυξιακής προσπάθειας.

Η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης συσχετιζόταν αρχικά με περιβαλλοντικά θέματα. Με τον τρόπο αυτό αναπτύχθηκε το πρώτο μοντέλο της βιώσιμης ανάπτυξης που βασιζόταν στο τρίπτυχο οικονομία, κοινωνία, περιβάλλον. Η παραμέληση του πολιτιστικού τομέα άρχισε σταδιακά να αλλάζει με αποτέλεσμα το σχήμα της βιώσιμης ανάπτυξης να συμπεριλάβει και τον πολιτισμό ως τέταρτο πυλώνα. Στόχος αυτής της διαδικασίας είναι ο πολιτισμός να αναδειχθεί μέσω του πολιτισμικού αναπτυξιακού σχεδιασμού ως αξιοποιήσιμη πλουτοπαραγωγική πηγή για την ενίσχυση της οικονομίας κάθε χώρας.

Η πολιτισμική πολιτική προϋποθέτει διακυβέρνηση βασισμένη στην αποκέντρωση την από κάτω προς τα πάνω προσέγγιση, την συμμετοχή και την εμπειρογνωμοσύνη. Στόχος της πολιτισμικής διακυβέρνησης είναι η δημιουργία ενός διαφοροποιημένου συστήματος αξιολόγησης τόσο των επιτελικών στόχων που πρέπει να ανταποκρίνονται στην ευθύνη και την λογοδοσία της δημόσιας διοίκησης όσο και

διαχειριστικών στόχων για την επίτευξη συγκεκριμένων αποτελεσμάτων με τα κατάλληλα μέσα και κριτήρια. Εκτός από την Ευρωπαϊκή Ένωση και τα θεσμικά της όργανα και άλλοι δρώντες του διεθνούς συστήματος πραγματοποίησαν προσπάθειες για την προώθηση του πολιτισμού και της διεθνούς αναγνώρισής του ως τομέα της βιώσιμης ανάπτυξης. Σημαντικά βήματα της εν λόγω προσπάθειας παρατηρήθηκαν από προγράμματα και από μελέτες περίπτωσης που διεξήχθησαν αποσκοπώντας στην ενσωμάτωση της πολιτιστικής πολυμορφίας, του πολιτισμικού διαλόγου, της κοινωνικής συνοχής, της συμμετοχής των κατοίκων κάθε περιοχής καθώς και στην ενίσχυση του τουρισμού, πρακτικές που αποτέλεσαν καθοριστικό ρόλο στην κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη.

Για την εκπόνηση ενός σχεδίου ανάπτυξης απαραίτητα εργαλεία είναι η ανάλυση-χαρτογράφηση, η ποιοτική αξιολόγηση, η ανάληψη στόχων για την περιοχή ανάπτυξης, η εφαρμογή προγραμμάτων-δράσεων και η αξιολόγησή τους. Εντούτοις, η μη ύπαρξη κατασταλαγμένου προτύπου σύνδεσης του πολιτισμού με την βιωσιμότητα έχει σαν αποτέλεσμα την ανομοιογένεια στα χρησιμοποιούμενα μοντέλα μέτρησης και κατασκευής δεικτών. Ως εκ τούτου, διεξήχθησαν διεθνείς προσπάθειες δημιουργίας δεικτών μέσω των προγραμμάτων που εκπονήθηκαν και συντέλεσαν στην κατηγοριοποίηση έξι δεικτών δηλαδή στους πολιτιστικούς δείκτες περιβαλλοντικής ανάπτυξης και αναζωογόνησης της περιοχής, της ατομικής ευημερίας και προσωπικής ανάπτυξης, κεφαλαίου και προώθησης των σχέσεων στην κοινότητα, οικονομικής ανάπτυξης και ζωτικότητας της κοινότητας και τους δείκτες για την υγεία και την βιωσιμότητα πολιτιστικού τομέα. Ως επί το πλείστον, συνεχείς προσπάθειες καταβάλλονται διαμορφώνοντας ένα κοινά αναγνωρισμένο πλαίσιο της σύνδεσης του πολιτισμού με την πολιτική ατζέντα μέσα στο οποίο οι διεθνείς φορείς, τα κράτη αλλά και οι τοπικοί παράγοντες να μπορούν να διαμορφώσουν το δικό τους άξονα πολιτικής βασισμένο στις δικές τους προτεραιότητες. Η πολιτισμική πολιτική οφείλει να αποτελεί αναπόσπαστο μέρος των αναπτυξιακών πολιτικών, παρέχοντας στους ανθρώπους, μέσα από τα εργαλεία της αφενός τις δυνατότητες διεύρυνσης και ανάπτυξης των επιλογών τους και αφετέρου τους απαραίτητους δίαυλους έκφρασης και υλοποίησης των επιλογών αυτών. Επομένως, η ολοκληρωμένη εφαρμογή του πολιτισμικού αναπτυξιακού σχεδιασμού συναρτάται άμεσα με την καθιέρωση διαδικασιών συμμετοχής των κοινωνικών εταίρων αλλά και των ίδιων των πολιτών στις φάσεις κατάρτισης και εφαρμογής του προγράμματος. Επιπροσθέτως, αφορά

στην ανάπτυξη κατάλληλων μηχανισμών αξιολόγησης-στατιστικής παρακολούθησης, στις νέες ειδικότητες της κοινωνίας της γνώσης και των δημιουργικών βιομηχανιών. Τέλος, αρμόζει να εμπερικλείει την εφαρμογή μεθόδων χαρτογράφησης των ειδικών δυνατοτήτων της εκάστοτε χωρικής ενότητας, με έμφαση στη χαρτογράφηση και τον προσδιορισμό των πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών, αλλά και την ποιοτική ανάλυση, με γνώμονα τις απόψεις των πολιτών. Ένα πρόγραμμα σαν αυτό θα πρέπει να υποστηρίζεται από ποιοτικά και ποσοτικά στατιστικά στοιχεία και δείκτες. Αναθεωρώντας τη μέχρι σήμερα επικέντρωση της Ένωσης στην ανάπτυξη μεθόδων ποσοτικής αποτίμησης για τη συμβολή του πολιτισμού στη μεγέθυνση, ώστε οι μέθοδοι να συμπληρώνονται με συστήματα ποιοτικής αξιολόγησης, με στόχο την καταγραφή, ενσωμάτωση και αποτίμηση της επίτευξης, στα πλαίσια των αναπτυξιακών στόχων της δημόσιας δράσης, και προτεραιοτήτων ποιότητας ζωής, όπως αυτές διατυπώνονται από τους ίδιους τους πολίτες.

Η πολιτισμική ανάπτυξη προωθείται έμμεσα μέσω της εδαφικής διακυβέρνησης. Εξάλλου, στις ευρωπαϊκές πόλεις, η τοπική δυναμική, η πρωτοβουλία και η συνεργασία γύρω από τη συντονισμένη προσπάθεια αναζωογόνησης, οδήγησε το θεσμό της Ευρωπαϊκής Πρωτεύουσας του Πολιτισμού, να ενσαρκώνει σήμερα το πλησιέστερο ευρωπαϊκό μοντέλο της πολιτισμικής ανάπτυξης. Χωρίς συντονισμένη εφαρμογή, βασισμένο στη δυναμική της κάθε πόλης, ο θεσμός αυτός ανέπτυξε ομοειδή χαρακτηριστικά που σχετίζονται με τη βιώσιμη ανάπτυξη. Μέσα από το ECoC μπορεί να επιχειρηθεί η σύγκριση ενός υποτυπώδους μοντέλου ευρωπαϊκής πολιτισμικής ανάπτυξης με τα πρότυπα άλλων χωρών (ICSPs – Καναδάς). Η σύγκριση αυτή φέρνει στο φως ως κοινούς τόπους των μέχρι σήμερα εφαρμογών της πολιτισμικής ανάπτυξης. Την επιδίωξη δημιουργίας κοινής αίσθησης του «ανήκειν» στους πολίτες με έμφαση τον κοινό τρόπο ζωής, και με όχημα την πολιτιστική έκφραση. Την ανάδειξη της συμμετοχής μέσω της διακυβέρνησης ως θεμέλιου λίθου της αποτελεσματικής εφαρμογής των προγραμμάτων πολιτισμικού σχεδιασμού. Παράλληλα όμως με τα κοινά σημεία, τα συγκρινόμενα προγράμματα, μας δείχνουν έντονη διαφοροποίηση στους στρατηγικούς στόχους, οι οποίοι στην Ευρώπη, ακόμη και στο ECoC, ευνοούν με σαφήνεια την οικονομική ανάπτυξη, παραμελώντας την κοινωνική και την πολιτιστική ευημερία.

Σύμφωνα με όσα προαναφέρθηκαν, η παγκοσμιοποίηση είναι ένα πολύπλοκο φαινόμενο που έχει επιφέρει τόσο θετικές όσο και αρνητικές μεταβολές σε όλους τους τομείς. Όσον αφορά τον πολιτισμό, κάθε χώρα μέσω της παγκοσμιοποίησης μπορεί με τις κατάλληλες πολιτικές να προωθήσει την εικόνα της στο διεθνές περιβάλλον και με τα κατάλληλα εργαλεία να ενισχύσει την πολιτιστική της κληρονομιά στο εσωτερικό της. Άλλωστε, διεξήχθησαν πολλές προσπάθειες για την αναγνώριση του πολιτισμού ως τέταρτου πυλώνα βιώσιμης ανάπτυξης, αποσκοπώντας στην ανάδειξη του πολιτισμού ως υπολογίσιμη πηγή στον οικονομικό τομέα. Εντούτοις, ο πολιτιστικός τομέας υπονομεύεται συνεχώς καθώς η μη συντονισμένη δράση της ΕΕ δημιουργεί διαφορές στην αξιοποίηση του πολιτισμού, καθώς κάθε χώρα έχει διαφορετικές προτεραιότητες. Ο πολιτισμός λοιπόν, μπορεί να νοηθεί ως πλουτοπαραγωγική πηγή, συμβάλλοντας στον τουρισμό, στη δημιουργική βιομηχανία και στις νέες θέσεις εργασίας. Ως εκ τούτου, με τα κατάλληλα κονδύλια μέσω της ΕΕ και την ορθή εκπόνηση κάθε αναπτυξιακού πολιτισμικού προγράμματος, ο πολιτισμός μπορεί να αποτελέσει σημαντικό πυλώνα της οικονομικής ανάπτυξης.

Παράρτημα 1

Η εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας βασίζεται σε δύο μέρη. Το πρώτο μέρος αφορά στην επίδραση της παγκοσμιοποίησης στις πτυχές της ανθρώπινης ζωής. Γενικότερα, στον τρόπο που η παγκοσμιοποίηση επιδρά στην οικονομική ανάπτυξη των κρατών σε διεθνές επίπεδο, καθώς και στην επιρροή της στις πολιτιστικές ταυτότητες. Κατά πόσο δηλαδή μπορεί να ενισχυθεί η κουλτούρα μέσα από αυτήν τη διαδικασία ή κατά πόσο ένα κράτος μπορεί να ακολουθήσει πολιτικές από-εθνικοποίησης. Το δεύτερο μέρος στηρίζεται στην ενσωμάτωση του πολιτισμού στην πολιτική ατζέντα μέσω ενός σχεδίου πολιτισμικής ανάπτυξης προσαρμοσμένο στις πολιτικές κάθε κράτους.

Σε πρώτο μέρος, η ανάλυση και καταγραφή των στοιχείων θα μπορούσε να εφαρμοστεί σε κράτη με υψηλό δείκτη ανθρώπινης ανάπτυξης σε αντιδιαστολή με κείνα με χαμηλό, σε συγκεκριμένο χρονικό πλαίσιο εξετάζοντας το βιοτικό επίπεδο και κατ' επέκταση το προσδόκιμο όριο ζωής. Με τη χρήση ποιοτικών και ποσοτικών μεθόδων, θα μπορούσαμε να παρατηρήσουμε ότι στις αναπτυσσόμενες χώρες η παγκοσμιοποίηση λειτουργεί θετικά στον οικονομικό τομέα με την ενίσχυση του ελεύθερου εμπορίου και την ανάπτυξη των επιχειρήσεων, με αποτέλεσμα το προσδόκιμο όριο ζωής να αυξάνεται με την πάροδο του χρόνου, εξαιτίας των ανεπτυγμένων δομών υγειονομικής περίθαλψης καθώς και του υψηλού μορφωτικού επιπέδου. Σε αντιδιαστολή, με τις υποανάπτυκτες χώρες όπου ο δείκτης ανθρώπινης ανάπτυξης είναι χαμηλός, λόγω της φτώχειας, της έλλειψης μορφωτικού επιπέδου και των υγειονομικών μονάδων. Επιπροσθέτως, η επίδραση της παγκοσμιοποίησης επηρεάζει και τον πολιτισμό κάθε χώρας. Όσον αφορά, τις πολιτιστικές ταυτότητες θα μπορούσαμε να συγκρίνουμε χώρες στις οποίες ο δυτικός πολιτισμός αφομοιώνεται ολοένα και περισσότερο στα ευρωπαϊκά κράτη, σε αντίθεση με χώρες της ανατολής. Άλλωστε, εναλλακτικός όρος της παγκοσμιοποίησης έχει χαρακτηριστεί η εκδυτικοποίηση. Σύμφωνα με αυτή την παραδοχή θα μπορούσαμε μέσω μελετών περίπτωσης, να διερευνήσουμε αναλυτικότερα το αν η παγκοσμιοποίηση και με ποια κριτήρια μπορεί να θεωρηθεί θετικός ή αρνητικός παράγοντας στην διατήρηση του πολιτισμού και ότι αυτό συνεπάγεται, όπως είναι η γλώσσα, η θρησκεία, τα ήθη, τα έθιμα και οι παραδόσεις. Καίριο ρόλο διαδραματίζουν οι ποιοτικές μεταβλητές όπως, το φύλο, το θρήσκευμα, η υπηκοότητα, κοινωνική κατάσταση, το επάγγελμα, καθώς και οι ποσοτικές δηλαδή ο

αριθμός των συμμετεχόντων και το χρονικό πλαίσιο. Ως εκ τούτου, αν οι παραπάνω έρευνες ήταν εφικτό να εφαρμοστούν και στα 27 κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης θα καταλήγαμε στο συμπέρασμα πως οι ευρωπαϊκές χώρες έχουν ενσωματώσει άλλες περισσότερο και άλλες λιγότερο τον δυτικό τρόπο ζωής. Παράγοντες που βοήθησαν επίσης σε αυτό είναι η εξέλιξη της τεχνολογίας και κατά συνέπεια τα μέσα επικοινωνίας και διάδοσης ιδεών, η μετανάστευση και η υπερκατανάλωση οδηγώντας στην μαζικοποίηση των αγαθών. Στον αντίποδα, βρίσκονται οι ανατολικές χώρες όπως για παράδειγμα, η Κίνα που αντιστέκεται στην επίδραση του δυτικού πολιτισμού καθώς το εθνικό-θρησκευτικό στοιχείο είναι πιο έντονο. Με βάση τα παραπάνω είναι εφικτό να διακρίνουμε με σαφή και αναλυτικό τρόπο την επίδραση της παγκοσμιοποίησης στον πολιτισμό κάθε κράτους.

Το δεύτερο μέρος σχετίζεται με την ενσωμάτωση του πολιτισμού στην πολιτική ατζέντα ως μέσο ενίσχυσης της οικονομίας κάθε κράτους. Θεωρητικά ο πολιτισμός μέσω της δημιουργικής βιομηχανίας (θέατρο, κινηματογράφος κ.α.) καθώς και του τουρισμού είναι εμφανές ότι αποτελεί πλουτοπαραγωγική πηγή και μπορεί να ενισχύσει την οικονομία κάθε χώρας. Στην πράξη ωστόσο υπονομεύεται καθώς κάθε χώρα με βάση τις ανάγκες της εφαρμόζει και τις αντίστοιχες πολιτικές. Για παράδειγμα ένα πολιτιστικό σχέδιο ανάπτυξης θα εφαρμοστεί εναρμονισμένα σε χώρες με ομοσπονδιακό διοικητικό χαρακτήρα, ενώ χώρες με ναπολεόντειο μοντέλο διοίκησης λειτουργούν μεμονωμένα. Εντούτοις, και στις δύο περιπτώσεις απαραίτητα μεθοδολογικά εργαλεία για την εκπόνηση ενός σχεδίου πολιτιστικής ανάπτυξης είναι, η ανάλυση- χαρτογράφηση, η ποιοτική αξιολόγηση, η ανάληψη των στοιχείων για την περιοχή ανάπτυξης, η εφαρμογή προγραμμάτων-δράσεων καθώς και η αξιολόγηση του. Η χαρτογράφηση αποτελεί πρωταρχικό εργαλείο ανάλυσης για τη συλλογή και παρουσίαση δεδομένων σχετικά με το μέγεθος και το αντικείμενο των πολιτιστικών βιομηχανιών κάθε περιοχής με στόχο την ενίσχυση της οικονομίας. Για αυτό το λόγο κάθε χώρα με βάση το πρότυπο διακυβέρνησης και συνεργασίας που διαθέτει, καθορίζει στόχους και προτεραιότητες με σκοπό την ανάπτυξη του οικονομικού τομέα μέσω της δημιουργικής βιομηχανίας στο εσωτερικό και την ανάδειξη της εικόνας κάθε χώρας στο διεθνές περιβάλλον. Για παράδειγμα σε χώρες με το ναπολεόντειο μοντέλο διοίκησης (Γαλλία, Ελλάδα), το σχέδιο πολιτιστικής ανάπτυξης θα μπορούσε να εκπονηθεί με βάσει τις εξής παραμέτρους, δηλαδή τις δομές που υφίστανται σε κάθε περιοχή, τη δημιουργία νέων, το οικονομικό

υπόβαθρο, την θετική ή αρνητική στάση των κατοίκων, την επιτυχή ή μη έκβαση πιλοτικών προγραμμάτων πολιτιστικού σχεδιασμού με στόχο την ορθή εκπόνηση του και κυρίως την αρωγή της Ευρωπαϊκής Ένωσης μέσω της χρηματοδότησης για την ταχύτερη εφαρμογή του.

Με βάση την ποιοτική μέθοδο η έρευνά μας θα μπορούσε να διεξαχθεί σε πέντε στάδια. Το πρώτο στάδιο αφορά τον καθορισμό των ερευνητικών ερωτημάτων που συνήθως απαντούν στο «πώς» ή το «γιατί». Πιο συγκεκριμένα, το πώς η παγκοσμιοποίηση επιδρά στις πολιτιστικές ταυτότητες και το γιατί ο πολιτισμός μπορεί να θεωρηθεί τέταρτος πυλώνας βιώσιμης ανάπτυξης. Το δεύτερο στάδιο είναι ο καθορισμός του ερευνητικού δείγματος, που συνήθως είναι διψήφιο ή και μονοψήφιο σε αριθμό και μπορεί να συλλεχθεί με την σκόπιμη δειγματοληπτική τεχνική. Δηλαδή αφορά ένα συγκεκριμένο δείγμα πληθυσμού με σκοπό τον καθορισμό των ερωτημάτων βασισμένο στην ενδελεχή άποψη των συμμετεχόντων για τον σχεδιασμό πολιτισμικής ανάπτυξης.

Το τρίτο στάδιο αφορά στην παρουσίαση των μεθόδων συλλογής των δεδομένων που συνήθως είναι μη δομημένες ή ημιδομημένες ερευνητικές συνεντεύξεις ή ερευνητικές παρατηρήσεις. Μέσω της μη δομημένης ή ημιδομημένης συνέντευξης που αναπτύσσεται μεταξύ του ερευνητή και του συμμετέχοντα η οποία μαγνητοφωνείται ή της ερευνητικής παρατήρησης η οποία καταγράφεται σε τετράδιο ή μέσω οπτικοακουστικού υλικού (κάμερες ή φωτογραφικές μηχανές) οδηγούμαστε στην καταγραφή των προσωπικών πεποιθήσεων τους. Ενδεικτικά ερωτήματα του εν λόγω θέματος είναι τα εξής:

1. Αλλοιώνονται τα κύρια και ιδιαίτερα στοιχεία κάθε έθνους μέσω της παγκοσμιοποίησης;
2. Μπορεί ο δυτικός πολιτισμός να επηρεάσει στον ίδιο βαθμό Ευρωπαϊκές και Ανατολικές χώρες και γιατί;
3. Ο πολιτισμός προωθείται από την ΕΕ και πώς;
4. Ένας πολιτισμικός αναπτυξιακός σχεδιασμός προωθείται συντονισμένα ή μη στις Ευρωπαϊκές χώρες;
5. Γιατί ο πολιτισμός μπορεί να θεωρηθεί μέσο ενίσχυσης της οικονομίας;
6. Θα συμμετείχατε σε πρόγραμμα πολιτισμικού σχεδιασμού με σκοπό την ανάδειξη της περιοχής σας και γιατί;

Το τέταρτο στάδιο αποτελείται από την ανάλυση των δεδομένων σε γραπτή μορφή ή επαναληπτική ανάγνωση ή κωδικοποίηση του κειμένου. Η ανάλυση των δεδομένων είναι εκείνο το σημείο όπου ο ερευνητής καλείται να συγκρίνει, να ερμηνεύσει και να κατανοήσει, να οδηγηθεί σε συμπεράσματα και να επαληθεύσει. Εφόσον λοιπόν καταγραφούν οι συνεντεύξεις ή οι παρατηρήσεις τότε είναι εφικτό να αποκτηθεί ολοκληρωμένη αντίληψη ώστε να ερμηνευθεί το υπό έρευνα φαινόμενο ως προς το τι λένε ή κάνουν οι συμμετέχοντες. Ακολούθως, αρμόζει να κωδικοποιηθούν τα δεδομένα με σκοπό την κατηγοριοποίησή τους. Η διαδικασία της κωδικοποίησης ξεκινά με την συλλογή των κωδικών που περιγράφουν τους συμμετέχοντες και τον τόπο, ακολουθεί η ομαδοποίηση των όμοιων κωδικών ώστε να μειωθεί ο πλεονασμός. Εν συνεχεία, έχουμε τη σύμπτυξη των κωδικών σε θεματικές ενότητες που αποτελούν τις απόψεις με την επικρατέστερη αποδεικτική βάση για το υπό μελέτη φαινόμενο. Τέλος, είναι απαραίτητη η σύγκριση των θεματικών ενοτήτων με την βιβλιογραφία ώστε να γίνουν αντιληπτές οι ομοιότητες και οι διαφορές της πρόσφατης γνώσης με την ήδη υπάρχουσα.

Το τελευταίο στάδιο είναι η παρουσίαση της ποιοτικής έρευνας που περιλαμβάνει την λεπτομερή παρουσίαση και συγγραφή των προηγούμενων τεσσάρων σταδίων αποσκοπώντας στην ανάλυση και στην ερμηνεία του κάθε κεφαλαίου. Βασική θέση στην ποιοτική έρευνα είναι ότι ο ερευνητής αποτελεί το κεντρικό πρόσωπο της έρευνας που μέσα από την ερμηνευτική διαδικασία καλείται να παρουσιάσει όχι μόνο τις πεποιθήσεις και αντιλήψεις των συμμετεχόντων στην έρευνα αλλά και τις δικές του. Όσον αφορά την δεοντολογία της έρευνας, αρμόζει να δοθεί έντυπο συγκατάθεσης και ενημέρωσης για να προστατευτούν τα προσωπικά δεδομένα των συμμετεχόντων.

Εντούτοις, η ποιοτική έρευνα είναι ιδιαίτερα απαιτητική για τον σχεδιασμό της, πολύπλοκη και χρονοβόρα για την διεξαγωγή της.

Μια δεύτερη επιλογή διεξαγωγής της έρευνας είναι η ποσοτική μέθοδος, που βασίζεται στη συλλογή αντικειμενικών και γενικών αντικειμένων τα οποία μετατρέπονται σε στατιστικά στοιχεία προκειμένου να διεξαχθούν συγκρίσεις μεταξύ των διάφορων μεταβλητών και να παραχθούν αντικειμενικές επεξηγήσεις για τα αίτια ή τις σχέσεις μεταξύ των μεταβλητών που θα αποτελούν μια αντικειμενική και γενική θεωρία για το φαινόμενο της έρευνας. Στη συγκεκριμένη περίπτωση θα μπορούσαμε

για παράδειγμα να χρησιμοποιήσουμε μια τυχαία δειγματοληψία με κλειστά ερωτηματολόγια για να εξάγουμε συμπεράσματα για το πόσο ο πολιτισμός έχει συμβάλει στην οικονομία κάθε χώρας και το πόσα πιλοτικά προγράμματα αναπτυξιακού σχεδιασμού έχουν εφαρμοστεί ορθά για την ανάδειξη του πολιτισμού κάθε χώρας.

Ειδικότερα, θα μπορούσε να διεξαχθεί μια ποσοτική έρευνα με βάση τον πολιτισμικό αναπτυξιακό σχεδιασμό και τους τομείς της πολιτιστικής δημιουργικής βιομηχανίας που ενισχύουν την οικονομία λιγότερο ή περισσότερο. Άλλωστε, ο πολιτισμικός τομέας δημιούργησε νέες θέσεις εργασίας με αποτέλεσμα τη σημαντική μείωση της ανεργίας. Η άντληση ποσοτών για κάθε τομέα της δημιουργικής βιομηχανίας θα μπορούσε να καταδείξει τον πολιτισμό ως πλουτοπαραγωγική πηγή για την ενίσχυση της οικονομίας κάθε χώρας.

Ένα από τα αρνητικά διεξαγωγής της ποσοτικής έρευνας αφορά τη δυσκολία στην επιλογή απάντησης καθώς είναι προκαθορισμένες (κλειστές) και δεν δύναται η επιλογή στους συμμετέχοντες να επεξηγήσουν την απάντησή τους. Επιπροσθέτως, η συμπλήρωση των ερωτηματολογίων δεν πρέπει να έχουν μεγάλη διάρκεια σε θέματα που μεταβάλλονται με τον χρόνο καθώς αλλάζουν οι απαντήσεις του δείγματος και κατά συνέπεια τα αποτελέσματα της έρευνας. Συνεπώς, η συγκέντρωση πληροφοριών είναι μια πολύπλοκη, χρονοβόρα, ακριβή και μερικές φορές αδύνατη διαδικασία άρα δεν είναι εφικτό να εφαρμοστεί σε ένα ευρύ φάσμα όπως αυτό που ερευνάται.

Ως επί το πλείστον, για την βαθύτερη κατανόηση του θέματος αρμόζει η εφαρμογή της μεικτής μεθόδου δηλαδή της ποιοτικής και ποσοτικής έρευνας. Για παράδειγμα θα μπορούσε να διεξαχθεί ποιοτική, πολιτιστική χαρτογράφηση με σκοπό τον βαθμό ικανοποίησης των πολιτών από την πολιτιστική ζωτικότητα και τις ευκαιρίες συμμετοχής τους και συνάμα ποσοτική πολιτιστική χαρτογράφηση παρατηρώντας την δραστηριοποίηση του αριθμού καθιερωμένων πολιτιστικών εκδηλώσεων (φεστιβάλ, ημερίδες, πανηγύρια) αποσκοπώντας στην ενδελεχή ερμηνεία των αποτελεσμάτων. Ωστόσο, λόγω του ευρύτατου αντικειμένου της έρευνας τόσο εννοιολογικά όσο και χρονικά η συλλογή αντιπροσωπευτικού δείγματος δεν καθίσταται εφικτή καθώς τα αποτελέσματα της έρευνας δεν μπορεί να είναι αντιπροσωπευτικά.

Παράρτημα 2

Σύμφωνα με έρευνες, από το 1840 έως και το 1913 η Γαλλία και οι Άγγλοι υπογράφουν εμπορική συνθήκη, με την οποία καταργούν όλες τις απαγορεύσεις και μειώνουν τους τελωνειακούς δασμούς. Ως εκ τούτου, η συνθήκη αυτή σηματοδοτεί το σημαντικότερο άνοιγμα για τις ευρωπαϊκές συναλλαγές. Τον 19^ο αιώνα η Μεγάλη Βρετανία ήταν ο βασικότερος επενδυτής στο εξωτερικό, καθώς με τη χρηματοδότηση, από τη βρετανική αποταμίευση εξασφαλίζονται οι υποδομές άλλων ανεπτυγμένων Ευρωπαϊκών χωρών. Από το 1870 έως το 1914 λαμβάνει χώρα η αποικιοκρατική ιδεολογία επηρεάζοντας την παγκοσμιοποίηση στο ευρωπαϊκό πεδίο. Συγκεκριμένα, η πρώτη παγκόσμια κρίση οδήγησε στην κατάρρευση της οικονομικής δραστηριότητας στο εσωτερικό της Ευρώπης αλλά και εκτός των συνόρων της. Έτσι, οι κυβερνήσεις για να αποτρέψουν τις αρνητικές συνέπειες της κρίσης, καταφεύγουν σε εναλλακτικές λύσεις. Με την υποτίμηση του εθνικού νομίσματος στηρίζουν τις εξαγωγές ενώ θέτουν φραγμούς στις εισαγωγές, προστατεύοντας έτσι την εγχώρια αγορά. Καθοριστικό ρόλο στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης αποτέλεσε επίσης η δημιουργία του ΔΝΤ (Διεθνές Νομισματικό Ταμείο). Οι συμφωνίες Μπρέτον Γουντς (Ιούλιος 1944) κατά τον Guillochon καθόρισαν το ΔΝΤ με σκοπό την σταθερότητα συναλλαγματικών ισοτιμιών. Στόχος αυτής της συμφωνίας ήταν η οργάνωση της μετατρεψιμότητας των νομισμάτων και η συνδρομή μέσω βραχυπρόθεσμων δανείων, στις χώρες με προσωρινά ελλείμματα των ισοζυγίων στις τρέχουσες συναλλαγές. Από το 1945 έως το 1975 πραγματοποιείται αύξηση της παγκόσμιας παραγωγής. Για αυτό το λόγο η περίοδος αυτή αποκαλείται ως «ένδοξη τριακονταετία». Ωστόσο, με την πετρελαϊκή κρίση το 1973 διαδραματίζεται μια σημαντική συγκυρία, καθώς συνέπεσε με την εγκατάλειψη των σταθερών ισοτιμιών. Ως εκ τούτου, οι μεταβολές αυτές σηματοδότησαν μια περίοδο οικονομικών κρίσεων με ταυτόχρονη επιβράδυνση της δυτικής ανάπτυξης, αστάθεια των συναλλαγματικών ισοτιμιών και ανάδυση νέων χωρών ικανών να ανταγωνισθούν την Ευρώπη και τις ΗΠΑ. Με την υιοθέτηση μιας νέας νομισματικής πολιτικής από τις ΗΠΑ το 1979 δημιουργήθηκε μια κρίση η οποία επεκτάθηκε το 1982 στην Λατινική Αμερική, χωρίς όμως να οδηγήσει σε κατάρρευση του χρηματοοικονομικού συστήματος. Τη δεκαετία του 1990 η χρηματοοικονομική παγκοσμιοποίηση επιτρέπει την ταχύτερη μετακίνηση κεφαλαίων μεταξύ των χωρών, προκαλώντας πιο σοβαρά προβλήματα και ραγδαίες μεταβολές.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: ΜΟΡΦΕΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ

- ✓ Οικονομική Παγκοσμιοποίηση: αποτελεί την κυρίαρχη πτυχή της παγκοσμιοποίησης, η οποία χαρακτηρίζεται από ανοικτές αγορές κεφαλαίου και εμπορευμάτων που καθιερώνονται καθολικά, από διεθνείς οργανισμούς, καθώς και από ελαστικές αγορές εργασίας που επιβάλλονται από τους ίδιους τους οργανισμούς.
- ✓ Χρηματοπιστωτική Παγκοσμιοποίηση: αφορά στη ραγδαία αύξηση των ξένων άμεσων επενδύσεων (ΞΑΕ).
- ✓ Τεχνολογική Παγκοσμιοποίηση: σχετίζεται με τις νέες τηλεπικοινωνιακές τεχνολογίες και την επανάσταση της πληροφορικής, όπως π.χ. το Ίντερνετ.
- ✓ Παγκοσμιοποίηση της Πληροφόρησης: αφορά στην ραγδαία αύξηση της ροής πληροφόρησης μεταξύ γεωγραφικά μακρινών περιοχών (μέρος της τεχνολογικής παγκοσμιοποίησης).
- ✓ Κοινωνική Παγκοσμιοποίηση: αναφέρεται στην ομογενοποίηση του σημερινού τρόπου ζωής, ο οποίος βασίζεται σε μια ατομικιστική και καταναλωτική κουλτούρα.
- ✓ Πολιτική Παγκοσμιοποίηση: αναφέρεται στην αποδυνάμωση του έθνους-κράτους, τουλάχιστον όσον αφορά στην οικονομική κυριαρχία. Παράλληλα, αφορά στην άτυπη πολιτική διακυβέρνηση σε παγκόσμιο επίπεδο, η οποία έχει δημιουργηθεί λόγω της ανάδυσης μιας υπερεθνικής ελίτ που αποτελεί την συμπληρωματική πολιτική έκφραση της οικονομικής παγκοσμιοποίησης.
- ✓ Πολιτισμική Παγκοσμιοποίηση: σχετίζεται με την μαζική παραγωγή αγαθών που οδηγεί στην ομογενοποίηση της κουλτούρας λόγω της προώθησης συγκεκριμένων προτύπων και του υπερκαταναλωτισμού.
- ✓ Θρησκευτική Παγκοσμιοποίηση : αναφέρεται στην ανάπτυξη επαφών μεταξύ 35 διαφορετικών θρησκειών, την ευρεία διάδοση των χαρακτηριστικών της κάθε θρησκείας μέσω του internet, την εμφάνιση τάσεων για ένωση των εκκλησιών.
- ✓ Παγκοσμιοποίηση της Μετανάστευσης: αφορά στην αύξηση της μετανάστευσης για οικονομικούς ή επιμορφωτικούς λόγους, η οποία προκλήθηκε με το άνοιγμα των συνόρων, τη δημιουργία ενώσεων όπως η ΕΕ και η ΟΝΕ, το άνοιγμα των συνόρων, την απελευθέρωση της αγοράς

εργασίας και την ελεύθερη διακίνηση εργαζομένων, την άμεση ενημέρωση για νέες θέσεις εργασίας σε όλο τον κόσμο μέσω του διαδικτύου.

- ✓ Περιβαλλοντική Παγκοσμιοποίηση: οι ραγδαίες τεχνολογικές εξελίξεις και η αλόγιστη χρήση αυτών έχει οδηγήσει σε τεράστια μόλυνση του περιβάλλοντος. Ταυτόχρονα όμως με τη χρήση της πληροφόρησης και μέσω της μεταφοράς της τεχνολογίας επιτυγχάνεται η λήψη κατάλληλων και απαραίτητων μέτρων για την προστασία του περιβάλλοντος και την αποτελεσματική καταπολέμηση φαινομένων, όπως το λιώσιμο των πάγων, το φαινόμενο του θερμοκηπίου, την τρύπα του όζοντος, την αύξηση της χρήσης των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας κλπ.
- ✓ Παγκοσμιοποίηση και Υγεία: σχετίζεται με την εξέλιξη της τεχνολογίας στον κλάδο της υγείας, αλλά και τη μεταφορά ασθενειών κυρίως εξαιτίας της μετανάστευσης, των ανεπαρκών ελέγχων αλλά και του ελλιπούς επιπέδου παροχής υγειονομικής περίθαλψης σε αρκετές χώρες.
- ✓ Στρατιωτική Παγκοσμιοποίηση: αφορά τη χρήση στρατιωτικής ισχύος (πόλεμοι) ή τη δημιουργία συνασπισμών (NATO) ή της πώλησης ανεπτυγμένων οπλικών συστημάτων με στόχο την επέκταση και επιρροή των κρατών στο διεθνές περιβάλλον.
- ✓ Θεσμική Παγκοσμιοποίηση: αφορά στην τήρηση των νόμων – κανόνων δικαίου και το σχηματισμό παγκόσμιων θεσμών και οργανισμών. Παράδειγμα της θεσμικής παγκοσμιοποίησης συνιστά η πολιτική ολοκλήρωση, καθώς και η ενοποίηση στο πλαίσιο της ΟΝΕ. Η θεσμική λειτουργία παγκόσμιων οργανισμών όπως ο ΠΟΕ, η Παγκόσμια Τράπεζα, το ΔΝΤ και τα Ηνωμένα Έθνη εντείνουν την συγκεκριμένη μορφή της παγκοσμιοποίησης.
- ✓ Παγκοσμιοποίηση και Εγκληματικότητα/Τρομοκρατία: αφορά στη γεωγραφική επέκταση της δράσης του οργανωμένου εγκλήματος και την αύξηση των τρομοκρατικών επιθέσεων εξαιτίας της απουσίας των κατάλληλων ελέγχων.

Πηγή: Μπιτζένης (2009)

Παράρτημα 4

Εντούτοις ο όρος διεθνής περιοχή δεν έχει εξακριβωθεί, πέρα από τα τρία στοιχεία που τον απαρτίζουν δηλαδή, τη γεωγραφική γειτνίαση, την αλληλεξάρτηση και την ύπαρξη δικτύων, όπως είναι τα δίκτυα επικοινωνίας και συναλλαγής, τα οποία υποδεικνύουν την ύπαρξη υλικών συμφερόντων και συνθηκών, και τα στοιχεία ταυτότητας, δηλαδή τις κοινές αξίες και την ιδεολογία, τα οποία «κατασκευάζουν» μια κοινωνική δομή.

Ο «συντονισμός» πολιτικών που δεν στοχεύει στην ενσωμάτωση ή ολοκλήρωση των κρατών μιας περιοχής καλείται συνήθως με τον όρο «περιφερειακή συνεργασία». Η ευρεία χρήση των όρων που καταδεικνύουν τη διεθνή περιφερειακή ολοκλήρωση είναι ο «περιφερεισμός» (regionalism) και η περιφερειοποίηση (regionalization). Όπως διευκρινίζει ο Haas¹¹⁰, αν και οι δύο αυτοί όροι χρησιμοποιούνται εναλλακτικά ως συνώνυμοι¹¹¹, δεν αναλύουν ωστόσο το ίδιο πλαίσιο συνεργασίας. Συγκεκριμένα, ο πρώτος αναφέρεται στην de jure, θεσμοποιημένη, περιφερειακή ολοκλήρωση, η οποία προωθείται «εκ των άνω» (top down) και εκφράζει τον πολιτικό σχεδιασμό, ενώ η δεύτερη αφορά την de facto (όχι επίσημα κατοχυρωμένη) περιφερειακή ολοκλήρωση και προωθείται «από κάτω προς τα πάνω» (bottom up). Οι διαδικασίες αυτές είναι εφικτό να λειτουργούν συνεκτικά ως αρωγός η μία της άλλης¹¹².

Στην μεταψυχροπολεμική Ευρώπη οι διακρατικές συνεργασίες περιγράφονται με τον όρο «υπο-περιφερεισμός», ο οποίος αποτελεί εκδήλωση του νέου περιφερεισμού (new regionalism) που έλαβε χώρα από το 1990 και έπειτα¹¹³. Μια μορφή δηλαδή χαλαρής συνεργασίας, και όχι ενδοπεριφερειακής ολοκλήρωσης. Ως εκ τούτου, η επιτυχής έκβαση της συνεργασίας αυτής στηρίζεται στην ένταξη των μελών της σε ένα ευρύτερο περιφερειακό σχήμα και όχι στη δημιουργία ισχυρών, κλειστών οικονομικών κοινωνιών.

---

¹¹⁰ Haas, E.B. (1970). The Study of Regional Integration. International Organization, Vol. 24, no. 4, p. 607-610.

¹¹¹ Μπιτζένης, Α. (2003). Η δυναμική των Βαλκανικών αγορών και η μετάβαση των χωρών της ανατολικής Ευρώπης στην οικονομία της αγοράς, τομ. Α', εκδ. Σταμούλη, Αθήνα. σελ. 208

¹¹² Μανώλη, Π. & Μαρής, Γ. (2015). Εισαγωγή στην Διεθνή Πολιτική Οικονομία, Ελληνικά Ακαδημαϊκά και ελληνικά συγγράμματα, Κάλλιπος, Αθήνα. σελ.77

¹¹³ Μανώλη, Π. (2012). Υπο-περιφερειακή συνεργασία: Θεωρία και Πράξη, στο Κόντης, Α. & Τσαρδανίδης, Χ. (επιμ.). Διεθνής Πολιτική Οικονομία. Θεωρία, δομή και προκλήσεις της παγκόσμιας οικονομίας, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, σελ. 451-468.

Παράρτημα 5

Διεθνώς, ο πολιτισμός δεν ήταν από πάντα ένα δημόσια προστατευόμενο αγαθό, ίσως ούτε ένα συγκεκριμένο δημόσιο αγαθό. Στη δυτική Ευρώπη η τέχνη ήταν προνόμιο αλλά και συχνά συν-δημιούργημα αυτών που στήριζαν τον καλλιτέχνη οικονομικά, και παράγγελλαν για λογαριασμό τους το έργο τέχνης (πίνακα, γλυπτό, ακόμη και θεατρικό έργο ή όπερα ή συμφωνική μουσική), προσδιορίζοντας πολλές φορές ακόμη και τα χαρακτηριστικά του έργου. Το σύστημα αυτό της κατά παραγγελίας καλλιτεχνικής δημιουργίας (art patronage) είχε σημαντικές καταβολές στη θρησκευτική τέχνη κυρίως του 14ου αιώνα, όπου είτε προερχόταν από την ίδια την εκκλησία, είτε από ιδιώτη με σκοπό τη λύτρωση της ψυχής¹¹⁴. Σε όλες αυτές τις περιόδους, οι μορφές κρατικής παρέμβασης εμφανίζονταν κατά περίπτωση και χωρίς χαρακτήρα ολοκληρωμένης πολιτιστικής πολιτικής, κυρίως με τη μορφή νομοθεσίας όπως στις συμβάσεις ανάμεσα σε χορηγούς – πάτρωνες των έργων τέχνης και καλλιτέχνες κανονιστικής παρέμβασης ως προς το τι μπορούσε να θεωρηθεί σεμνό ή κατάλληλο να αποτυπωθεί καλλιτεχνικά. Με τη βιομηχανική εποχή η τέχνη αυτή άρχισε να υποχωρεί, ωστόσο παράλληλα με την άνθιση των πόλεων άρχισε και η δημιουργία και εξάπλωση της μαζικής παραγωγής των υλικών αγαθών. Ειδικότερα μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, στις αρχές του 20^{ου} αιώνα η θεσμοθέτηση των κοινωνικών δικαιωμάτων και του κοινωνικού κράτους, έδωσαν νέα διάσταση στον πολιτισμό, που αναγνωρίστηκε ως «δημοκρατικό δικαίωμα» όλων¹¹⁵.

Στις μέρες μας, η θεσμική κατοχύρωση και η πρακτική διαμόρφωση αυτού που ονομάζουμε πολιτιστική πολιτική μπορεί να αναζητηθεί στη διαδοχική μεταβολή της σχέσης ανάμεσα στο πεδίο της σύγχρονης πολιτιστικής παραγωγής και το κράτος, όπως σκιαγραφείται από το τέλος του 19ου αιώνα και μετά. Ο Pierre – Michel Menger, γενικεύοντας κάποια κοινά χαρακτηριστικά, διακρίνει στην εξέλιξη της δημόσιας πολιτιστικής πολιτικής στην Ευρώπη, τέσσερα κύρια στάδια¹¹⁶. Πρώτον, τη δημιουργία μιας πολιτιστικής πολιτικής παροχών, βασισμένης σε κατάλληλους τομείς για δημόσια χρηματοδότηση. Δεύτερον, τη πολιτιστική πολιτική που βασίζεται σε κάθετα μοντέλα διοίκησης, στη βαθμιαία αποκέντρωση της δημόσιας δράσης, που οδηγεί σε μια αυξανόμενη διαφοροποίηση των στόχων και των λειτουργιών της.

¹¹⁴ Kent, F. W., and Patricia Simons. *Patronage, Art and Society in Renaissance Italy*. Oxford, 1987.

¹¹⁵ Laaksonen A. (2010) «Making Culture Accessible – Access Participation and Cultural Provision in the Context of Cultural Rights in Europe», Council of Europe Publishing, p. 39-40.

¹¹⁶ Menger, Pierre – Michel, (2010) “Cultural Policies in Europe. From a State to a City Centered perspective on cultural generativity”, (Nat. Graduate Institute for Policy Studies, Tokyo, p. 3-6.

Τρίτον, την «υψηλή» - κρατικά προστατευόμενη τέχνη που έρχεται σε αντιπαράθεση με τους νόμους της αγοράς και την κουλτούρα ψυχαγωγίας. Τέλος, την πολιτιστική πολιτική συνεισφορά στην οικονομική και βιομηχανική ανάπτυξη, προασπίζοντας παράλληλα την εθνική κοινωνική πολυμορφία και ποικιλότητα, νομιμοποιώντας έτσι τη ρυθμιστική ισχύ της δημόσιας δράσης στο πεδίο διάδοσης της «δημιουργικής βιομηχανίας».

Παράρτημα 6

Η ταυτότητα εμπερικλείει πάντοτε τη διαφορετικότητα και την έννοια του «άλλου», καθώς συγκροτείται μέσα σ' ένα πλέγμα σχέσεων. Ο E. Hobsbawm¹¹⁷, επισημαίνει ότι τέσσερα κριτήρια θεωρούνται πρωταρχικά για τη συγκρότηση της ταυτότητας του ατόμου όπως είναι η ιδεολογία, η ιστοριογραφία που έχει σημαντικό ρόλο όσον αφορά την εθνική αναφορά, η λογοτεχνία που επεξεργάζεται, αναπλάθει, δραματοποιεί και αφηγείται την καθημερινή ζωή και η γλώσσα που αποτελεί το κυριότερο εργαλείο κοινωνικοποίησης, διότι όπως έχει καταδειχθεί, κάθε άτομο αντιλαμβάνεται την ταυτότητα του εκφράζοντας και βλέποντας τον εαυτό του διαμέσου του άλλου. Αξίζει να επισημανθεί πως με την οικοδόμηση των σύγχρονων κρατών, η διαχείριση της ταυτότητας μέσω κανόνων και ελέγχων έχει γίνει υπόθεση του κράτους. Ωστόσο, εκτός από την ταυτότητα, το κράτος εστιάζει και στην ετερότητα, καθώς ο χαρακτηρισμός του άλλου ως ξένου συνδέεται με τον τρόπο οργάνωσης της εκάστοτε κοινωνικής τάξης πραγμάτων. Σύμφωνα με τον Δαμανάκη¹¹⁸, ο ρόλος του εθνικού κράτους είναι πολύ σημαντικός στην παροχή ασφάλειας. Μόνο σε περιβάλλον ανασφάλειας και αβεβαιότητας ο εθνικισμός μπορεί να ευδοκιμήσει. Τέλος, η Ψαρρού¹¹⁹, υποστηρίζει πως στη σύγχρονη εποχή σε περιόδους κρίσεων και ανακατατάξεων, η εθνική ταυτότητα ταυτίζεται περισσότερο με παθολογικές αντιδράσεις. Στον ευρωπαϊκό χώρο δεν είναι λίγα τα παραδείγματα εχθρότητας για το πλήθος των εισερχόμενων μεταναστών. Εν κατακλείδι, οι ξένοι πολλές φορές ως «διαφορετικοί» αποτελούν τους ευκολότερους στόχους εξωτερίκευσης αντιδράσεων.

---

¹¹⁷ Hobsbawm, E.(1994). Έθνη και εθνικισμός από το 1970 μέχρι σήμερα: πρόγραμμα, μύθος, πραγματικότητα. Αθήνα: Καρδαμίτσα.

¹¹⁸ Δαμανάκης, Μ. (2007). Ταυτότητες και εκπαίδευση στη διασπορά.

¹¹⁹ Ψαρρού, Ν. (2005). Εθνική ταυτότητα στην εποχή της παγκοσμιοποίησης. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Appadurai, A. (2014). Νεωτερικότητα χωρίς σύνορα. Αθήνα. Αλεξάνδρεια
- Βρύζας, Κ. (2005). Παγκόσμια επικοινωνία: Πολιτιστικές Ταυτότητες. Αθήνα. Gutenberg
- Cohn, Th. H.(2009). Διεθνής πολιτική οικονομία: Θεωρία και Πράξη. Gutenberg
- Δαμανάκης. Μ. (2007). Ταυτότητες και εκπαίδευση στη διασπορά.
- Eriksen T.H.(2007). Μικροί τόποι, μεγάλα ζητήματα. Εκδόσεις: Κριτική
- Ευαγγέλου, Ι. (2002). Παγκοσμιοποίηση. Πολύ-πολιτισμικότητα. Φονταμενταλισμός. Εκδόσεις: ΣΑΚΚΟΥΛΑ.
- Ευρωπαϊκή. Επιτροπή,(2010) Ανακοίνωση «Ευρώπη 2020, Στρατηγική για έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη», Βρυξέλλες.
- Ευρωπαϊκή. Επιτροπή,(2011) «Εβδομη έκθεση προόδου σχετικά με την οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή», Βρυξέλλες.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Έγγραφο Εργασίας (2010)«Στοιχεία για το Κοινό Στρατηγικό Πλαίσιο (Κ.Σ.Π.) 2014 – 2020 μεταξύ του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης (Ε.Τ.Π.Α.), του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (Ε.Κ.Τ.), του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Αγροτικής Ανάπτυξης (Ε.Γ.Τ.Α.Α.) και του Ευρωπαϊκού Ταμείου Θάλασσας και Αλιείας (Ε.Τ.Θ.Α.)», Βρυξέλλες.
- Ζαμπέτα, Ε. (2003). Σχολείο και θρησκεία. Αθήνα. Θεμέλιο.
- Hobsbawm, E.(1994). Έθνη και εθνικισμός από το 1970 μέχρι σήμερα: πρόγραμμα, μύθος, πραγματικότητα. Αθήνα. Καρδαμίτσα.
- Guillochon, B. (2007). Παγκοσμιοποίηση. Ένας πλανήτης με αποκλίνοντα σχέδια. Εκδόσεις: ΚΑΣΤΑΛΙΑ.
- Ιντζεσίλογλου, Ν. (1999). Περί της κατασκευής συλλογικών ταυτοτήτων: το παράδειγμα της εθνικής ταυτότητας. Αθήνα. Τυπωθήτω.

- Κάππου, Μ. Παγκοσμιοποίηση: Ενοποίηση της Οικουμένης.
- Κόνσολα Ντ. (1988) – Πολιτιστική δραστηριότητα και κρατική πολιτική στην Ελλάδα. Η περιφερειακή διάσταση. Εκδόσεις Παπαζήση 1990.
- Λεοντίδου, Λ.(2005). Αγεωγράφητος Χώρα. Αθήνα/ Ελληνικά Γράμματα.
- Μακρής, Σ. (2007). Πολιτικό Σύστημα & Διεθνείς Σχέσεις. Η ελληνική περίπτωση μέσα από τη συγκριτική προοπτική. Αθήνα: Παπαζήση.
- Μανώλη, Π. & Μαρής, Γ. (2015). Εισαγωγή στην Διεθνή Πολιτική Οικονομία, Ελληνικά Ακαδημαϊκά και ελληνικά συγγράμματα. Αθήνα. Κάλλιπος.
- Μακρής, Σ. (2021). Εισαγωγή στις Πολιτισμικές Σπουδές: Κουλτούρα και εξουσία στην εποχή της παγκοσμιοποίησης, στο Συλλογικό Τόμο Δήμητρα Κιζλάρη, Μαρία Σιεχατέ(Επιμέλεια), Ελληνική Πολιτιστική Διπλωματία. Σύγχρονες Προσεγγίσεις-Μελλοντικές Προκλήσεις, Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, 2021, σσ. 37-51.
- Μανώλη, Π. (2012). Υπο-περιφερειακή συνεργασία: Θεωρία και Πράξη, στο Κόντης, Α. & Τσαρδανίδης, Χ. (επιμ.). Διεθνής Πολιτική Οικονομία. Θεωρία, δομή και προκλήσεις της παγκόσμιας οικονομίας, Αθήνα. Παπαζήση.
- Μπιτζένης, Α. (2003). Η δυναμική των Βαλκανικών αγορών και η μετάβαση των χωρών της ανατολικής Ευρώπης στην οικονομία της αγοράς, Εκδόσεις: Σταμούλη
- Μπιτζένης, Α (2009). Παγκοσμιοποίηση. Πολυεθνικές Επενδύσεις & Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση στο Νέο Παγκόσμιο Οικονομικό Σύστημα. Εκδόσεις: Σταμούλη.
- Μπιτσάνη Ευγενία, (2004) Πολιτισμική διαχείριση και περιφερειακή ανάπτυξη. Σχεδιασμός πολιτιστικής πολιτικής και πολιτιστικού προϊόντος. Αθήνα. Διόνικος.
- Πέτρου, Ι. (2005). Πολυπολιτισμικότητα και θρησκευτική ελευθερία. Θεσσαλονίκη, Βάνιας.
- Πολυχρονάκης, Μ. (2005). Η έννοια της παγκοσμιοποίησης.
- Σιούσιουρας Π., Χαζάκης, Κ. (2009). Παγκοσμιοποίηση. Ευρωπαϊκή Ένωση και Ελλάδα. Πολιτικές και οικονομικές όψεις. Εκδόσεις: ΠΟΙΟΤΗΤΑ.
- Σολδάτος, Θ. (2008). Παγκοσμιοποίηση, Εκπαίδευση και Εργασία. ΕΑΠ.

Τζιόβας, Δ.(2003). Μετά την αισθητική: Θεωρητικές δοκιμές και ερμηνευτικές αναγνώσεις της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Αθήνα. Οδυσσέας.

Ψαρρού, Μ.Κ. (2008), Παγκόσμιος καπιταλισμός και θεωρίες παγκόσμιου συστήματος. Εκδόσεις: Gutenberg.

Ψαρρού, Ν. (2005). Εθνική ταυτότητα στην εποχή της παγκοσμιοποίησης. Αθήνα. Gutenberg.

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Appadurai, A. (2014). Νεωτερικότητα χωρίς σύνορα. Αθήνα: Αλεξάνδρεια

Axford, B., Brisbane, A., Halperin, S. and Lueders, C. (2021). Political sociologies of the culture encounter. Abingdon: Routledge

Binns, L., (2005). «Capitalizing on culture: an evaluation of culture-led urban regeneration policy», Futures Academy, Dublin Institute of Technology.

Cohn, Th. H.(2009). Διεθνής πολιτική οικονομία: Θεωρία και Πράξη. Gutenberg.

Eriksen T.H.(2007). Μικροί τόποι, μεγάλα ζητήματα. Εκδόσεις: Κριτική.

Guillochon, B. (2007). Παγκοσμιοποίηση. Ένας πλανήτης με αποκλίνοντα σχέδια. Εκδόσεις: ΚΑΣΤΑΛΙΑ.

Hawkes J., (2001). The fourth pillar of sustainability – Culture’s essential role in public planning, for the Cultural development Network, Victoria.

Held, D. (1991), political Theory Today, Stanford University Press.

H. J. Morgenthau, (1960). Politics Among Nations, New York.

Hobsbawm, E.(1994). Έθνη και εθνικισμός από το 1970 μέχρι σήμερα: πρόγραμμα, μύθος, πραγματικότητα. Αθήνα. Καρδαμίτσα.

Hutton W. & Giddens, A.(2000). On the Edge. Living with Global Capitalism, Vintage, Random House.

Kent, F. W., and Patricia Simons. (1987). *Patronage, Art and Society in Renaissance Italy*. Oxford.

Robins K. (1991). *Tradition and translation: national culture in its global context*. London: Routledge.

Van de Walle, N. (1998). *Economic Globalization and Political Stability in Developing Countries*, Rockefeller Brothers Fund, New York

Wallace, W. (1997). *Regionalism in Europe: model or exception?* In Fawcett, L. & Hurrell, A. (Ed.). *Regionalism in World Politics, Regional Organizational Order*, Oxford University Press, New York.

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

Anthony Everitt, (1999) *The governance of culture: approaches to integrated cultural planning and policies*, Cultural Policies Research and Development Unit, Policy Note No. 5, Council of Europe Publishing, p.13-28.

Council of Europe/ERIC arts, (2014) "*Compendium of Cultural Policies and Trends in Europe*". Passim.

Council of Europe, The European Task Force on Culture and Development, «*In from the Margins: A contribution to the debate on culture and development in Europe*», , Council of Europe Publishing, 1997.p25-33, 265-275.

Cheyne Christine, (2008). "Empowerment of Local Government in New Zealand: A New Model of Contemporary Local – Central Relations?", *Commonwealth Journal of Local Governance*, Issue 1, May 2008, p.31.

Duxbury, Jeannotte, Mateus & Andrew. (2012). «*Culture in Sustainable Communities: Integrating Culture in Community Sustainability Policy and Planning in Canada and Europe*»,p.10-12.

Ertürk, E. (2011). "*Local Cultural Policies Handbook, Steps Tools and Case Studies*", İstanbul Bilgi University Press, İstanbul, March, p. 48-49.

European Parliament, (2013). “European Capitals of Culture: Success Strategies and Long-term Effects”, November 2013, p.58-59.

European Parliament,(2006). “Financing the Arts and Culture in the European Union” Study, November 2006, p, 7,43,47-49.

Ghilardi L., (2001). Cultural Planning and Cultural Diversity. Research Position Paper 4, in “Differing Diversities”, Transversal Study on the Theme of Cultural Policy and Cultural Diversity, Council of Europe Publishing, p.123.

Haas, E.B. (1970). The Study of Regional Integration. International Organization, Vol. 24, no. 4, p.607-610.

House, J. & Kaniklidou, T. (2018). Europe in Discourse: Agendas of reform, 2 nd International Conference, September 21-23 2018, p. 83-86

Laaksonen A., (2010)«Making Culture Accessible – Access Participation and Cultural Provision in the Context of Cultural Rights in Europe”, Council of Europe Publishing, p. 39-40.

Leary M. E. & McCarthy J, “The Routledge Companion to Urban Regeneration”, Routledge 2013, passim.

Μακρής, Σ. (2007). Η Διαπολιτισμική Παιδαγωγική ως αγωγή για την ειρήνη: Το μοντέλο των δικαιωμάτων του παιδιού: Προς μια παιδαγωγική των δικαιωμάτων του παιδιού ή προς μια διαπολιτισμική αγωγή της ειρήνης. Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), 4 ο Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα: «Σχολείο Ίσο για Παιδιά Άνισα», Μάιος 4-6 2007, σελ. 32-33

Menger, Pierre – Michel, (2010) “Cultural Policies in Europe. From a State to a City Centered perspective on cultural generativity”, (Nat. Graduate Institute for Policy Studies, Tokyo, p.3-6.

Michalos Alex,(2003) “Arts and the Quality of Life: An exploratory Study”, Presentation at the International Conference on the Quality of Life in a Global World, Hong Kong, November 2003, p.14-15.

Michalos, Alex C. (2006). "Political culture" and well-being: Beyond government service, Paper presented at JRC/OECD Workshop Series on Measuring Well-Being and Societal Progress, June 2006, Milan, p.41-45.

Nurse Keith, "Culture as the Fourth Pillar of Sustainable Development", Prepared for the Commonwealth Secretariat, 2006, *passim*.

Saez Jean Pierre, (2006) "La longue marche de la decentralization des politiques culturelles en europe", 2006, [en ligne], 2006, disponible sur: <http://www.irma.asso.fr/spip.php?article4208> p.2-4.

Simons Derek and Dang Steven R., (2006) "International Perspectives on Cultural Indicators, A review and compilation of cultural indicators used in selected projects", Centre of Expertise on Culture and Communities, Creative City Network of Canada / Simon Fraser University, November 2006, p.2-6.

Throsby, David. (1999) "Cultural Capital". *Journal of Cultural Economics* 23, p.3-12.

UCLG, (2010) "Culture, Fourth Pillar of Sustainable Development", Mexico, September 2010, p. 1-3.

UCLG, (2013) "ECOSOC 2013, "The Role of Culture in sustainable development to be explicitly recognized", Barcelona, 2013, p.1-5.

UN System Task Team, 2012 «Culture: a driver and an enabler of sustainable development», p.4-7.

UNESCO, (2009-2010) "Towards a UNESCO Suite of Indicators on Culture and Development", Literature Review, February 2010, p.14.

UNESCO (2005) "Connection for the Protection and Promotion of Cultural Expressions", p.18-24.

UN, (1972) Report from the United Nations Conference on the Human Environment, Stockholm, 1972 *passim*.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Arbache. J. (2019). Is globalization coming to an end?. CAF DEVELOPMENT BANK OF LATIN AMERICA. Available from: <https://www.caf.com/en/knowledge/views/2019/08/is-globalization-coming-to-an-end/> [Accessed 15th August 2020]

Insight Global Education (2020). Costa Rica. Program Highlights. Available from: <https://insightgloaleducation.com/costarica/> [Accessed 20th September 2020]

Duxbury. N. n.d. Centre for Social Studies. Biography. Available from: <https://ces.uc.pt/en/ces/pessoas/investigadoras-es/nancy-duxbury> [Accessed 23th September 2020]

United Nations (2015). MDG Gap Task Force Report. Available from: https://www.un.org/millenniumgoals/pdf/MDG_Gap_2015_E_web.pdf [Accessed 30th October 2020]

UNESCO Diversity of Cultural Expressions (2009). UNESCO Culture for Development Indicators (CDIS). Available from: <https://en.unesco.org/creativity/activities/cdis> [Accessed 1th November 2020]

UCLG (1913). Who we are. Available from: <https://www.uclg.org/en> [Accessed 2th November 2020]

ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ (2017). Στόχοι Ανάπτυξης Χιλιετίας. Available from: https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A3%CF%84%CF%8C%CF%87%CE%BF%CE%B9_%CE%91%CE%BD%CE%AC%CF%80%CF%84%CF%85%CE%BE%CE%B7%CF%82_%CE%A7%CE%B9%CE%BB%CE%B9%CE%B5%CF%84%CE%AF%CE%B1%CF%82 [Accessed 3th November 2020]

Culture 21 n.d. CULTURE, THE FOURTH PILLAR OF SUSTAINABILITY. Available from: <http://www.agenda21culture.net/documents/culture-the-fourth-pillar-of-sustainability> [Accessed 10th November 2020]

EUR- Lex (2015). Μέριμνα για την πολιτιστική κληρονομιά της Ευρώπης. Available from: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM:01030303_2 [Accessed 14th November 2020]